KIRGIZİSTAN TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKOLOJİ ANABİLİM DALI

OŞ İLİ ÖZGÖN İLÇESİ KÖYLERİNDE YAŞAYAN TÜRKLERİN AĞIZLARI

(İnceleme-Metin-Sözlük)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Işın Bilge Kağan SELÇUK
0350Y02001

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet BURAN

Bişkek-2005

TUTANAK

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... / ..... / ..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 31. maddesine göre Türkoloji Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Işın Bilge Kağan Selçuk'un "OŞ İLİ ÖZGÖN İLÇESİ KÖYLERİNDE YAŞAYAN TÜRKLERİN AĞIZLARI" konulu tezini incelemiş ve aday ..... / ..... / ..... tarihinde, saat ..... da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu ve tezi, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerinin sorularına verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin Reddine / Kabulüne / Düzeltilmesine oy birliği / çokluğu ile karar verildi.

(İmza)

Başkan

(İmza)

Üye

(İmza)

Üye

ÖZET

"Oş ili, Özgön İlçesi Köylerinde Yaşayan Türklerin Ağızları" adlı Yüksek Lisans tez çalışmamın içeriği bölge Türklerinin tarihi, etnik ve diyalektolojik durumu ile birlikte inceleme, metin ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş kısmında bölge Türklerinin tarihi ve etnik durumuna yönelik bilgiler yer almaktadır. Özellikle B.H.Karmışeva'nın bölge Türkleriyle ilgili çalışmasından yararlanılmıştır. Bölümün sonunda metnin çevriyazı işaretleri ve harita verilmiştir.

"1. Bölümde bölge Türklerinin konuşma dilinin sesbilim özellikleri, ünlü ve ünsüzlerin çeşitli durumlardaki değişmeleri verilmiştir.

"2. Bölümde bölge Türklerinin konuşma dilinin biçimbilim özellikleri, Kırgız yazı dili ve Özbek yazı dili ile karşılaştırılarak verilmiştir.

"3. Bölümde Özgön ilçesi köylerinden derlenen metinlerin çeviriyazısıyla birlikte metinlerden derlenen sözcüklerin Türkiye Türkçeésindeki karşılıklarını gösteren sözlük bulunmaktadır. Bundan başka metinlerin dışında yöre Türklerinden derlenen sözcükler de sözlüğe eklenmiştir.

Tez olarak hazırladığım bu çalışma, Orta Asya Türklüğü içerisinde boy ve uruk adlarının yanı sıra Türk adıyla da tanımlanan bu toplulukla ilgili ilk diyalektoloji çalışmasıdır.

Кыскача мазмуну

“Ош областы, Ёзгён районундагы айыл-кыштактарда жашаган тщрктёрдщн диалекти” темадагы магистрлик диссертатциямда аймакта жашаган тщрк урууларынын тарыхы, этнографиялык жана диалектологиялык абалын изилдёё менен бирге азыркы таптагы оозеки тилине грамматикалык анализ жщргщзщлщп, сёздщгщн чыгардым.

Киришщщ бёлщмщндё аймактагы тщрк урууларынын тарыхы, этникалык абалына байланышкан маалыматтар орун алган. Бул бёлщмдё Б. Х. Кармышеванын бул багыттагы изилдёёлёрщнён пайдаланылды.

1-бапта тщрк урууларынын оозеки тилинин фонетикалык ёзгёчёлщктёрщ, щндщщ жана щнсщз тыбыштардын ёз ара орун алмашуулары ж.б. жагдайлар каралды.

2-бапта тщрк урууларынын оозеки тилинин морфологиялык ёзгёчёлщктёрщ, кыргыз жана ёзбек тилдеринен болгон айырмачылыктары каралды.

3-бапта жергиликтщщ калктын сщйлёгён сёздёрщнщн транскрипциясы жана сёздщгщ берилди. Сёздщктё тщрк уруулары сщйлёгён диалекттин Тщркия тщркчёсщндёгщ тщшщндщрмёсщ берилди.

Алгачкы ирет Ош областынын Ёзгён районунда жашаган тщрк урууларынын тилин изилдеген бул чакан эмгек Борбор Азиянын тщрк тилдерин изилдёёгё аз да болсо салымын кошоруна ишенем.

SUMMARY

My dissertation is related to the dialects history and ethnic status of local Turkic people in Ozgon, Osh. It consists of the grammar analyses, texts and the dictionary. Introduction part includes information about the history and ethnic status of local Turkic people.

A lot of useful information was taken from the research by B.H. Karmysheva. Conclusion part consists of transcription and map.

1. Peculiarities of phonetic and transformation of consonant and rowel sounds in collegial Turkic language.

2. Peculiarities of morphology and comparison between written Kyrgyz and Uzbek.

3. Dictionary which was organized from the texts collected in Ozgon region.

My dissertation is the first research on Dialectology of Turkic language in Central Asia.

ÖN SÖZ

Uluslar mı tarihi yönlendirir, yoksa tarih mi ulusları biçimlendirir sorusu, sınırlı bir yörede olmasına karşın, yeni ve önemli olan tez çalışmam sırasında hep vardı. Ulusun ve tarihin karşılıklı etkileşiminde, Türk adını farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda her zaman görmekteyiz.

Çalışmamın konusu olan Özgön bölgesi Türkleri, yörede yaşayan diğer Türk boy ve uruklarından farklı olmayan, ancak kendilerini tanımlamada boy ve uruk adlarının yanı sıra Türk adını da kullanan topluluktur.

Özgön bölgesi Türkleri, Döñbulak, Özgörüş, Kayrat, Akkorgan, Ayuu, Boston ve Töölös köylerinde, Kırgız ve Özbek Türkleriyle yoğun bir biçimde iç içedirler. Dolayısıyla konuşma dili ya da araştırmadaki hedef konumuz olan yöre Türkleri'nin ağızları da, bu iki Türk yazı dili ve ağızlarının temel özelliklerini yansıtmaktadır. Özgön bölgesinin dışında, Madı, Aktaş, Blagoveşenko, Kızılbayrak, Kızıl, Yangidıykan, Türkabad, Suzak gibi yerleşim birimlerinde yaşadıkları da yine bölge halkından öğrenilmiştir.

Öncelikli olarak çalışmanın konusu, yöredeki ağız özelliklerinin belirlenmesi ve sözlük çalışmasının tamamlanması olmakla birlikte, derleme konularının içeriği de önemlidir. İnsan yaşamının üç önemli aşaması olan ve her kültürde kendine özgü gelenek ve göreneklerle anlamlandırılan, doğum, evlilik ve ölüm olgularının yansıtıldığı anlatımların, dolayısıyla çalışmamda kullandığım metinlerin, bölge genelinde yapılabilecek bir halk bilimi çalışması için de gerekli olabileceği düşüncesindeyim.

"Oş İli, Özgön İlçesi Köylerinde Yaşayan Türklerin Ağızları" adlı Yüksek Lisans tez çalışmamda, bu önemli ve anlamlı konuyu öneren ve çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen sayın hocam, Prof. Dr. Ahmet BURAN'a, yöredeki kişilere ve yazılı çalışmalara ulaşmam konusunda çok büyük yardımını gördüğüm sayın hocam, Prof. Dr. Salican CİGİTOV'a ve konuksever yöre halkına çok teşekkür ederim.

Bişkek, 2005 Işın Bilge Kağan SELÇUK

İÇİNDEKİLER

Özet
I
Кыскача мазмуну
II
Summary
III
Önsöz
IV
Metinde kullanılan çevriyazı işaretleri V
GİRİŞ
1 Özgön Bölgesi Türklerin Tarihi ve Etnik Durumu
1
Harita
8
I BÖLÜM
9
1. SESBİLİM
9
1.1. Ünlüler
9
1.1.1. Kırgız ya da Özbek Yazı Dillerinde Bulunmayan Ünlüler
9
1.2. Ünlü Türleri
10
1.2.1. Normal Süreli Ünlüler
10
1.2.2. Uzun Ünlüler
10
1.2.3. Ünlü Uyumu
10

1.3. Ünlü Değişmeleri 11
1.3.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi 11
1.3.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması 11
1.3.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 12
1.3.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 12
1.3.5. Geniş Ünlülerin Daralması 12
1.3.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi 12
1.3.7. Ünlü Türemesi 13
1.3.8. Ünlü Değişmesi 13
2. Ünsüzler 13
2.1. Kırgız ya da Özbek Yazı Dillerinde Bulunmayan Ünsüzler 13
2.2. Ünsüz Değişmesi 14
2.2.1. Tonlulaşma 14
2.2.2. Süreklileşme 14
2.2.3. Ünsüz Türemesi 14
2.2.4. Ünsüz Düşmesi 15
2.2.5. Ünsüz İkizleşmesi 15
II BÖLÜM 17
3. BİÇİMBİLİM 17
3.1. Adlar 17
3.2. Ad Yapım Ekleri 17
3.2.1. Addan Ad Yapan Ekler 17
3.2.2. Eylemden Ad Yapan Ekler 18
3.3. Ad Durum Ekleri 19
3.3.1. Belirtme Ad Durumu 19
3.3.2. Yönelme Ad Durumu 19
3.3.3. Bulunma Ad Durumu 20
3.3.4. Çıkma Ad Durumu 20
3.3.5. Tamlayan Ad Durumu 20
3.3.6. Eşitlik Ad Durumu 20
3.4. İyelik Ekleri 21
3.5. Çokluk Ekleri 21
3.6. Aitlik Eki 21

3.7. Soru Eki 21
4. EYLEMLER 22
4.1. Ortaçlar 22
4.2.1 Ulaçlar 22
4.2.2. Eylem Yapım Ekleri 22
4.3. Eylem Çekim Kipleri 23
4.3.1. Bildirme Kipleri 23
4.3.2. İsteme Kipleri 25
4.4. Birleşik Zamanlı Eylemler 25
4.4.1. Hikaye 25
4.4.2. Rivayet 26
4.5. Eylemde Çatı 26
4.5.1. Edilgen 26
4.5.2. İşteş 26
4.5.3. Ettirgen 26
4.5.4. Ek Eylemler 27
5. Adıllar 27
5.1. Kişi Adılları 27
5.2. Dönüşlülük Adılları 28
5.3. Gösterme Adılları 28
5.4. Belgisiz Adıllar 28
5.5. Soru Adılları 28
5.6. Türemiş Adıllar 28
5.7. Birleşik Adıllar 28
6. Önadlar 28
7. Belirteçler 29
8. İlgeçler 29
9. İkilemeler 29
III BÖLÜM 30
Metin 30-87
Sözlük 88-104
Sonuç 105-106
Kaynakça 107-108

Metinde kullanılan çevriyazı işaretleri

ÜNLÜLER

İşaretler	Ses Değerleri
Ê	Yarı kalın, düz, geniş (a~e arası) ünlü
T	Yarı yuvarlak, düz, kalın (a~o arası) ünlü
ė	Yarı, geniş, düz, ince (e~i arası) ünlü
ɛ́	Yarı kalın, düz, dar (ı~i arası) ünlü
ÿ	Normalden uzun u

ÜNSÜZLER

İşaretler	Ses Değerleri

g	Tonlu ön damak g ünsüzü
ġ	Tonlu orta damak g ünsüzü
h	Tonsuz orta damak h (hırıltılı) ünsüzü
k	Tonsuz, ön damak k ünsüzü
ú	Tonsuz, orta damak, patlamalı k ünsüzü
K	Yarı tonlu, ön damak (k~g) ünsüzü
ñ	Damaklı geniz konsonu
P	Yarı tonlu (p~b arası) ünsüz
T	Yarı tonlu (t~d arası) ünsüz

1. ÖZGÖN BÖLGESİ TÜRKLERİNİN TARİHİ VE ETNİK DURUMU

Tanrı dağlarının güneybatısında, Fergana ovasının başlangıç bölümünde yer alan Özgön yöresi, tarih içerisinde, başta Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Karluklar ve Kıpçaklar olmak üzere birçok Türk boyunun yaşadığı bir bölgedir. 10.yy. dan sonra bölge, bulunduğu konumundan dolayı, artık çevre bölgelerin yönetimini de üstlenmiştir. Karahanlı döneminde ise, daha önceki kültürel birikimin de etkisiyle en yüksek kültür gelişimine ev sahipliği yapmıştır.

Genel Türk tarihinin Orta Asya bölümünde, birçok Türk boyunun birbirinden bağımsız bir biçimde, zaman zaman bir yönetim, bazen de kültürü tanımlama bağlamında Türk adını kullandıklarını görmekteyiz. Orta Asya'nın daha doğusundaki bölgelerde Moğol adının kullanılması, yine aynı tarihsel oluşum ve gelişimle örtüşmektedir. Günümüz Orta Asyasındaki boy adlarına yönelik çalışmalarda görüleceği üzere, Türk ve Moğol boylarının karşılıklı olarak büyük oranda Türkçe ya da Moğolca adlar aldığı da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Dil ve halk bilimi bağlamında, belirli bir bütünlük içerisinde araştırılabilecek olan çağdaş Türk boy ve uruklarının sınıflandırılmasında şunu göz ününde bulundurmalıyız. Günümüzde birçok Türk boy adının Moğolca, çoğu Moğol boy ve uruk adının da Türkçe olduğunu görmekteyiz. Örneğin, Nogay adına birçok Türk boyu içerisinde ve çok geniş bir coğrafyada kesintisiz olarak rastlamaktayız. Bu adın Moğolca sayı adlarında bir sayısı anlamındaki neg sözünden geldiğini, yine aynı biçimde Naym ya

da Nayman sözcüğünün de, sekiz veya sekizinci anlamlarını karşıladığını düşünmekteyim. Burada bölgenin tarihiyle ilgili olarak bu konuya değinmemin nedeni, belirli bir dönemde kullanılan üst kültür adlandırmalarının, daha sonraki dönemlerde, yaşayan bazı boy adlarında tarihsel miras olarak günümüze kadar gelebildiğini göstermek istememdir.

Özgön bölgesinde Kırgız ve Özbek Türklerinden, gerek dil, gerekse gelenek ve görenekler bakımından farklılık göstermeyen, ancak boy-uruk adlandırmalarının yanı sıra genel Türk adını da kullanan topluluk bulunmaktadır.

Türk adının burada kullanımı yine yukarıda değindiğim gibi belirli bir dönemde yaygın olarak kullanılan adın, bir boyda korunarak günümüze kadar gelebilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Türkoloji biliminin Türkiye sahasında pek bilinmeyen, ancak son yıllarda kendileriyle ilgili bilgiler edinebildiğimiz bu köylerin, Türk adını Göktürkler zamanından miras aldıkları düşüncesi de yenidir.

Bölge tarihine yönelik eski Sovyet tarihçilerinin araştırmalarında söz konusu yöre Türklerinden bahsedildiğini görmekteyiz. 20.yy. başlarında, Tarihi Etnografik Bilgiler başlığı altındaki, B.H. Karmışeva'nın araştırmalarından, Karluk, Türk, Barlas, Kaltatay, Musabazar ve Muğul gibi tarihi Türk boy-uruklarından söz etmektedir. Makalesinde, o tarihteki yerleşim yerlerine, sayılarına, gelenek ve göreneklerine de değinen B.H. Karmışeva'nın[1] bu araştırması, yöre Türklerine yönelik hazırlanmış ilk bilimsel çalışmalardandır. B.H. Karmışeva'nın bu çalışmasında Türk adının genel Türk boylarından ayrıymış gibi sınıflandırılmasının ve daha sınırlı tutulmasının nedeni ise, araştırmada bahsedilen Türklerin, bizim araştırma konumuz olan Özgön yöresi Türkleri olmasından kaynaklanmaktadır. Yine yöre Türklerine yönelik olarak, M.F. Gavrilov'un 1928 yılına ait kayıtlarında, yöre Türklerinin Ura Tepe bölgesinde yaşadıklarından bahsetmiştir. Dolayısıyla Özgön yöresi Türklerinin günümüz sakinleri de bunu doğrulamaktadırlar.

B.H. Karmışeva'nın yöre Türklerine yönelik çalışması, Özbeklerin etnik

---

[1] B.H.Karmışeva, Etnografiçeskaya gruppa "TYURK" v sostave uzbekov (İstoriko-Etnografiçeskiye Dannıye), Materialı i Sisledovaniya po Etnografii i Antropologii SSSR, s. 3-13

yapısının tanımlanması bağlamında ele alınmış ve temellendirilmiştir. Genel olarak Özgön bölgesi Türkleriyle ilgili akademik anlamdaki bu ilk incelemelerden şu bilgileri edinmiş bulunmaktayız. Özbeklerin 20.yy. başlarındaki toplumsal yapısı, yerleşik ve yarı göçebe olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sosyoekonomik açıdan farklı iki yaşam tarzını yansıtan bu grupların, toplumsal bölünmüşlüğü de derindir. Aralarındaki toplumsal ilişki yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla etnolojik araştırmalar bakımından iki ayrı etnik grup olarak tanımlanmışlardır. Tarım ve ticaret ağırlıklı yerleşik bir yaşam biçimi sürdüren halk, Sovyet dönemine kadar Sart etnik adlandırmasıyla bilinmiştir. Sonraları sayısal olarak her iki grup da, Deşti Kıpçak (Altın Ordu) sahasından Seyhun-Ceyhun bölgelerine dağılan ve bölgedeki başka Türk boy ve uruklarının da zamanla benimseyeceği Özbek etnik grubu içerisinde tanımlanmaya başlamıştır. Yine B. H. Karmışeva'nın incelemesinde bu boy-uruk birliği Şeybani Han Özbekleri olarak da geçmektedir. 20.yy. başlarındaki bu etnik oluşum ve yapılanma sürecine Mangıt, Kongrat, Ming (Miñ), Saray, Katagan, Nayman, Lokay, Durman, Kenagas, Kauçin vb boy ve uruklar da katılmıştır. Kaynak olarak yararlandığımız bu bilimsel çalışmada, yukarıda sözü edilen boy ve uruklardan başka, esas bizim araştırma konumuz olan Özgön bölgesi Türklerinin çıkış ve dağılışı ise şöyle yorumlanmıştır. Daha erken dönemlerde bölgeye Türk (Günümüz Özgön ve Fergana bölgelerinde dağınık olarak yaşayan Türkler) ve Moğol boy-urukları gelerek, yörenin diğer yerleşik sakinleri olan ve Tacik dilinde konuşan boylarla bir arada yaşamaya başlamışlardır. Bu etkileşim sonunda Özbek etnik grubu oluşmuştur. Günümüze kadar en eski Türk-Moğol boy ve uruk adlarını koruyabilenler ise şunlardır. Karluk, Türk, Barlas, Kaltatay, Musabazar ve Muğuldur. 1917-1926 yılları arasındaki kaynaklara göre Karluklar, 9.410, Muğullar 2.565, Barlas, Kaltatay, Musabazar vb. boyların toplam sayısı ise 54.603 olduğunu öğrenmekteyiz. Doğal koşullar göz önünde bulundurularak demografik durumun günümüzdeki tahmini sayısal değerlendirmesinde ise, 500.000 gibi yaklaşık bir sayıyı elde edebiliriz. Bilimsel çalışmanın içerisinde ayrıca söz konusu boy ve urukların Hindistan, Pakistan ve Çin'e de dağıldığını ve ne yazık ki bu bölgelerdekilerle ilgili bir akademik çalışma ya da bilginin olmadığına da değinilmiştir.

Yine B.H. Karmışeva'nın[1] çalışmasını kaynak alarak Özgön yöresindeki Türk boy-uruklarının tarihsel gelişimini ayrı ayrı ele alcağız.

Karluklar, Orta Asya'daki en eski Türk boylarından biridir ve boy adı olarak günümüz yöre Türklerinde de rastlanmaktadır. Tarihi bilgiler ışığında, bu Türk boyunun sosyal yaşamını tanımlarken de, yerleşik ve yarı göçebe olarak sınıflandırmanın yapıldığını görmekteyiz. Karluk boyunun da Ura Tepe bölgesiyle ilişkilendirildiğine ve bu düşüncenin günümüz yöre Türklerince de hala bilinmekte olduğuna tanık olmaktayız. Eserde kanıt olarak, Karlukların yaşadığı yerlerde Tohçion, Lolaki köylerinin bulunması gösterilmektedir. Bu yer adları M.F. Gavrilov tarafından Ura Tepe bölgesinden kaydedilmiştir.

Özgön bölgesi Türklerinin de geliş yeri olarak tanımlanan Tacikistan'daki Ura Tepe bölgesi Karluklarının, tarihsel olarak bir kaç gruba ayrıldığından da bahsedilmektedir. Toğçian, Lolaki, Mazar çapti, Sultan Mahmudi, Kara yasak, Kara boyun, Pir Mahmudi ve Acirgani gibi daha alt ve yerel adlandırmalarla anılan Karluk topluluklarından söz edilmiş, bölgede tarihsel olarak kendilerini Yengibazarlılar olarak adlandıran Karlukların bulunduğu da bildirilmiştir.

Araştırma konumuz olan Özgön bölgesi Türklerinin etnik yapısında büyük yer tutan yöredeki Karluk-Türk halkının 20.yy. başlarında, güney Tacikistan'daki etnik durumu ise şöyle belirtilmiştir. Bölgesel olarak ikiye ayrılırlar. Yavan-Su, Vahşa ve Nurek ırmakları kıyısında yaşayan Karluklar kendilerini "Hisar Karlukları" olarak adlandırırken, Kızılsu boylarında yaşayanlar kendilerini "Balcuan Karlukları" olarak tanımlamışlardır. Günümüzde Özbeklerle ve Taciklerle karışık olarak yaşamaktadırlar.

Türk adıyla anılan ve Özgön yöresi günümüz Türklerinin ana kitlesini oluşturan bu topluluk, 1928 yılı itibariyle M.F. Gavrilov tarafından araştırılmıştır. O tarihteki sayları Ura Tepe bölgesinde 1.500, Fergana bölgesinde 1924 yılı itibariyle 24.279 olarak belirlenmiştir.[2] O tarihlerde bölge Türklerinin büyük çoğunluğunun, Anciyan bölgesi Marhamat ilçesinde ve Kırgızistan Oş bölgesi Aravan ilçesinde

---

[1] Adı geçen eserde, s. 7

[2] "Materialı po rayonirovaniyu Sredney Azii", kn. 1, ç. 1, s. 210-211

olduğu da belirtilmektedir. Günümüzde de Özgön bölgesinin dışında Türkler, bu bölgelerde dağınık olarak yaşamaktadırlar. Genellikle bu yörelerde yaşamalarının başlıca nedeni olarak da, zaman içerisinde dağlık bölgelerden sulak yerlere göçme isteğinden doğduğu kaydedilmiştir. 20.yy. başlarında güney Tacikistan'daki Yahsu ve Kızılsu bölgelerinde yaşayan Türklerin ise Tacikçe konuştuklarına değinilmiştir.

1924 yılında Hanaka derya denilen bölgede yaşayan Türklerin, Musabazar adlı boy olduğu, Surhan derya kısmında yaşayanların ise Barlaslar olduğu tespit edilerek kendilerine Türk dedikleri belirlenmiştir. Bölge Türklerine yönelik bu önemli kaynak çalışmada da bildirildiği üzere günümüzdeki Türk köylerinin büyük çoğunluğunun Barlas uruğundan olduğu öğrenilmiştir. Resmi olarak Barlas adıyla tanımlanan bu uruğun üyeleri, kendilerine Ballas demektedirler. Yukarıda da belirtiğimiz gibi Özgön bölgesi Türkleri arasında, Ura Tepe adı verilen bölgeden, şimdiki yaşadıkları bölgeye göç ettiklerine yönelik bilgiler yaygındır. Ura Tepe bölgesi Türkleri hakkındaki bilgileri, özellikle M.F. Gavrilov'un 1928 yılındaki kayıtlarında bulmaktayız.[1] O yıllarda bölgede, İşan grubuna ait, Hacıbay, Mullaniyaz, Holmat ve Lolaki, adlı alt uruklara bölünmüş on ayrı Türk yerleşim birimi belirlenmiştir.

Türklerin, Fergana havzasına Ura Tepe bölgesinden geldiği görüşünü destekler nitelikteki bir başka kayıt ise, Y.R.Vinnikov'a[2] aittir. Araştırmacı yerel Türk efsanelerinden yola çıkarak, Ura Tepe'den Fergana havzasına, dolayısıyla Özgön yöresine olan Türk göçünü 18.yy. kadar dayandırmaktadır. Barlas ve Kaltatay boy adlarına dayanılarak bölge Türklerinin, Semerkant bölgesi Türkleriyle de ilgilerinin olduğu bildirilmektedir.

Araştırmacı İ. İ. Umnyakov'un görüşüne göre çok eski dönemlerden itibaren kullanılmaya başlayan Türk adının, bütün Türk soylu halkların, boy ve urukların üst kimliği olmakla birlikte, bölge genelinde kullanılan Türk adının sadece belirli bir topluluğu kapsadığı kaydedilmiştir. Bu görüş bize, Göktürklerde olduğu gibi, Türk adının belirli bir grup için kullanıldığı, belki de söz konusu Türklerin aynı Türk

---

[1] Bkz: "İstoriya Uzbekskoy SSR", t.I, kn. Pervaya, Taşkent, 1955, str. 371-375

[2] Ya. R.Vinnikov. Rodoplemennıy sostav i rassleneiye kirgizov..., str. 174

grubu olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.

Barlaslar, bölge Türkleri içerisinde sayıları en kalabalık olan boydur. Sayıları hakkında kesin ve net bilgi olmamakla birlikte, 1920 yılına ait kayıtlarda 15 ya da 18 bin dolaylarında olduğu kaydedilmiştir. Günümüzde ise 150 bin kadar oldukları düşünülmektedir. Barlas boyunun yaşadıkları tarihi alanlar içerisinde Surhan derya, Karatağ derya, Kaşka derya bölgesinin yukarı bölgeleri, Zerefşan ve Fergana havzası gösterilmiştir. Barlas adı Cengiz Han zamanında görülen bir Moğol boyunun adıdır. Cengiz Han'ın oğlu Çağatayın ordusundaki kumandanlardan birinin adı da Barlas'tır. Timur'un da bu boydan olduğu bildirilmiştir. Barlaslar'ın Afganistan ve Hindistan'a göç etmeleri 15.yy. sonu ve 16.yy. başlarında Babür'ün Hindistan'a gidişine kadar dayandırılmaktadır.

Barlaslar da Karluklar gibi birkaç bölgesel gruba ayrılmaktadırlar. Tacikistan'nın Regar bölgesindekilere Regarlar, Karatag derya bölgesindekilere Karataglar ve Afganistan'ın Rustag bölgesindekilere ise Rustaglar denildiği kaydedilmiştir. Barlas efsanesinde bu boyun ortaya çıkması, Tolib baççа, Kozı baççа, Polat baççа, Ohsak baççа, Nemat baççа ve Şaş baççа adlı altı kardeşe dayandırılmıştır. Efsaneye göre bu kardeşlerin babası Timur'un amcası olan Mir Amir Karaçor'un altıncı neslinden olan Mahma Nazirdir. Barlaslar büyük oranda Özbeklerle iç içe yaşamaktadırlar.

Kaltataylar, Barlaslara göre haklarında daha az bilgi sahibi olduğumuz Türk boyudur. Barlas boyu ile birliktedirler. Ancak, Barlaslara oranla sayıları oldukça azdır. Fergana havzası ve Afganistan'da farklı alt ve yerel adlandırmalarla dağınık olarak yaşamaktadırlar. Özbeklere daha yakın oldukları belirtilmiştir.

Musabazarı boyu, diğer bölge Türk boylarına göre daha dağlık bölgelerde yaşamaktadırlar. Hanaka derya, Karatag derya ve Gissar bölgelerinde yaşadıkları tespit edilen bu boyun 1924 yılı itibariyle sayılarının 1.365 kişi olduğu ve Taciklere daha yakın oldukları bildirilmiştir.

Muğullar'ın adlarına Babür'ün eserlerinde de rastlanıldığı, söz konusu bölge genelinde diğer boylarla birlikte yaşadıkları, 1920 yılı itibariyle sayılarının 500 kadar olduğu kayıtlarda vardır. Geleneklerinin ve yaşam biçimlerinin diğer boylarla

ortaklığı da vurgulanmıştır.

Özgön bölgesi köylerinde yaşayan Türklerin, bu bölgeye gelmeden önceki ya da gelme sürecindeki etnik yapıları, sayıları kendi içlerindeki benzerlik ve farklılıkları, sosyoekonomik ve demografik durumları, Karmışeva'nın bölge Türklerine yönelik bu temel çalışması referans alınarak özetlenmeye çalışılmıştır.

Karluk, Türk, Barlas, Muğul, Kaltatay ve Musabazar boylarının dilleri ve diyalektolojik durumlarına bakacak olursak, birbirine çok yakın olduklarını, Özbekçe'nin Karluk-Uygur dil bütünlüğü içerisindeki şive ve ağızlarında konuştuklarını Karmışeva'nın çalışması tarihsel olarak temellendirmiştir. Dolayısıyla biz, bölgedeki günümüz Türk boylarının bu ağız benzerliğini, derleme çalışmasında görmekteyiz.

B.H. Karmışeva'nın bu araştırmalarından yola çıkarak Özgön bölgesinin 21.yy. başlarındaki etnik yapısına baktığımızda, gerçekten de daha alt uruklara bölünmüş ve zamanla çok farklı bölgelere dağılmış olan Türkleri bulmaktayız. Yukarıdaki boy-uruk adlandırmalarından da anlaşılacağı gibi, boy-uruk adlarının ve dolayısıyla şivenin alt kolları olarak tanımladığımız ağızların biçimlenmesini tarihsel süreçle açıklayabiliriz.

Günümüz Özgön yöresi Türkleri, tarihleriyle, gelenek ve görenekleriyle, kullandıkları dil ve ağız özellikleriyle bölgedeki diğer Kırgız ve Özbek Türklerinin ayrılmaz bir parçasıdırlar.

I BÖLÜM

1. SESBİLİM

1.1 Ünlüler

1.1.1 Kırgız ya da Özbek Yazı Dillerinde Bulunmayan Ünlüler

Kırgız ve Özbek yazı dillerindeki temel ünlülerin dışında (uzun , a), ή (o~u), ū (uzun u), ï (uzun o), ɛ́ (ı~i) ünlülerini de ağız özelliği olarak görmekteyiz. Oluşumları açısından bu ünlüler ara sesler olarak da tanımlanabilmektedir.[1]

Ê ünlüsü: a ile e arasında yarı ince ve yarı kalın bir ünlüdür. a~e arası sesi göstermektedir. Bu ses Kırgız yazı dilinde olmayıp Özbek yazı dilinde bulunmaktadır. Sözcükteki a ya da e olması gerek ses, bölge ağızlarında çoğunlukla Ê sesi olarak kullanılmaktadır. tegim, t**Ê**gim (I/2)

T ünlüsü: a ile o arasında yarı ve yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Yuvarlaklaşma Kırgız yazı dilinin özelliği olmakla birlikte, bölge ağızlarındaki bu ses, Özbekçeédeki şekliyle aynıdır. Bu ses yabancı sözcüklerde daha yaygındır. Türkçe bazı sözcüklerde de etkileşimin sonucunda ortaya çıkmıştır: dastTrhTn (I/23), bTla (I/8), bTş (I/60), Ts- (I/60)

Ć ünlüsü: e ile i arası ince ve kapalı bir ünlüdür. Bölge ağzında e ve i seslerinin bulunduğu sözcüklerde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Gerek e sesinden gerekse i sesinden dönüştüğü görülmektedir. kĆgin (I/65), bĆşik (I/23). Ćna (I/24)

ɛ́ ünlüsü: ı ile i arası bir ünlüdür.Yarı ince ya da yarı kalın ve düzdür. ı~i arası sesi göstermektedir. Genellikle ünlünün beraberinde kullanıldığı ünsüz etkileşiminin, ünlü benzeşmesinin ve ekleşmenin sonucunda oluştuğunu görmekteyiz. rɛ́skɛ́lɛ́

---

[1] A.N.Kononov, Grammatika Sovremennogo Uzbekskogo Literaturnogo Yazıka, Moskva, 1960, s. 18

(I/10), ilémlé (I/9)

1.2 Ünlü Türleri

Özgön yöresi ağızlarında Türkiye Türkçesinde de bulunan, Kırgız yazı dilindeki a, e, ı, i, o, ö, u, ü, gibi temel ünlülerin dışında, Özbekçenin etkisiyle T (a~o) ve Ê (a~e) ünlüleri, her iki yazı dilinden farklı özelliklere sahip olan Ć (e~i), À (uzun a), ū (uzun u), ï (uzun o), é (ı~i) ünlülerinin de ağız özelliği olarak görmekteyiz.

1.2.1 Normal Süreli Ünlüler

Normal söz temposuyla ortalama bir sürede boğumlanarak duyulur bir duruma gelen ünlülere, normal süreli ünlüler adı verilmektedir. Özgön yöresindeki ağız özelliklerinde, Kırgız ve Özbek yazı dillerinde olduğu gibi normal süreli ünlüler bulunmaktadır. Özgön yöresi Türklerinde farklı kullanım şekilleri, ağız özelliği olarak kabul edemeyeceğimiz istisna durumlarda söz konusu olabilmektedir.

Kırgız ve Özbek yazı dillerindeki özel ünlülerin dışında genel Türk dilinin yapısal özelliği olarak normal süreli ünlülerin kullanımı yaygındır.

1.2.2 Uzun Ünlüler

Uzun ünlülerin temel özelliği normal süreli ünlülere göre boğumlanma sürelerinin daha uzun olmasıdır.

Bölge ağızlarında uzun ünlülerin bulunması, Türk yazı dilleri içerisinde Kırgız yazı dilinin fonetik gelişimiyle yakından ilgilidir. Ağızlardaki uzun ünlülerin kullanımı genel olarak Kırgız yazı dilindeki kullanım biçimi ve özellikleri açısından ortaklık göstermektedir. Düz ünlülerden sonra düz, yuvarlak ünlülerden sonra ise düz-geniş ünlüler gelmektedir.

1.2.3 Ünlü Uyumu

Türk yazı dillerinde ünlüler, kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık yönünden oldukça belirgin bir düzenlilik göstermektedir. Bu düzenlilik işlevine göre genel dil

biliminde büyük ünlü uyumu ve küçük ünlü uyumu olarak adlandırılmaktadır. Özbek yazı dili dışında kalan diğer Türk yazı dillerinde büyük ünlü uyumu ve küçük ünlü uyumu, Türk dilinin temel özelliği olarak günümüze kadar korunmuştur.

Özgön yöresi köylerinden derlenen metinlerde kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık açısından genel bir bütünlük ya da düzenlilikten söz etmek mümkün değildir. Büyük ünlü uyumunda, genellikle ilk heceden sonra gelen ünlülerde değişme daha belirgindir. Ünlü uyumundaki değişmelere özellikle eklerde rastlanmaktadır.

Küçük ünlü uyumunun, Özgön yöresi ağızlarında, Özbek dilinin etkisindeki yerlerde de görüldüğünü söyleyebiliriz. Öncelikli olarak Kırgız dilinin etkisindeki ağızlarda küçük ünlü uyumu tam olarak korunabilmiştir. Bunun en belirgin özelliği ünlülerdeki yuvarlaklaşmadır.

Özgön yöresi Türk köylerinde ünlü uyumu Kırgız ve Özbek dillerinin etkisi çerçevesinde değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla Kırgız yazı dilinin etki alanındaki ağızlarda büyük ünlü uyumu ve küçük ünlü uyumunun korunduğu gözlemlenirken, Özbek yazı dilinin etki alanındaki ağızlarda bu uyumun bozulduğu görülmüştür.

1.3 Ünlü Değişmeleri

1.3.1 Kalın Ünlülerin İncelmesi

a>Ê değişmesi, a>e ses değişiminde ara ses olarak tanımlanmaktadır. Özbek yazı dilindeki temel ünlülerden de biri olan bu ünlü, hem Kırgızcanın hem de Özbekçenin etki alanındaki ağızlarda yaygın olarak görülen bir ünlü değişmesidir: öskÊnmÊn (I/2), apkĆlÊdı (I/28), bolmÊsın (I/26)

ı>ɛ́ değişmesi, ı>i ses değişimindeki ara ses özelliği taşıyan ünlüdür. Ünlünün beraberinde kullanıldığı ünsüzlerle doğrudan ilgilidir. Metinlerdeki bazı sözcüklerde tespit edilebilmiştir. Benzeşme ve ekleşmeyle oluşmaktadır: toyɛ́nɛ́ (I/29), atıñdɛ́ (I/39)

1.3.2 İnce Ünlülerin Kalınlaşması

e>a değişmesi: Genellikle yabancı kökenli bir sözcüğün yerel kullanımda kendi

fonetik özelliğinden tamamen uzaklaşması sonucunda oluşmuş değişmelerde gözlenmektedir. Örnek: Palvan, pehlivan , padşa (XXX/37).

e>Ê değişmesi: e>a değişiminin tamamlanmamış biçimidir. Örnek: ketkÊn (ketken) (XXX/40), yerdÊgi (XXX/48) mertebe > mÊrtÊbÊ (I/140) niyetim > niyÊtim (I/141)

i>ɛ́ değişimi: i>ı değişiminde ara ses olarak ve i>ı değişiminin olduğu durumlarda beraber kullanıldığı görülmektedir:, bölünÊdɛ́ (XXXII/20), iştÊyɛ́p (XXXIII/2)

1.3.3 Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

a>T değişmesi: Özbek dilinin etki alanındaki ağızlarda yaygın olarak görülen bu değişme a>o ünlü değişiminin temel yapısıdır. Genel olarak yuvarlaklaşma, Kırgız yazı dilinin temel fonetik özelliği olmakla birlikte, Özbek yazı dilinden kaynaklanan bir ağız özelliğidir. Örnek: bala > bTla (I/8) bakıp > bTkıp (I/10) balta >bTlta (I/27)

a>u değişmesi: Dudak ünsüzlerinin ya da ünlü benzeşmelerinin sonucunda oluşmuş bir değişmedir. Örnek: oblast > oblus (IV/1) andan > undan (XXXV/15)

1.3.4 Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

ü>i değişmesi: Yöre ağızlarındaki bazı sözcüklerde rastlanan bu durumun, ünsüzlerin düzleştirici ve inceltici etkisi sonucunda oluştuğunu söyleyebiliriz. Örnek: ündÊmÊy~ ündemey (I/25), öttü > ötti (II/35), özü > özi (VI/5), üstü > üsti (XIV/60), özümüzdü > özümüzdi (XX/39) şügür> şügir (XX/40) tökül- > tökil- (I/73)

u>ı değişmesi: Oluşum nedeni yine beraberinde kullanılan ünsüzlerden dolayıdır. Örnek: burınku > burunúı (XXIII/4), boldum > boldım (XXXII/6), toġru > togrı (XXXVI/31), oşonu > oşonı (XXXVII/42), uruşup > uruşıp (XXXVII/39) kuruluş >kurılış (I/54) uruk > urık (I/96) bolsun > bolsın (I/141)

u>i değişmesi: Özellikle belirtme ad durum eklerinde görülen bir ünlü değişmesidir. Örnek: toyunu > toyɛ́nɛ́ (I/29)

1.3.5 Geniş Ünlülerin Daralması

e>i değişmesi: sevÊt > sivÊt (I/17), emes > imes (I/135), desem > disem (XXIII/31)

o>u değişmesi: koy > kuy (XV/71), pasport > paspurt (V/14)

1.3.6 Dar Ünlülerin Genişlemesi

i>e değişmesi: idik > edik (XII/19), işit- > eşit- (XV/83)

ü>ö değişmesi: süzme > sözme (I/62), güzel > gözel (IV/47)

o>T değişmesi: kolhoz >kÊlhoz (XV/30)

1.3.7 Ünlü Türemesi

Ön seste: rısk > ırısk (XXVIII/4), rÊsımdÊ > ırÊsımdÊ (I/8)

1.3.8 Ünlü Düşmesi

yurdunu > yurtnu (IV/69)

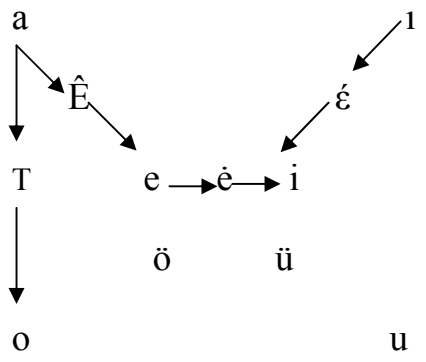

ünlüler tablosu

2. ÜNSÜZLER

2.1 Kırgız ya da Özbek Yazı Dillerinde Bulunmayan Ünsüzler

Özgön yöresi coğrafi konumu nedeniyle Kırgız ve Özbek ağızlarının bir kesişim noktası olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla yöre ağızları fonetik yapısı bakımından da bu özelliğinden kaynaklanan çeşitliliği yansıtmaktadır. Yöre ağızlarında Kırgız ve Özbek yazı dillerindeki ünsüzlerin dışında genellikle ara ses olma özelliği gösteren, yöreye özgü ünsüzler de bulunmaktadır.

dudak v si: Bu ses Kırgız konuşma dilinde bulunmaktadır. Ancak yazılırken b ünsüzüyle gösterilmektedir. Yöre ağızlarındaki v dudak ünlüsü, metnin çevri yazısında v ünsüzüyle gösterilmiştir: ekövnü (VII/9), birövgö (VII/25) avayla (XXVI/52)

K k>g arası yarı tonlu bir ön damak ünsüzüdür. Kırgız konuşma dilinde, Oğuz

Türkçesi özelliği olan ú>g durumunu görmekteyiz. Ancak Kırgız yazı dilinde bu ünsüz k ile gösterilmektedir. Külkü (I/74)

P b>p arası yarı tonlu, patlamalı bir çift dudak sesidir. Genellikle –p ulaç ekinde ve pişirmek eyleminde rastlanmaktadır. Örnek: yaşayaPmiz (IX/13) PişirÊmiz (I/65)

T d>t arası yarı tonlu bir diş ünsüzüdür. Çoğunlukla ettirgen eylem eklerinde kullanılmaktadır. Örnek: agızl**a**nTıramız (I/9), çömülTéremés (I/13)

Türkiye Türkçesinde sözcük başında d ünsüzünün, Kırgız ve Özbek yazı dillerinde t olma durumu yöre ağızlarında da aynı biçimdedir.

2.2 Ünsüz Değişmeleri

2.2.1 Tonlulaşma

k>g değişmesi: Bölge ağızlarının bir özelliği olmakla birlikte Kırgız yazı dilinde de oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Örnek: köp – göp (XIV/8) uruku > urıgı (I/96)

Tonlulaşma bazen tam olarak duyulamayabilir. k>g arası K sesinin kullanıldığı, bazen de tamamen g sesine dönüştüğü görülmektedir.

k>g değişmesi: Genellikle sözcük başında görülmektedir: ketip – getip (XIV/6), keç – geç (XV/5)

k>K değişmesi: Sadece bölge ağızlarında değil, Kırgız dilinin konuşma dilinde de oldukça yaygındır: ketken > KetkÊn (XVII/9) külkü > Külkü (I/74)

t>T değişmesi: Özellikle ettirgen eklerde görülen bir değişmedir. Sözcük ortasında tonlu ünsüzlerden sonra gelen t ünsüzünde tam bir tonlulaşma söz konusudur: yerTÊ (XIX/4), işlÊTik (XIX/8) çıktı > çıkTı (VIII/25)

p>P Bölge ağızlarında genellikle ulaç ekinde bazen rastlanan yarı tonlu ünsüzdür. pişirÊmiz > PişirÊmiz (I/57), yaşayapmız > yaşayaPmız (IX/13)

2.2.2 Süreklileşme

b>v değişmesi: Kırgızcada da görülen bir özelliktir. Konuşma dilinde yaygın olarak kullanılmakla birlikte yazıda bu ses b ile gösterilmiştir Metinlerdeki çevriyazıda v

harfi kullanılmıştır: sebet > sivet (I/17), baba > bava (XX/2) abayla > avayla (XXVI/52)

2.2.3 Ünsüz Türemesi

Genellikle h sesiyle oluşan bir türemeden bahsedilebilir. Ancak bu örnek Kırgız yazı dilinin fonetiği ölçü alındığında ünsüz türemesi netlik kazanmaktadır. Özbekçe söyleniş biçimlerinde sözcük başındaki h ünsüzü korunmuştur. Bölge ağızlarında her iki biçimi beraber kullanılmaktadır:

hTligi~Tligi (XX/48)

2.2.4 Ünsüz Düşmesi

Sözcük içerisindeki ünsüzün zaman içerisinde tamamen düşerek kullanılmaması durumudur. Ünsüz düşmesi yöre ağızlarında, özellikle iki ayrı sözcüğün birlikte söylenişi sırasında, sözcüğün ortasında ve sonunda görülmektedir. ünsüz düşmesiyle yeni ve daha kolay bir söyleyiş biçimini yansıtmaktadır.

alıp kelÊdɛ́ > apkelÊdɛ́ (I/18)

oblast > oblus (IV/1)

padişah > padşa (XXX/35)

mına bul > mınTv (III/8)

mına şu > maşu (XIV/41)

telefon > tilpan (V/18)

2.2.5 Ünsüz İkizleşmesi

Sözcük içerisindeki tek ünsüzün yanında ikinci bir ünsüzün türemesi olayına ünsüz ikizleşmesi adı verilir. Sözcüğün kendi doğal yapısı içerisinde böyle bir ikizleşme söz konusu olmazken, kullanım sürecinde oluşmuştur.

iki > ekki (I/24)

yedi > yetti (XI/18)

hepsi > hammÊsı (XIV/36)

mata > mÊttÊ (I/67)

kata > kÊttÊ (I/2)

kere > kÊrrÊ (II/16)

maza > mÊzzÊ (XXVI/20)

Ünsüzler Tablosu

	Süreksiz			Sürekli					
				Sızıcı		Akıcı			
							Ağız Akıcıları		
	Sadalı	Yarı Tonlu	Sadasız	Sadalı	Sadasız	Burun Akıcıları	Yanaklı	Titrek	Nefesli
Dudak	b	P	p			m			
Diş-Dudak				v	f				
Diş	d	T	t	z	s	n			
Diş-Damak	c		ç						
Ön Damak	g	K	k			ñ	l	r	y
Art Damak	ġ		ḳ			ñ			
Gırtlak					h				

II BÖLÜM

3. BİÇİMBİLİM

3.1 ADLAR

3.2 Ad Yapım Ekleri

Yöre ağızlarında genel Türk yazı dillerindeki ortak yapım eklerinin çok fazla bir fonetik değişmeye uğramadan korunduğunu ve kullanıldığını görmekteyiz.

3.2.1 Addan Ad Yapan Ekler

+man Eski Türkçede sadece ad soylu köklere eklendiği düşünülen bu yapım eki, yöre ağızlarında akıl+man ve danış-man örneklerinde görülmektedir.

akıl + man : man (IV/17)

: aúıl

-lıú,-lik: Gerek üstlendiği işlevi, gerekse kullanım alanının yaygınlığı bakımından bütün Türk lehçe ve şivelerinde oldukça işlek olan bu ek, fonetik olarak da eklendiği sözcüğün özelliğine göre biçimlenmektedir. Yeni soyut ve somut adlar yapmaktadır. Yöre ağızlarında Özbek yazı dilindeki kullanım biçimi yaygındır.

diyúÊn-çı+lıú: lıú (XXVII/10), yet-ki+lik: lik (I/58), çire+lik: lik (I/84)

+gɛ́nÊ: Özbek yazı dilindeki kullanım biçimi ve görevindedir. Küçültme anlamı kazandırır.

az+gɛ́nÊ: gɛ́nÊ (I/104)

: az

z: Eski Türkçe'de çokluk anlamı kazandıran bu ek, Türk dilinde olduğu gibi aynı anlam ve görevdedir.

ekki + z : z

: ekki (III/26)

-li, **-lı:** Türk yazı dillerindeki biçim ve görevleri, yöre ağızlarında da kullanım olarak aynıdır.

ilim + lɛ́ :lɛ́ ırıskı+lɛ́:lɛ́

: ilim (I/9) :ırıskı (I/10)

-daş: Bütün Türk lehçelerinde oldukça işlek olan bir ad yapım ekidir. Kırgız yazı dilindeki fonetik kullanım biçimleriyle yöredeki kullanım biçimleri aynıdır.

karın + daş : daş tilÊk + taş : taş

: karın (I/81) : tilÊk (I/143)

-lak: Mekan bildiren ektir. Örneğimizdeki ek (+la-k) biçimiyle oluşmuştur.

kışlak + lak : lak (+ la – k)

: kış (IV/1)

-çi, -çı: Bütün Türk lehçelerinde, dolayısıyla Türk yazı dillerinde meslek, uğraş ve alışkanlıklarla ilgili adlar türeten bir yapım ekidir. Kırgız ve Özbek yazı dillerindeki kullanım biçim ve göreviyle yöredeki kullanımı farklı değildir.

yardÊm + çı : çı mal + çı : çı koy + çu : çu

: yardÊm (III/29) : mal (XXXVI/1) : koy (XXVII/1)

3.2.2 Eylemden Ad Yapan Ekler

-Êk, -ek yapı ve görevi bakımından aynıdır.

böl – Êk : Êk

: böl- (I/100)

-ú > -ġ : İşlevi bakımından ortaktır.

kışla- : la- ölig : -i ula-g:-g

: kış+la- k (IV/1) : öl- (IV/28) :ula- (IV/28)

-kü, -gi eki: Türk lehçe ve şivelerinde farklı fonetik biçimleri olmakla birlikte aynı görevlerde kullanılan bir ektir.

Kül – kü :- kü sev-gi :- gi çap – kı : -kı

: kül – (I/74) : sev – (II/17) : çap – (IX/15)

-me eki: Eylemden ad yapan bu ek yöre ağızlarında da bulunmaktadır.

söz - me : me

: söz – (I/61)

-muş eki:Oğuz Türkçesiénde yaygın olan bu ekin, yapım eki olarak yöre ağzında kullanıldığını görmekteyiz.

tur – muş : muş

: tur – (II/38)

3.3 Ad Durum Ekleri

Bölge genelindeki ağız çalışmalarında da görüldüğü gibi, yöre ağızlarındaki fonetik ve morfolojik özellikler, Kırgız ve Özbek yazı dillerinin temel özellikleri doğrultusunda biçimlenmiş ve belirli bir bütünlük göstermiştir. Dolayısıyla biz bu bütünlüğü, ad durum eklerinin sınıflandırılmasında da görmekteyiz.

3.3.1 Belirtme Ad Durumu

Kırgız ve Özbek yazı dillerinin etki alanlarına göre, her iki yazı dilinin belirtme ad durum ekleri yörede birlikte kullanılmaktadır.

Krg. +nı, +ni , +nu , +nü Özb. +ni

+dı , +dɛ́ +di, +du , +dü

+tı +tɛ́ +ti, +tu , +tü

+n bTla+nı, úazan+dı, urug+dı,

3.3.2 Yönelme Ad Durumu

Yöre ağızlarında yönelme ad durum eki, Özbek Türkçesiénde olduğu gibi +gÊ ekidir. Eğer sözcük sonunda sert ünsüz bulunuyorsa, Kırgızca'daki gibi ek başındaki ünsüz de sert ünsüze dönüşerek yönelme ad durum eki +kÊ biçimiyle kullanılmaktadır.

biyer+gÊ (VII/4), kÊllÊsi+gÊ (I/109), mÊçit+kÊ (IV/11), mÊktÊp+kÊ (XVI/12)

3.3.3 Bulunma Ad Durumu

Bulunma ad durum ekleri her iki yazı dilinin de özellikleri çerçevesinde biçimlenmişti. Sert ünsüzden sonra ek başındaki ünsüzün de sert olması Kırgız yazı dilinden kaynaklanan bir özelliktir. Diğer taraftan , eklerde yuvarlaklaşma olmaması ise Özbek yazı dilinin etkisinden dolayı oluşmuştur.

+da +dÊ +de

+ta +tÊ +te

yettisi+dÊ (I/96), cTylÊr+dÊ (III/43), mÊktÊp+tÊ (I/52)

3.3.4 Çıkma Ad Durumu

Kırgız ve Özbek yazı dilleriyle ortak çıkma ad durum ekleri kullanılmakla birlikte Kırgızca'daki yuvarlaklaşma özelliği yöre ağızlarındaki çıkma ad durum eklerinde görülmemektedir.

+dan +dÊn +den Tta+dan (XX/65), kÊlhoz+dÊn (I/51)

+tan +tÊn +ten mart+tan (I/74), millÊt+tÊn (IV/26)

3.3.5 Tamlayan Ad Durumu

Yöre ağızlarındaki tamlayan ad durum eklerinde de Kırgız ve Özbek yazı dilleri tamlayan ad durum ekleri birlikte kullanılmaktadır. Kırgızca etki alanındaki ağızlarda, Özbekçenin etki alanındaki ağızlarda ise, +niñ tamlayan ad durum eki kullanılmaktadır. Yine Özbekçe'nin etkisinde gelişen ağızlarda tamlayan ada durum eki aitlik ekinin önüne geldiği zaman – ñ sesi düşer ve –ni li kullanın biçimi ortaya

çıkmaktadır.

3.3.6 Eşitlik Ad Durumu

Eşitlik durumu eki diğer Türk yazı dilleriyle ortaklık göstermektedir. Yöre ağızlarındaki söyleyiş biçimi +ça, +çe dir. bu+n+ça (II/24), mınday+ça (III/1), boyun+ça (VIII/24)

3.4 İyelik Ekleri

İyelik ekleri Kırgızca'daki gibidir.

Teklik	Çokluk
1. Kişi +(i)m	+(ɛ́)mɛ́z
2. Kişi +(i)ñ	+(ɛ́)ñɛ́z
3. Kişi +(s)ɛ́	+lÊrɛ́

ad+ım (I/1) bayram+ɛ́mɛ́z (I/75)

közlÊr+iñ (II/23)

ĆnÊ+sɛ́ (I/18) boy+lÊrɛ́ (II/24)

3.5 Çokluk Ekleri

Çokluk, +lar ve +lÊr ekleriyle yapılmaktadır.Yöre ağızlarında Kırgız yazı dilindeki yuvarlaklaşma ve ünsüz uyumu özelliğinin görülmemesiyle birlikte, Özbek yazı dilindeki ünlü uyumu bozulması da yoktur. Çokluk eki Türkiye Türkçesiéndeki gibidir. Ancak, +ler eki yöredeki ses özelliği olarak +lÊr biçimiyle kullanılmaktadır.

aksakal+lar (VII/3) türk+lÊr (VII/25)

3.6 Aitlik Eki

Aitlik eki yörede, +Kɛ́ biçimiyle kullanılmaktadır.Ek başındaki K ünsüzü, k>g ses değişim sürecindeki, iki ünlü arasında kullanılma durumundan kaynaklanmış olmakla beraber, genel olarak yörede söz başı k sesi g sesine dönüşme eğilimi içerisindedir.

burın+úı (XVI/17)

3.7 Soru Eki

Bölge genelinde kullanılan soru ekleri mÊ ve Kırgızca söyleyiş biçimlerinde ise vɛ́ , vu , vü olarak kullanılmaktadır.

aytavÊrÊm+mÊ (I/79) bindi+mÊ (IV/87)

4. EYLEMLER

4.1 Ortaçlar

Ortaç ekleri de genel olarak komşu Türk lehçe ve ağızlarında olduğu gibidir.

-gan	tÿ-gan ayal (I/19)	tÿl-gÊn yer (XVIII/40)
-gÊn	ye-gÊn insanlÊr (I/116),	yür-gÊn insan (XV/13)
-kÊn	salgilÊş-kÊn insan (XV/17)	kör-gÊn kün (XX/44)

4.2 Ulaçlar

-(i)p Bölgede en yaygın olarak kullanılan bu ulaç eki, Türkiye Türkçesiéndeki gibidir. Yöredeki kullanımda yöreye özgü bir ses bilgisi özelliği olarak b > p arası P sesi oldukça yaygındır. Metinlerdeki kullanımlarda p sesi olarak da kullanıldığı kaydedilmiştir.

-gÊndÊ	ayal törÊ – gÊndÊ (I/8), kir-gÊndÊ (IV/12)
	tekşÊr-gÊndÊ (IV/12), bĆr-gÊndÊ (IV/24)
-kanda	ayt-kanda (IV/30)
-gınça	tTñ Tt – gınça (I/67)
-gıça	bar – gıça (XXXVI/55)
-giçe	kattÊ-giçe (XXIX/19)
-mÊy	ündÊ – mÊy (I/25), bol-mÊy (X/6)
-mÊstÊn	bĆr – mÊstÊn (I/11), çıda-mÊstÊn (XVIII/35)

4.2.1 Eylem Yapım Ekleri

-la eki oldukça işlek olan bu ek, anlam ve işlevi bakımından yöre ağızlarıyla aynıdır.

cTy + la – :+ la

:cay (IV/37)

üy + le – :+ le

:üy (XVII/12)

kündüz + lÊ – : +lÊ

: kündüz (XXI/7)

iş + le – : +le

: iş (XXI/10)

-laş İşteşlik bildiren bu ek işlev olarak yöre ağızlarında da bulunmaktadır.

kuda + laş – :+ laş

:kuda (VII/26)

birge + leş – : + leş

: birgÊ (XXXIII/17)

ara + laş – : + laş

: ara (XX/82)

salgı + laş – :+ laş

: salgı (XV/16)

4.3 Eylem Çekimi ve Kipler

4.3.1 Bildirme Kipleri

4.3.1.1 Belirli Geçmiş Zaman

Belirli geçmiş zaman eklerinde yuvarlaklaşma görülmez.

-dı / -dɛ́ / -di / -du / -dü bol – dı (I/49),

kurul – dı (I/56), işlÊ – di (I/47)

-gÊn

tūl – gÊn – mÊn (XXXII/2), kal – gÊn (XXIV/5), kıl – gÊn – mÊn (XXIV/5)

-kan

al-ış-kan (XI/24),

-kÊn

ös – kÊn – mÊn (I/2) , öt – kÊn (XXX/35), tuguş – kÊn – miz

(XXXI/6)

Olumsuz biçimi:

-gan ĆmÊs

kıl-gan ĆmÊs (IV/7)

-gÊn ĆmÊs

bil-gÊn ĆmÊspiz (I/55), bol-gÊn emes (XXVIII/1)

4.3.1.2 Belirsiz geçmiş zaman

Belirli geçmiş zamanda hem Kırgızca'nın, hem de Özbekçe'nin belirsiz geçmiş zaman ekleri kullanılır.

-(i)P kTl – ıp – sen (II/8), kal – ıp – mız (XVIII/42)

-ıptır / - iptir / -uptur / -üptür tur-uptur (XXVI/33) öl-üptür (V/9)

4.3.1.3 Şimdiki Zaman

Özbek yazı dilindeki şimdiki zaman eklerinden üç ayrı biçimi yöre ağızlarında şimdiki zaman ekleri olarak kullanılmaktadır. Kırgız yazı dilindeki şimdiki zaman eki yöre ağızlarında yoktur.

-a /-y

kĆl – e – men (I/32), dĆ – y – mÊn (II/26), sev – Ê – mÊn (XXVI/20)

-yaptı

öt – üyaptı (XVII/13), yaş – ıyaptı (XXV/5), kel – iyapmız (XXV/20)

-mÊútÊ

kĆt – mÊkdÊ – mĆn (II/20), bTr-makda-man (II/22)

4.3.1.4 Gelecek Zaman

-a / y ekiyle yapılan gelecek zaman eki oluşum bakımından şimdiki zaman ekiyle

aynıdır. Ancak tümce içerisindeki işlevi yardımıyla sözcüğün gelecek zaman eki olarak kullanıldığını anlayabiliriz.

4.3.1.5 Geniş Zaman

-(a)r ekiyle yapılan geniş zaman, diğer Türk yazı dil ve ağızlarındaki kullanım biçimiyle aynıdır. Ancak işlev olarak bazı farklılıklara sahiptir.

4.3.2 İsteme Kipleri

4.3.2.1 İstek

İstek kipinde şu ekler kullanılmaktadır:

-ayın / -eyin	kal-ayın (XXXVI/15),		koyuber-eyin (XXVI/59)
-aylı	al-aylı (XXIII/35)	-aylık	bol-aylık (VIII/15)
-Êyli	yet-kir-Êyli (IV/95)	-Êylik / -eylik	ayt-Êylik (XXXVI/7)
-eyli	bil-eyli (IV/94)		köpÊ-y-Êylik (VIII/15)

4.3.2.2 Dilek Koşul

Yöre ağızlarında da –sa ekiyle yapılmaktadır.
agızlanTır-sa (I/9), bTr-mÊ-sÊ-k (XXV/21)

4.3.2.3 Buyruk

sen	-gın	bil-gin (II/11)	siz	-gıla	öt-pÊ-gile (XXX/33)
Tl	-sın	ber-il-sin (XXVI/23)	Tlar	-ış – sın	

4.3.2.4 Gereklilik

Eylem – (ɛ́)ş kerÊk dizilişi ile yapılan bu kullanım, diğer komşu Türk ağızlarıyla aynıdır. kıl-ış kerÊk (I/79), kel-iş kerÊk (XXX/ 43), koşul-uş kerÊk (XXX/43) bol-uş kerÊk (XXX/44), gÊpir-iş-im kerÊk (XXVI/16)

4.4 Bileşik Zamanlı Eylemler

4.4.1 Hikaye

Yöreden derlenen metinlerde genel olarak geçmiş, şimdiki, gelecek ve geniş zamanın hikayesine çok fazla rastlanılamamıştır. Buna neden olarak metindeki konuların genel bir anlatım niteliğinde olması , Kırgız ve Özbek yazı dili ve ağızlarının bir kesişim noktası olmakla birlikte, araştırma alanının sadece çok sınırlı bir yöreyi kapsamasından kaynaklandığını düşünmekteyim. Hikaye, yöre ağızlarında Kırgız yazı dilinde bulunan ve geniş zamanın hikayesi olma özelliği taşıyan adat ötkön çak ile Özbek yazı dili ve şivelerinin etkisindeki ağızlarda ise e-(imek) eyleminin hikayesiyle yapıldığını görmekteyiz. Başlıca örnekleri ise şunlardır.:

taşta-çu (VII/33) çiz-er edi (XXIV/9)

ayt-ar Ćdi (VII/22) kel-er edi (XV/59)

bol-gan edi (XIV/10) bol-ar edi (X/5)

Geçmiş zamanın hikayesinin olumsuzu , -gan ĆmesPiz biçimiyle kullanıldığını görmekteyiz.

4.4.2 Rivayet

Yöre ağızlarındaki rivayet biçimini anlatırken, hikaye biçimiyle ilgili olan bilgileri yineleyebiliriz. Rivayet biçimlerinde de aynı nedenlerden dolayı sadece şu örneği gösterebiliriz. taşta-çu Ćken (VII/33) (Krg. Adat ötkön çaktın tataal forması.) otur-çu Ćken (VII/29) yaşa-y-t Ćken (V/8), iştÊ-gÊn ekÊn (XXXII/24), bol-Êr ekÊn (II/39) bol-gÊn ekÊn (XVIII/17), yaşa-gÊn ekÊn (XX/4), ayt-kÊn ekÊn (XXV/39)

4.5 Eylemde Çatı

4.5.1 Edilgen

tart – ıl – (I/94)

ayt – ıl – (I/99)

kaynat – ıl – (I/103)

bĆr – il – (XXVI/23)

soy – ul – (I/73)

4.5.2 İşteş

arala-ş- (IV/21), uçura-ş- (XXIII/20), uru-ş - (XXIV/12), kızık-ış -(XXX/39)

gÊplÊ-ş (XXVI/41), yaşa-ş- (XVIII/42), salgıla-ş- (XV/14), kel-iş- (XVII/7)

4.5.3 Ettirgen

kız – ar – (I/105), min – giz – (XXII/22)

piş – ir – (XV/74), tur – guz – (XXII/21)

çömül – Tür – (I/13), agızlan – Tır – (I/9)

ot – kuz – (V/20), öt – küz – (XV/84)

min – dir – (VII/16), çiz – dir – (XXIV/12)

kiy – giz – (VII/16), kir – giz – (XXIII/11)

oku – t – (VIII/7), kegin – Tir – (I/14)

4.6 Ek Eylemler

Adların eylemleştirilmesiyle, hikaye- rivayet koşul, ortaç ve ulaç durumlarının yapılmasına ekeylem adını vermekteyiz. Yöre ağızlarında ekeylemlerin kullanımı Kırgız yazı dilindeki Ćken, Özbek yazı dilindeki Ćdi biçimi gibidir.

5. ADILLAR

Kişi, gösterme, soru ve belirsizlik kavramlarını yansıtarak, varlıkların yerini tutan sözcüklere adıl denilmektedir. Bölge ağızlarından görülen başlıca adıllar şunlardır.

5.1 Kişi Adılları

Kişi adının yerini tutan adıla kişi adılları denilmektedir. Yöre ağızlarında kullanılan tekil ve çoğul kişi adılları şunlardır:

men / mĆn	biz
sen / sĆn	siz / silÊr / sizdÊr
Tl / ol	Tlar / olar

Kişi adıllarının ad durum ekleriyle kullanılması:

men	sen	Tl / ol	biz	siz	Tlar/olar
mĆnɛ́	sĆnɛ́	Tnɛ́	biznɛ́ / bizdi	siznɛ́/sizdi	Tlarnɛ́/ Tlardı
mĆngÊ	sĆngÊ	Tga	bizgÊ	sizgÊ	TlargÊ
mĆndÊ	sĆndÊ	Tlda	bizdÊ	sizdÊ	TlardÊ
mĆndÊn	sĆndÊn	Tldan	bizdÊn	sizdÊn	TlardÊn
mĆnɛ́n	sĆniñ	Tnɛ́n	bizniñ/bizdiñ	ɛ́siznɛ́ñ/sizdin	Tlarniñ

5.2 Dönüşlülük Adılları

Dönüşlülük adıllarının yörede genel olarak kullanımı şu biçimdedir.

özɛ́m./.öziñ./.özɛ́./ özimiz / öziñiz / özlÊri

Dönüşlülük adıllarının iyelik ve ad durum ekleriyle kullanımındaki fonetik değişmeler, kişi adıllarındaki gibidir.

5.3 Gösterme Adılları

Gösterme adılları varlıkların adlarını söylemeksizin, onarın yerlerine kullanılan adıllardır.

bul uşul Tl bular şular oşolor

Yöre ağızlarında gösterme adıllarının önüne mına (işte) sözcüğünün getirilmesiyle farklı bir söyleyiş biçimi oluşmuştur.

mına uşul / maşu, mına bul / mobu / mınov

5.4 Belgisiz Adıllar

Yöreden derlenmiş metinlerdeki örnekler şöyledir. bÊÊrɛ́

5.5 Soru Adılları

Soru adıllarının yöredeki kullanımının, komşu dil ve ağızlardan farklı olan yönü sadece fonetik açıdandır. Kim, nimÊ, kaysı, kayer, kança,

5.6 Türemiş Adılları

Metinlerdeki tek örnek, kaysı + sı biçimimndeki kullanımdır.

5.7 Birleşik Adıllar

Yörede, tigi, berki, biribirin biçiminde örnekler bulunmaktadır.

6. ÖNADLAR

Özgön yöresi Türk ağızlarındaki önadların, yöredeki komşu ağızlardan farklılığı sadece fonetik açıdandır. Anlam ve dil bilgisi bakımından ortak özelliklere sahip oldukları belirlenmiştir

7. BELİRTEÇLER

Önadların yöre ağızlarındaki kullanımında olduğu gibi belirteçlerin de Kırgız ve Özbek yazı dillerindeki kullanımıyla ortaktır. Ayrımları ses bilgisi özelliklerinden kaynaklanmıştır.

8. İLGEÇLER

Sesleniş, gösterme, bağlama, cevap ve yineleme ilgeçlerinin kullanımı Kırgız ve Özbek yazı dillerindeki gibidir. Diğer sözcük türlerinde olduğu gibi ilgeçlerin yöre ağızlarındaki başkalığı ses bilgisi özellikleriyle ilgilidir.

9. İKİLEMELER

bTla-çaka (XX/58) kızlar-mızlar (V/12) akça-sakça (VII/10)

eker-çeker (XXXVI/31) çildirmÊn-pildirmÊn (XVIII/8) unça-mınça (XV/35)

araba-saraba (X/6) dañıl-duñul (X/5) maşine-saşine (XIV/40), narı-beri (XV/25), eşmÊt-taşmat (XXX/19), rTsim-rusum (XX/58), az-maz (XV/87)

III BÖLÜM

10. METİNLER

Anlatan: YÊñgibayeva Oàul (1936)

Derleme yeri: Kırgızistan Oş İli, Özgön ilçesi Dönbulak Köyü

Konusu: Gelenekler Hakkında

I

menin adım yÊñgibayeva oàul. ma şu dombılÊdÊ tūlgÊnmın. şu yĆrdÊ öskÊnmÊn şu yĆrde kÊttÊ bolàanmın. tÊgım, zTtım türk, ükÊ. Ćndi biz yaşap şu yaşúa kÊliP, bir kÊm yetmişkÊ keldim. şunça yıldan beri işlÊdik, yahşı yürdük, yahşi turduk, yÊmÊnlıú körgÊnimiz yoú ükÊ. türk millÊti hudayàa

5 şügır muhammed ümmÊti. endi özimizdin millÊtin hiç kimàÊ bĆrmÊymız.

şon üçin biz maşu muhammed ümmeti bolıp yaşap kelyÊpmız hudayàa şügír. aàzımızda kÊlmÊ, hudayàa şügır. dinimız iymÊnımız birövgÊ yıàarmeymiz. birinçi ayal törÊgÊndÊ yThşılap Êligi bTlanı biz özimizdÊ ırÊsımdÊ

aàızlanTırÊmız. sTvap sarı yaà menen. sTrı yaà menen aàızlanTırsa bTlÊ ilémlé

vÊ rısúélé boladı. Ćkkinçi ĆnÊsı yahşılÊp tarbiyÊlÊp, bTúıp, unçÊ ıssık TvúaT

bĆrmÊstÊn soorak tapın úaytarıp, yetti kün, sÊkkiz kün sÿnu içedi çıúadı. yirmi künde kiçik çillÊsi çıúadı. kiçik çillÊ çıúúandan keàin bTlanı çömüTtüremiz. kiçik çillÊ çıúadı. çömilTirip, yanagı birinçi tÿlàandaúı kiyimin keàindirmesten, başúa keàindiremiz. ondan keàin yana yirmi kün

ötÊdı. onan úırú çillesi çıúadı. úırú çilldÊsidÊ úırúı çıúTı úılıp, yana hÊr bir úaşıútan hesaplap turup, úırú úaşıú sūàa çömülTürÊmız. úırú úaşık su bTlanın bTşıàÊ úoyuladı. ÊàÊr úırúta hÿdÊdan sivÊt úılınadı hÿdÊdÊn úızdın ĆnÊsı kütÊdı. ĆnÊsının bTşıàÊ rumol apkĆlÊdı. sivÊt ĆnÊsına berilÊdı. bTlasıàÊ, bTlanı tÿàan ayalàa bĆrilÊdı. ortaàa koyuladı. Tligini úırúını çıúarıp duÊnı

úılıp, ırısúılé bolsın, baútılé bolsın dep, bTlanın betin yapılmaydı, tolka çömilip turadı, oraydı töşÊkkÊ, şonı menen bTlaàa duÊnı úılamız, emi çillÊsi çıúTı . çillÊsi çıúúandan keàin bTlÊnın ĆnÊsı bĆşik apkelĆdı. bTlanın ĆnÊsı bĆşik apkĆlàÊndÊn kĆgin bĆşikke aylantıp dastTrhTndı salıp oturamız. oturıp bĆşiài ortÊàÊ apkĆlÊdı. ĆnÊnı oturúuzÊdı. ekki tÊ kÊmpir ektÊ yanıàa oturadı. bĆşiàin

yTnıge nTndı tiştÊydı, ündÊmÊy bölÊydı. ÊgÊr àÊpÿrsa bTla yıàlaú bolup

úaladı. yıàlaú bolmÊsın dĆp. kÊmpirlÊr nĆmÊnı bĆşiài yahşılaP Êliài ısıràısın salıp, úayrak taştı dumalatıp, ya bTlta ya úayraú taştı dumalatıp tüşürüp, tiyaúÊ biyaúÊ kilip Ćniki bölÊymız. nĆ dĆgÊndÊ bĆşikti kızdın ĆnÊsı apkĆlÊdı. yTni bTlanın ĆnÊsının Tligi bĆşik toyénė aşını yep, göşünü yep, sÊrpÊyini Tlıp,

tüketÊmız.

türk toyda ayta turàÊn öleñ

úır yTrdan kÊlÊmen at oynatıp

toyhÊnÊañÊ kirÊmĆn yTr yTr aytıp

toyhÊnÊnın eşiài toraşÊmi

ölÊñ aytsam toyuña yaraşamı.

volÊylÊr dĆgÊndÊ volÊylÊr

havadaki buluttı şamal aydar

er yigitni alàanı yThşi bolsa

talkı kuştay buralıp atıñdɛ́ baylÊr.

úÊlmÊàÊysÊn yTr yTr Ê úĆlmÊàÊysÊn yÊr yÊr

úĆlsÊñÊ burınúıday bolmÊàÊysÊn

yTr yTr Ê bolmÊàÊysÊn yTr yTr

arıútı boyuda úTşi bolàÊn

úaysı baydın úızısañ Ê Tşıú bolàÊn,

Tşú bolsañ beri kel ÊytışÊylɛ́ú yTr yTr Ê ÊytışÊylɛ́ú yTr yTr

Êr úamçını teñ salıp Ê tTrtışÊylɛ́ú yTr yTr Ê tTrtışÊylɛ́ú yTr yTr

unan kegin kÊlhoz boldi. Tta-ĆnÊmız işlÊdı. unan keyin özimiz işlÊdıú. onanıraú mÊútÊp úurıldı. mÊútÊptı bütkÊndÊn keyin biz kÊlhozàÊ iştÊy turàan boldıú. kÊlhozumuz yThşı boldı, yTman bolàÊn yoú. burın bTltıbay dĆgen

rÊis bolàÊn. on altı yıl kÊlhozàÊ raislık úılàÊn. on altı yıl rÊislık úılıp bir

tıyın kÊlhozàÊ haúúın yĆmÊy hiç nirsÊ ya rastarat bolmÊstÊn kÊlhozdÊn çıúıp kitken. şol Tdamdın bTldÊrı maşu yĆrdÊ hazır bar. Ćndi özimiz mÊútÊptÊ oúuduk. mÊútÊptÊn çıúıp kÊlhozàÊ işlÊdik. maşu kÊlhozdı işlÊp undan keàin savhoz boldı. undan keyin muna hÊzır úayta úurılış mu nime bir bÊlÊlÊr boldı. burınúı zTman kÊlhoz mahÊldÀ nÊvruzdu biz bilàÊn ĆmÊspız. keyin nÊvrÿz bayram úurıldı mına uşul mahÊlde samavarda biz sümÊlÊk úılamız.

oynaymız, külÊmız. sümÊlÊktı PişirÊmiz. sümÊlÊktı birinçi mÊhÊllÊdÊgı kança ĆlgÊ yetkilik úılıp buàday öndürÊmız. yetti kündÊ önÊdı, undan keàin tüyilÊdi, yançılÊdı myasorubkadan çıkarıladı. ondan keàin hÊr bir tartúan sÿnı bölÊk 60 úuyamız üçkÊ bölüp bTş sū, orta sū, ahıràı sū úılıp. şundÊ úazandı Tsamız, yTàdı úoyamız, sözmÊ úılÊmız. şuni PişirÊmiz. TyÊttı oúıymız. TyÊttı

úıàandan keàin sözmeni Pişirip alıp, hTligi eglik úazanàa sūnı úuyamız. bu sümÊlÊktın birinçi sÿyı. keàin Ćkkinçi vÊ üçünçü sÿ úoyılÊdı. killÊsigÊ úarap un salınadı. una keàin çoyamız. yThşılÊp şunday úılıp çoyuladı. çoyulàandan

65 keàin úazandagı sümÊlÊktı sekin ot yaúıp PişirÊmiz. unu uzun uhruga bTşıàÊ úol küymegidey úılıp kÊfgirdi baylaymız. bTlanın úolu, TdamlÊrnıñ úolu

üymegidÊy úılıp. ĆnĆkey ondan keàin oni PişirÊmız tTñ Ttúınça. sümÊlÊktı úazanàa salàandan kĆàin bir úaynap çıúúandan keàin orta sūnı úuyadı. orta sū úaynap úuyılàandan kĆàin yetti mÊttÊ su úuyıladı. yetti mÊttÊ sū úuyılıp,

70 aynavadı, kaynavardı úıpúızıl bolup úetÊdı. yine PişÊdı hTligi. sū úTlmÊydı PişgÊndan kĆàin betin dımlÊp úoyup, dımlÊàÊndÊn keàin erteñ menen Ćldi

çaúırıp yana elgÊ hammasına bir kesÊ mı, bir piyalÊ mı bĆrilÊdi. bunıñ Ttı bTharkı bayram. úoy soyuladı bul maşu onunçu marttan tökilÊdı. yirminçi martta bohÊrgi bayram tükÊydi. sümÊlÊk bir haftada boladı oyun Külküsi yam 75 üç tört künü ötip kÊtadı. şonı menÊn Tligi bThargi bayramımız tükÊydı. özimizdi rTzı úılıp sözmeni ortaàa úoyıp yeymiz. yTna aúsaúallÊrımız duÊnı

úıladı, Tyattı oúıydı, eldi çaúırıp, duÊnı úıladı. ĆnĆkey tükeydı. bTlalÊr oynaydı. mısÊlı bir insan vTpa ĆtsÊ Ćlimiz yurtumuz toplanadi. Ćndi hTliài Tdamdı nimÊ úılış kerÊk, aytavramambi?. birinçi mahrÊm sūàa Tlış kerÊk.

80 keàin yatúızıp, yahşılaP, yañı nerslerdi salıp, yatúızıp úoyup úarındaş uruúdı çaúırat, hammasın. úarındaş uruútı çaúıràandan keàin elimiz kelgÊndan

keàin özimiz rÊsımın úılıp, toplanıp, mÊslÊhÊt úılıp bittÊ tapúanın soyıp,

ötkÊn Tdam için haúúı úılıp, keàin murda yana sÿàa alamız. yÿp kÊpinini piçÊmız. kÊpin piçilàÊndÊn keàin kÊpingÊ orap, çirelik úılıp, şol vaútide

kÊpinàa oraymız ükÊm kÊpinàÊ oraàanda Tyal ölse ayallÊr úıladı, erkek ölse erkekler úıladı.

şu menen ambaràa saladı, cTyıàÊ alıp cönÊydı. cTyıàa alıp cönÊp ketkÊndÊn keàin ayalÊr úĆlÊdı. erkeklÊr tÊziyÊ menen kÊtti. TyallÊr bTrmaydı. tÊziyÊnı erkekler alıp ketaydı. ayallÊr bolsa damillÊ barmaydı, erkek barat. ondan

keàin ayallÊr oturup alıp yahşı bittÊ Tyat oúuyt. Tyat oúuàandan keàin yTna úoyàan nimÊsı bolsa onı hudÊyı úılıp tartadı. ayallÊr sekin tarúaydı.

erkekler kelÊdı. kÊttÊ Tyat oúıydı bittÊ emÊs, üç tÊ oúıydı, üç Tdam oúış kerÊk. bilàÊn ki daài oúış kerÊk. üç tÊ Tdam úarap turat da endi. üç Tdam oúuàandan keàin hudÊyı Tvúat tartıladı. şonı menen erkekler ketÊdı.

özinikiler otıradı. sTnatın aytadı, yıàlaydı. undan keàin payşÊmbi küni yettisi boladı. yettisidÊ úarındaş urıgı dobuş çıúarıp yıàlaP otıradı. Ćl yurt

kelÊdı.Tyattı oúıydı. úılàan ehsillÊrri, nTnı, Tşını yep tarúaydı. undan keàin úırúı boladı. úırúıàa hÊr úarındaş urıú bittÊdÊn sĆbÊt apkelÊdı. eli yurtumız toplanadı. toplanàandan keàin hÊni hudayàa aytılÊdı.mahallÊ birinçi bügün

huday mahallÊ bÊri keladı. kelgÊndan keàin erkÊklÊràa bölÊk, ayallÊràa bölÊk dastorhon salınadı. erkÊklÊràÊ erkÊk bolsa sĆbÊtın kirgizÊdı. sivet kirgizÊdı bizdÊ. endi bizdin sĆvÊtımız úanday bolÊdı? tÊgin bolamı, bĆtúÊn hus bolamı. on Ćkki dürri bolÊdı. örük yam úaynatıladı. hTlva aytar úılınadı. úırk tÊ. undu koàraydı úoyun yaàıàa. azginÊ úoy yaài salıp birinçi bÿday

unın koàraydı. úızaràandan keàin şÊkÊrdi salıp úoàrap aladı. şÊkÊrdan úoşup úoàuradı. hTligi eköv úızaradı. sÿ úuyıp sÊl úaynTtadı anı. hTlva

bolÊdı. örük apkĆlip úazanàa úaynatıladi. ÊgÊr úımız bolsa şÊkÊr saladı. şo menen örük úaynatıladı. ondan keàin şo örikti hTlva aytardı kilgen ĆlgÊ tartıladı. hammasıàÊ kÊllÊsıàÊ bir piyÊlÊdÊn örik bolsın. hTlva bolsın. nigÊ

sivet bĆriladı? sivetti bölüşüp aladı erkÊklÊr. bölüp duÊ úıladı, ayatúa

başúa duÊ úıladı, dastorhonàÊ başúa duÊ úıladı. undan keàin TyallÊr,

TyallÊràÊ yam şo bölünüp koyadı. on tÊ bolsa beş tÊsı erkÊklÊràÊ, beş tÊsı TyallÊràÊ. TyallÊràa yam oşo bĆrilgÊn sivet bĆrilÊdi. Tyattı oúıydı, hTligini bölüp aladı. onun içide tügip kĆtÊdi durrasi yam bar, paket yam boladı.

hammasını bölüp alıp, hTligi sivetúÊ başúa, dastÊrhÊnàa başka yegÊn insÊnlÊrga başúa ayat oúıydı. bizdi ilgÊrigi yaşlÊrımız, şundÊy yahşı bolġÊn.

bTşige rTmal urÊp, uzun köynÊk kiyip, yalañaç yürmÊy yahşi bolġÊn bTlalÊr. bTlalÊr hÊm yahşı bolġÊn, úızlÊr hÊm yahşı bolġÊn. endi úızlÊrdı birinçi soda úılıştan başlaP, bir ektÊ aúsaúal barıp, aytıp, mına endi sizdÊ úız bar ekÊn.

bizdÊ oġul bar ekÊn, degÊn mÊslÊhÊt menÊn, boyu yÊtúÊn úızlÊrdı şundÊy mÊslÊhÊt menen eldi aúsaúalı menÊn çıúÊrgÊnmiz. yahşılaP, toy berip,

kelindi astanadan çıúÊrgÊndÊ duanı berip, kelindi alıp barıp úudanın üyigÊ kirgizgÊndÊ putuġÊ úoylÊrdi soyup, ayaġinin uçigÊ úTndı tegizdirip, unden kegin úaynTnası kelip, betini açip, betini öpüp, úoltuġudan yölÊp apkirip ketÊr

edi üyge ilgÊri. endi undan bu yaġıġÊ bolġÊn zamanımız başkaça ükÊ. hTzır men türk halúiġÊ, türk eligÊ, türk úızlÊrġÊ şudÊy nasihÊt aytmaúçımÊn. şu

burungi Tta babamız úılgÊn işlÊrimizdi zakonlÊrimizdi, ürp TdatlÊrimizdi taştÊmÊstÊn, şo vaútıdÊgi zakondu úollap, şo vaútıdÊgi bTşige romal orap, kÊttÊni izzÊt úılıp, kiçigi hürmÊt úılıp yürsün degÊn niyÊtim bar. bütün dünya

yüzü boyuça türk halúiġÊ, türk yaşlÊrġÊ, şunday degÊn niyÊtim bar ükÊ. biz şundÊy zamandı körgÊnmiz. mına şu bTşimizgÊ romal urÊp, birövdün alttan

kesip ötmÊy, birövdün aytúÊn gÊpini úaytarmÊy, şundÊy biröv körünsÊ, köçÊdÊn üygÊ kirip ketip, şunday tÊrbiyÊdÊ öskÊnmiz üke. şun üçün türk halúiġÊ, türk úızlÊrġÊ, türk yaşlÊrġÊ, yiġitlÊrġÊ şunday nasihatım bar

menin.

135 endi úızlÊr yo yahşı, yaman imes, hTzır mına bizdin elÊt TdamlÊrdın úızlÊri tatrtipli, hTzır hÊm yahşı birTú, formÊlÊri buzulup salġiladı. formasi. şu yerdÊn

formalÊrı. şu yerdÊn yaşlÊr aynı ayptı bara bara. endi formamız burunki zamandaúidÊy úılsa biz mından miñ rTzımız. endi silÊr keliyasizlÊr. bizdi körüp mına úudayġa şügür, ayttırıp, gÊpirip, til tiygizgÊndiginÊr üçün silergÊ

140 miñ mÊrtÊbÊ rTzımen. bTlalÊrıñdın bThtısını körüp, yaşap, ömürlerinizgÊ, rısúlÊrınız uluġ bolsın, bütün dünya türk halúı boyınça menin niyÊtim

yahşılıú, menin niyÊtim mına şu özümüzdü ürp adatı úollaşımızga men tilÊktaşmÊn.

Anlatan: Turiyeva Zılhumar 1957

Derleme yeri: Kırgızistan, Oş ili, Özgön ilçesi Dönbulak Köyü

Konusu: Aşk şiirleri ve türküsü ve dans

-II-

ey yürÊgim hTyronmen señgÊ

şu yiàitni körsetti mĆñgÊ

sĆvmÊy Ćndi ilTcim úança

yiàit úızàa úarap sizni sĆvÊmÊn dĆydi

5 úız ise yĆrge úarap ıhtıyÊrsiz dÊ dĆydi

Ćndi kuyma lÊblÊrgÊ lÊb

Ćndi bulsam başka muhabbet

bÊ başúa er sevib úTlipsen

yana úança saddÊ dillÊrni

10 yüregigÊ Ttaş salıpsen

sen şunı yahşı bilgin ki

o sendÊkı muhabbat ĆmÊs

Tddiy àina yürekte yTtúan

Tdi bir giz Tdi bir hTvaz

15 şunı bil ki şunıñ için sevgi nTmını

tilgÊ alma Ćkkinçi kÊrrÊ

şunıñ için sevgi nTmınga

til tekkizmÊ ikkinçi zÊrrÊ

yollÊr Tlıs yollÊr hilmÊ hil

20 kĆtmÊkdaman seni soraklaP

hTyat yolı şundan mürÊkkÊp

bTrmaúdaman işkim TrdaúlaP

úara közlÊrıñgÊ şirin sözlÊrıñgÊ

lTtofÊt boylÊrıñgÊ bunça lTblÊrıñgÊ

25 boldım maftun

cihTnda bir ginÊ seni dĆymÊn

sensiz yoútur hTyatımdın mTnası

sensiz hazandırman erni úarasidirman cTnım

Traznı úuy nTz ĆtmÊ

30 meni intizÊr ĆtmÊ cTnım

Êssalmu aleyküm aziz ükÊlÊr. mına bügün silÊr bizni dep, sTçılıp ketkÊn türklÊrni dep, aşu yerden vaútıylÊrdi acıratıp, bizlÊrgÊ mihman bolup kelipsizlÊr, evvÊlÊm barsızlÊr hoş kelipsilÊr biznin hTnedegilÊrgÊ. şunday

ekÊn, işlÊrinizgÊ rÊvaç uzak umur, sıhat salmatlik tilÊp úalamÊn endi men

35 silÊrgÊ hTyatımnan silÊrgÊ gÊpirip bersÊm. hTyat, ömürümüzün teñi ötti. yaşligimni eslÊsÊm, hÊmÊn hTpT yÊm bolup ketÊmÊn. yaşliġdÊ birinçi bolup

men, özgÊriş úışlÊġıda tÿldum. o yerde boygÊ yetip, özbek yiġitkÊ turmuşúÊ çıúTım. özbÊk yiġitkÊ turmuşúÊ çıúanımızdan kegin turmuşumiz unçalıú uzaú çözülmedi. nÊmÊgÊdir bu yertte bolÊr ekÊn. men türkmÊn, küyöm özbek edi. 40 küyömden yahşı gÊp eşitip, yaman gÊp eşitmedim. lÊkin kayınımgÊ unça yaúmadim. sen menin teñim emessÊn degÊn sözlÊr boldı. ilÊcı yoú yaşap yürdüm. bittÊ úızli boldum. Thırı bolmadı. küyöm, hiç úanaúa menge baylıú kerÊk emÊs, siz kerÊksiz deydi. lÊkin úaynımġÊ baylıú kerÊk dÊ. faúat baylıú kerÊk. şunun üçin acırap, bittÊ kızım bilÊn acırap, ketip, türknin nemÊ bolsa, 45 çTlı bolsa yÊm tegem dep keldim. kegÊn yo yahşı. çTl emes,

yahşı ele, özümnin yaşımġÊ altı yıldan kegin turmuşúÊ çıúTı m. o yÊrdÊ yetmiş yetinçi yıli bir úızli bolgÊndim. sÊksÊn birinçi yılı acıraştım. kegin bu yaúa turmuşúÊ çıúıp, sÊksÊn beşinçi yıl bittÊ oġulli boldik. kegin ekki tÊ úızli boldum. hTzır tört tÊ bTlam bar. üç tÊ kız, bittÊ oġul. dun-bulak ayılıda

50 yaşÊymÊn. hudayġÊ şügür. hTyatım unçalıú yaman emÊs, allahġÊ şügür. endi

bul hTyat uşunusu bilÊn úızıú ekÊn dÊ. hTyat narı beri bolmasa, birövdü hTyatı yıúılmasa, biröv bahtli bolmas ekÊn. şunun üçün tagdırgÊ tañ berip, yaşayapmÊn. oġlum rasiyada. sÊksÊn beşinçi yılı oġlum bar. kelsÊ üylÊymÊn dep, hTzır hÊvÊs bilen oturupmÊn, lÊkin tört yıl boldı. şu yerdÊ iş yoúluġidÊn, 55 ketkÊn. yoúçilidÊn. şu yertte zavotlÊr, fabrikÊlÊr işlÊp tursa, bir yaşaş yahşı

bolsa, rassiyaġa barmasa kerÊk edi. tört yıl bodı. hali kelgÊn yoú. hamı kütüyapmÊn, bu yıl kep úaladı, bu yıl kep úaladı dep. gÊpleşip turaman telefonda. uzaú uzaú, ekki ayda, üç ayda bir. telefon úıladı. úızlÊrım oúÿçu. bittÊsini çıúargÊnmÊn, bittÊsi onunçu kılasta oúuydı. biri altıda oúuydı. Şu

60 hTyatım.

türküm silÊrni esleş üçün,

çın dilimden aytamÊn selam.

mana şu küngÊ oturuşumuzġÊ

tayarladım az ginÊ selam. ,

65 işlÊrinizgÊ revaç tilÊymÊn.

muhabbÊttÊ bolıñ bThtiyar.

yıllÊr ötip yüzgÊ kirgÊndÊ

ÊslÊp buni avaylaP úoyin,

şu kün bir esleP, vidyonu körüp koyın

Anlatan: Aman Hamza Şerkuloviç Calilov (Okul müdürü) (1945)

Derleme yeri: Kırgızistan, Oş İli, Özgön ilçesi, ÖzgÊriş köyü

Konusu: Göktürkler ile yerli halkın tarihi ve Şecereler

-III-

benim millÊtim türk. biz oşo türk Ttadan tarúaàanbız. mındayça aytúanda köktürk TtalÊrınanmız. en kÊttÊsi köktürk. Ćndi biz úanday dĆsÊm boladı. benim özimdin uruàum barlas. barlas uruàu bından miñ yıl burun ura tĆvÊdÊn kĆlgÊnmiz. ura tĆvÊ tacikistanda. menin sabı amur temur padşÊ bolàandan

5 keàin amur temur bütün türkistandı basıp şo yĆrdÊ bir nĆbÊrÊsı

padşÊ bolàan. şo basıp alàandaài nĆbÊrÊsından úalàan türktÊnmız. azır bu yĆrde yaşaydı türk, dombılÊ dĆgen ayılda yaşaydı. bostan dĆgen yĆrde yaşaydı. özgÊn territoriyasında. mınTv calalabadda türkabad dĆgen yer bar. Suzak rayonunda bar. calalabadda cüdÊ yÊm köp. calalabaddan tÊşúÊri

10 aravanda yetmiş prasent türk. artuşda yaşaydı. bulaà-başı, úocabat digen

yĆrde türk yaşaydı. endi bizim gÊpiruşumız şu özbeklÊrdÊn fÊrúlımız.

misalı için ikki disÊ biz ekki dep aytamız. Ttasına dÊdÊ dep ayturlÊr. biz Tta dep aytamız. apasına buba deydi, biz apa dep aytamız. misali için mına akÊ ükÊlÊr Ttañdın tÿşúan ükÊsın men aba deym. özbeklÊrda anaki deydi. biz aba

deymiz. mına farúlÊri şu. bizim gÊpirgen geplerimiz türkçe gÊp. Tta

babalÊrımız şuna yam gÊplÊşúÊn. mından keàinkisi yam şunday gÊpirür. mına yapasdın bTlÊsi türk. türkler şunday keliyÊptı mına. biyĆrde Ćkkige bölünüp kĆtÊdı. tuàul han, torÊrlÊr, úarahan bizdin Ttamız. bulÊr bÊÊrı öziniñ atlÊrı. mına bizdin sancıra şunday kĆtÊdı. tTtar özinçÊ kĆtÊdı.

kTrahan, köktürk şu uàuz han, uàuz handan úıàızlÊr taraàan. úıràız handın

bTlası barsbek. bunun Ttası úıràız han. bu enasÊydÊ bolàÊn. endi úıràız han bu yĆrdÊ bolàan. mınov birinçi türk Tta özi ısıú-köldÊ törÊlgÊn. mına mundan bütün úıràız handiú ketti. endi mına uàuz han. endi mına şunday keliyaptı. şunday kelip kelip mına aúırı baysungur dĆgÊn bizdin padşÊ.

bulÊrdın bÊrı padşÊ bolàan. baysungurdan tuman han dĆgen padşÊ tuàuladı.

bulÊr ekkiz bTla toàadı. úobulbek menen úÊçuman. munun kÊttÊsı hasan padşÊ boladi. mına çıngız han uruàı şundan kitÊdı. çıngız handın bTlası cÿçiden özbek han kelip çıúúan. özbekler şu yĆrden kelgÊn. úÊçuman bThadırdan barnas bizim uruà kilgÊn. biz barnas uruàundanmız. yerdÊmçı

barlas. úTltÊtÊy musTbazar, saàu, çĆçÊk. en kÊttÊsı barnas. barnastan bu

uruàlÊrın bÊrı tarúap ketyaptı. eñ nĆmÊsı özgÊndÊ, ahmad şu yĆrdÊ özgÊndÊ úalàan. mına özgÊn padşÊ bolàan miñ tört yüz onunçu miñ tört yüz ellinçi yılı. ahmaddan biz taraP kĆtkÊnbız. mına endi şunday taralgandar. mınTv yĆrdÊkı türklÊr miñlÊr, bTnhTlvTy, yüzlÊr, úaraúurun, çavúarlıú

türk, bTúan, úaraúTrnas, úuva úalmak mınaàıdan bir yüzden aşıú bTr.

köktürk mına şol kişi. menin familyam calilov, atım amanhamzÊ şerkuloviç. özgÊn úıştaàında miñ toúuz yüz úırú beşinçi yılı toúuzunçu mayda tÿlàanmın. menin atım cÊlil. Tnın Ttası şerúul. biyĆrgÊ bizdi

özgÊngÊ babamız amur temurdin nĆbÊrÊlÊri ahmÊd dĆgÊn padşÊ miñ tört

40 yüz onunçu, miñ tört yüz yirminçi yıllÊri şu yirgÊ padşÊ bolàanda şolÊr

menen úoşılıp úalàanbız. biz miñ yıl evvÊl ura tĆvÊdÊn kĆlgÊnmız. biz özimiz barnas urıàındanmız. barnas urıàından úaltotÊy ükÊlÊrı bolàan. en kÊttÊsi barnas. bizde misÊli özbek menen türk sözlÊriñ farúı ayrım cTylÊrdÊ bTr. misTlı için özbÊklÊrdÊ Ttasını "dÊdÊ" dis biz "Tta" deymiz. yam akÊsini

45 özbÊklÊr "akÊ" desÊ biz "ava" deymiz. meni tÿàan apamdı "apa" dep

aytamız. keàin özbek menen türkin farúı şu misÊli için akÊmdın hatınını özbÊklÊrdÊ "kÊtin" disÊ biz "yÊñgÊ" dĆp aytamız. farú şunda. men özim da tarihúÊ cüdÊ yam úızıàam da. oşa bayazit menen amur temur ortasındakı bir epizoddu aytıp berişim mümkin. amur temur bütün dünyÊnı, úıtaydı, siyanı

50 çegarasın. çeyin biyaKı toútamışúa çeyin barıp úazandı,

toútamıştı aladı. keàin özinin inisi bayazitkÊ köp hTt yubaradı. úoy sen özimizdin úarındaşısıñ, úanımız bir dĆgÊndÊ hiç gÊp uúmaydı. Túırı amur temurdin bir öziniñ aúsaúalı bolàan. úayaúta yürüyiş úılsa oşunda oşo aúsaúalın aytúanın söylÊydı. Ćndi benim vaútim toútadı. şu bayazitti barıp

55 basışım kerÊk. bunu yançışım kerÊk idi disÊ şunda aúsaúal aytadı. türk türk

menÊn urışmaydı. bu doàrı kelmÊydı dĆse u deydi gapimge girmegen yaman dedi dep barıp basıp bayazıttı öltürÊdi. yıldırım bayazit bolàan. yani çaúmaú bolàan. hiç bir yĆrdÊn tartmayt ĆkÊn. şunı úança nasahat úılsa da amur temurni gTpige kirmeydi úanda ĆkÊn. şon üçin amur temur açıàı

60 çıúıp bayazıttı barıp başın alıp o yĆrge başúa padşÊ úılı úaytat ĆkÊn.

Anlatan: Orozbay oğlu Mamay (1939)

Derleme yeri: Kırgızistan, Oş İli, Özgön ilçesi, Özgörüş köyü

Konusu: Hayatından Kesit, Gelenekler hakkında bilgi, türküler

IV

men úıràızistan oş oblusu özgÊn rayonundÊà1ıı özgÊriş türú úışlaú ayıldan bolÊmin. men bir miñ toúuz yüz otuz toúuzunçu yılı tÿlàÊnmin. mÊşundan beri dıyúanmin. Tta babalÊrimiz dıyúan, mal çTrbada, taàlÊrda mal baúı öskÊn insanmin. menin şu Tta-bTbamdan ĆşitkÊnim, bilgÊnim biz türk Tta haúiúÊttan

yam eli yurt menÊn dostlÊşip, birlÊ yaşap kĆlgÊnmız. bizdin mına hTzır

yTşaàan yTylÊrimizdÊ hÊmmÊsi ança mınça eli yurtúa rayonlÊràÊ, respublikaàa çet ĆlgÊ baràanda meni hÊmmÊ hürmÊt úılàan. nimÊ üçün digÊndÊ türk Ttanın baldarı dip meni kiçkinÊ àa nimÊ úılàan imÊs. eskiler mına uje bir soyuzàa barıp úaldı. mından otuz beş yıl murın rÊis bolàanimizdÊ stambulàa baràan edek. stambulàa barġanda türk bolsa bez

oçered. ondan başúa halúlÊrniñ dokumentin sürüştürüp bir mÊçitkÊ kirgizgÊn ĆkÊn. keàin şol kirgÊndÊ bĆlet tekşÊrgÊndÊ türkmün dĆgÊndi tekşergen imÊs. şo yiràÊ baràanda türk millÊti menÊn úarındaştıú. bulÊrdı sen digÊn Tdam úapır bolÊdı. bulÊrdın tÊgi, özi cüdÊ kÊttÊ TdamlÊr didi.

bulÊr millÊt içidÊ eñ bir zli dTracada dedi. beş ulut millÊt bolàan idi. endi hÊm

hazır úay cirgÊ barsaú hürmÊt úılÊr. hürmÊtımız bar Tligi öskilÊ. bizdin halú yahşı, aúılmÊn, dÊnışman, pTlvÊn, bu düşmÊnlÊrdÊn asmandan úalmaàan. yahşılÊràÊ nam yahşi yaşaàan. hÊmmÊ yahşı bol dip aytúan. şolÊr yahşılıútı uramasa tartúan. şunday millÊtlÊr bolàan. endi

bizdin ürp adatlÊr hÊr yirdÊ taraşúan. hayergÊ barsañ bizdin ürp adatlÊr bar.

toylÊràÊ aralaşúan, Tligi yTr yTrlÊrdÊ, mTldı soyuşta bizdin er TdamlÊr mındÊy kiyet. tüylÊri bolÊdi. mına buday kiyen çTçlÊrin üstiàÊ Tligi nimÊ çepiçka bolÊdi. saçlÊrinin üstiàÊ kümüş tÊñgÊlÊrdÊn bir nimÊ taúadı. úızlÊrnı ergÊ bĆrgÊndÊ tillÊ çoàay dip başlÊrına kiyilgen impirtnıy

nemÊ bolÊdı. al şo başúa mamleketterdÊ úarÊp yaúlaşıp TdamlÊr úaysı

millÊttÊnsin dĆydi. türkmÊn sözlÊriniñ yoú digÊndÊ otuz prasenti bizdikiàÊ

ötip kitkÊn men tüşünem otuz prasentin bulÊrdın. endi mındayça aytúanda tilimiz, bizdin ürp adatımız mınday bir toylÊr, öliglÊr, ulÊàlÊr başúa illÊrdÊn körülgÊn aralaşúan yoú digÊndÊ yırma beş yırma prasent bar. nimÊ üçün úTnda bar üçün. şu ürp adat anan mındayça aytúanda bu dünyÊnın úuralàanına din boyunça aytadı. úum deydi. bir mÊşÊ şunday avaz şÊhir bolàan deydi. endi şo neçen yıllÊr bolsÊ da yam şu bizdin ürp adattÊr öçmÊgÊn. belgileri boladı, mına sözlÊri, úayĆrlÊràÊ barsaú mına bizlÊrgÊ masal digÊn. şu masÊllÊri, sözlÊri boladı. endi şunda men özimdin bilgÊnlÊrim köp, niyÊtlÊrim bar endi. Tta babalÊrımızdan úalàan olÊr. Tta babamızdan ürp adÊtlÊr, endi burın bizdi üylÊgÊndÊ, cTylÊàÊndÊ ürp TdatlÊrdÊn endi menin bilgÊnim şo vaútıda toylÊrdÊ ölÊñlÊr aytar Ćdi. yTr yTrlÊr aytar idi. endi şu ölÊñdÊn menin bilgÊn cTylÊrım endi şundan men ança mınça toylÊràa baràanda mına şo mınday şo dÊvrÊdÊ taàa dĆP ır kĆsÊ uzatúanda, úızlÊràa eli yurtlÊràÊ úarap ölÊñ aytar Ćdim. şunda men úızlÊràa kĆsÊ uzatúanda men TlÊràa úaytarıp yThşı körgÊnimÊ ölÊñ aytar Ćdim.

úıyÊr úıyÊr yollÊridan
ezildim sizgÊ
baà içidÊ TlmalÊrday
úıyıldım sizgÊ
hTyı bileñ hTyı bilmeñ
ey gözÊl úız Tşıúmın sizgÊ
Tşıàlıàdan yTtalmay
ölük kĆtsÊm uvÊlim sizgÊ
úoyır úoydÊ körgÊnmin
tişiniñ tillÊsigÊ
Tşiú bolup úalàÊnmin gözÊl

úaşiniñ kermÊsigÊ

yüzügürme úoyın bolsÊ

úoyarmıydın Ttay min dip kÊllÊsiàÊ

aàışıñdÊn digÊndÊ aàışıñdan

bTsalmÊysin noàayça kovışıñdan

boy küyini

öz mÊhÊllÊmdÊn kelgÊnmÊn at oynatıP

toyhanaga kĆlgÊnmin at oynatıP

torhÊnÊdÊ oturàan yTr yTr közüm

seni izlÊp kĆldim özim.

Ćndi şunday ölÊñlÊrdÊn aytar Ćdik. úızlÊrdın yThşıàa yThşı bolgan, toàatmaàanàa öziga caraşa ölÊñ aytar Ćdik. Ćndi şu yĆrde yaşaàan türklÊràÊ niyÊtim:

baàıdan bulbul uçmaàan

türk Ttanın bTlası

öz úadrini bilgin

eli yurtnu bütün dünyÊdan nTziri yok

bÊàini bostTn ÊylÊàÊn

çölni gülistTn ÊylÊàÊn

eli üçün yeri üçün belin bekkem bTàlÊàÊn

yThşıgÊ yTman aytmaàan

düşmandan bet kaytmaàan

türk Ttanın bTlÊsi

eli yurtnu bütün dünyTdan naziri yok

baàidÊ gülü açilàÊn

uruàu dünyÊàa çaçilàÊn

türk Ttanı bTlası bilip úoy

Tta buvañ bogen

yaya yÊm bTlsın benin niyÊtlÊrim

eli yurtnu bütün dünyTdan Tzır yılma

türknün çırÊài öçmÊsin

millÊtimiz rus u evrey u başúa millÊtlÊrÊ köçmÊsin

bilip úoy Ttay boàan

eli yurtnu bütün dünyÊdan azır yılma

yiàit kişi bir atúa bindi mÊ

sÊnim aàridi dimÊsin

oşÊnın dakantsa ThirigÊ yetsin

yiàitnin yiàit sözi bolÊdi

bizdin Tta bTbalÊrımız úaytmaàan

yThşigÊ yTman aytmÊgÊn

hiç úanaúa kürÊştÊn u yengiştÊn u kaytmÊgÊn

silÊrgÊ niyÊtim şu işge aralaşsın. türk Ttanı bir tÊrihtÊn bileyli. yalış tüşürÊn tÊrihi nĆme yazıp, cTylÊràa barıp, şunu ThıràÊ yetkirÊyli. umutlÊrıñızàa bÊrÊkÊ bÊrsin. yüzgÊ çıúúın davur sürgün, oynap külgin. bu dünyTnı yaratúan kün menen ay, nÊrgi dünyÊdan yam yahşı yTylÊrdan alla taalam bersin silÊrgÊ.

Anlatan: Satıbaldiyev Razak (1920)

Derleme yeri: Kırgızistan, Oş İli, Özgön ilçesi, Özgörüş köyü

Konusu: Hayatından kesit

V

men bir miñ toúuz yüz yırmÊnçi yılı özgÊn şÀrının özgÊriş úışlÊàidÊtÿlàanmın. biz tÿlàanda üç oàul ekki úız bolàÊnmiz Ttamizdan. Ćnamiz vayipamzattın ĆcÊsi bolàan, siñdisi. şundan üç oàul ekki úız bolàan. üç oàuldun ekki tÊsi şo vayipamzatımızàa úoşulup oruslÊrdan úorúup úıtayàa

5 ötüp kitkÊn. bittÊsi úıtayda úalıp, bittÊsi pakistanda bolup úalàan. úıtayda

úalàandın tört oàlu, ekki úızı bolàan. biz bir miñ toúuz yüz toúsanınçı yılı men ekki oàlum, ekki nebÊrÊm menÊn úıtayàa barıp úıtaydın úulca úülÊs digÊn cTyda yaşayt ikÊn. olÊrdı körüp üyügÊ bir ay mihmÊn boldıú. ÊlÊrdin turmuşu cüdÊ yThşı, úarınlÊrı toú. akÊmız ölüptür, ölgÊn ĆkÊn. kÊmpiri bar

10 Ćdi. kÊmpiri benden ekki yaş kÊttÊ Ćdi. kÊmpiri yam bir miñ toúuz yüz

toúsan beşinçi yılı ölüptür. bıltır úat keldi. úatta şo úılıp yazıptır bTlÊlÊrin hÊmmÊsi yahşı. bolÊlÊrın turmuşu yahşi. úızlÊr mızlÊrin úarnı toú. amma úıtayda ekki yıl yam yaşaàan bolso şu türk halúının, oşo yĆrdÊ yaşaàan türk halúının paspurtu yoú ĆkÊn. Ćndi Tligi pakistandaàının bir oàlu, tört úızı

15 bar. tört úızını şo bizdÊn kitkÊn yollaúatının oàullÊri kĆlin úılıp alàan ĆkÊn.

yollÊúÊtidin nebÊrÊlÊrındÊn şo bizdin ÊkÊmizdin oàlu bittÊ úızını alàan ĆkÊn. mobu yirdÊ rThmÊncÊn digÊn türkümüz bar. şonın oàlu türkiyada işteydi. şu adresini berdi tilpan kılıñ dĆp, avtobustan tüşsek ÊktÊ yigit meni kolumdan uşlaP ötkirdi. sÊmÊvÊrgÊ kirseñ şu türkiyanı sÊmÊvÊrı ĆkÊn. kar

20 yaġip cindÊy sovug Ćdi. meni kolumgÊ istikÊndÊ çTy bĆrdi otúuzdirip una

kin hTcı bTşı yana bittÊsini çaúırıp ÊktÊ termiz ap tüştiler keyin bizgÊ çTydı úoyup berişti hTligi üçÊlÊmizdi uşu yĆrdÊ mĆhman úılıp meni úulumgÊ ketyatkaniñizdÊ içiP ketiñiz dep dTrı berdi.

Anlatan: Mamut Karabaev (1900)

Derleme yeri: Kırgızistan, Oş İli, Özgön ilçesi, Kayrat köyü

Konusu: Dua

VI

hÊÊr bir basip kĆlgÊn úTdamlÊriña hÊsÊnÊt yaàsin. sebÊp hızır aleyhıselÊm Êyüp pÊyàÊmbÊr, mahammÊd payàambar sizlÊrdi úollaP tiyap yürsin. kÊm bolmaàıla. hodÀ sizdi ekki dünyada kÊm úılmasın bTla çaúalÊr menÊn. ye hodÀ. panTv beriñ yahşılıú künlÊr bolsıñ. yTşlÊrgÊ ömir beriñ.

5 kTrılÊrgÊ iymTn beriñ parvardigÊr öziñiz, úudurÊt öziñizdin úoluñuzda.

şulÊrdi basip kĆlgÊnlÊrgÊ kÊttÊ sebÊp beriñ. muradıgÊ yetsin. Êtiàa yazsın, kÊm bolmÊsıñ. bTla çaúasını, hÊmmÊsini öz panohiñizdÊ saúlañ. panTv beriñ, ırısúını baland kılın. kÊm úılmay iymanàa bay úılıñ. allohÿ ÊúbÊr.

Anlatan: Mamat Caúıp hacı Mavlyanov

Derleme yeri: Kırgızistan, Oş İli, Özgön ilçesi, Kayrat köyü

Konusu: Hayatından Kesit

VII

mamat caúıp acı. familyam mavlyÊnov. şu zÊrgÊr örÊnindÊ maylı-sayda törÊlgÊnmin. üy bülöm bar, ekki ÿl, tört úızım bar. biz türk dĆp aytılÊmiz. emi çoñ TtamlÊrdin aytışı boyunça aúsaúallardın cana bir toúsonbay dĆgÊn aúsaúal menÊn süylöşkÊnmiz. emi biyergÊ kelip úalıştaàı maúsat ekki nimÊni

5 tüşündürÊdi dÊ. ekki sebzpti. birinçidÊn bay TdamlÊr úılàanday. bay TdamlÊr

kelip úıràızdın baylÊrindÊn, taciktin baylÊrindÊn yir satıp alıp oturuútaşıp úalàan. ekkinçisi uruşıp bayaàı cañcal çıúúan mÊzgildÊ şu ortaàa türklerdi úoyàan deyt. úaysınısı bolsÊ da tÿra men hiç ekövnü nimÊ úılmam. endi menimçe köbünçö şu úolunda bar kişiler tÿàan

uruàu menÊn aúça saúçasın alıp yir satıp alıp oturuútaşıp úalàanı tÿra dep oyloym da, sebebi mına biyerde yer satıp alàan TdamlÊr bar dÊ. mına men tÿlàan ayılda mÊdi digÊn kişi biz körgÊn Tdamın çoñ Ttasının özi ikÊn. Satıbay digÊn bir úıràız kişinin yiri ikÊn. şo satıbayda biz tÿlup çoñoyàonbuz. şo yirdi úıràızlÊrin bayınan satıp alàan. endi mınÊ zÊrgÊrdÊ almama biy, boron biy,

satı biy digÊn biylÊr bolàan. şo menÊn çoñ Ttabız dos bolàÊn.

şolÊrgÊ at mindirgÊn, oşolÊrgÊ ton kiygizgÊn. TlÊr buàa kiygizgÊn. keàin mına yigirmÊ sÊkizinçi, otuz ekkinçi yıllÊri kallektivizatsiya, úulaú digÊn nimÊlÊr çıàıp anan bizdin Tta babalÊrimizdi úol içigÊ, özbÊkistÊnàÊ, köbünçö sır darıyaàa şoyaúa aydaàan. şo menÊn barıp, üç yıl yaşap úalàan. Şundan

bıyaúa, şu bizdin ayılàa kilgÊn. biz úırú tört úırú beşinçi yıldÊn beri bilÊmiz.

endi biz ilgÊri yaş bolàÊndÊ bizde nÊy bolçu ele da. mınday azir dip úoyamı. oşonu çalıp kÊttÊ kişilÊr mızdırÊ aytar edi.

altı úızıdın içinde atıña bar

kilkildÊgÊn betiñden úanıñ tamar

bir uruàdun úızlÊrın alàan türklÊr. anan birövgö úız bergÊn imÊs da. kÊm

úudalaşúan. andan keàin bizde bir uruà bar. şo bir uruàdan ekkinçiuruàgÊ úız birmÊk misÊli silerde úazır basız dip úoyosuñar. sarıbaàış dip úoyosuñar. oşondoy uruàlÊrdÊ biri biriàÊ úız birgÊn imÊs. keàin nimÊ úılıp kitkÊn. anan keàin türktün baylÊri úızını úırú kün alıp oturçu ikÊn. úırú kün boz üy tikip úırú kün oturçu küyöv bolÊ. anan keàin şo tikip bergÊn boz üy menÊn maydÊ çüydÊsin töşÊk, töögÊ salıp artıp, küyöv bolÊni köçürüp cibergÊn. şunu aytçu ele dÊ. andan keàin oşo úız bĆrgÊn kişi sözsüz şÊÿlÊ úılıp çaúıryaptı. úudanıúıàÊ barışat, ulaú úılıp aparıp taştaçu ikÊn dÊ.

Anlatan: YÊñgibÊy oàlu TÊcibay

Derleme yeri: Kırgızistan, Oş İli, Özgön ilçesi, Boston köyü

Konusu: Hayatından Kesit

VIII

emi menin atım tÊcibay, özümdün atım. Ttamdın atı yÊñgibay. men özüm şu boston taàa yurtta tÿlàan ĆkÊm. anan andan keàin Ćndi oşo revolyutsiya vaútıda úıyınçılıú bolàan. anan aligi abamız tigi yaúúa ketiptir. Ttamız daài turalmay tacikistÊnàa ketip o vaútda stambulda úattayt idi.

andan ekki stansiyaàa berÊgirÊú riga digÊn yirdÊ bu Tdam ekki yıl yaşap bTlalıú çaàım oşo yĆrdÊ kÊttÊ bolàam bu yĆrdÊ mınamınday Tdam bTlÊsin mÊútÊpúÊ oúutÊdi. oşo yĆrdÊ àana bir üçünçü klÊssti büttüm. anan germaniyaga uruş baştadı. şo menÊn oúÿdan úalıp úaldım. İş úara cumuş menÊn ele kelÊmiz. köbünçö mal çTrba menÊnbiz. aúırúı uvaúta zerikkÊnda kÊlhozda bir yıllıú tarla kursuna yönÊtti. tarla kursuda bütüp kelip şu çTrbada at üstidÊ işlep pensiyÊàÊ çıúTıú. anan endi şu yĆrgÊ nimÊ digÊn nirsÊ kelip şu yĆrgÊ oçeredgÊ çıàasıñar digÊndÊ yaşaàan. sen çıúa bersÊñ keàin maàa rahmat aytasıñ ya nÊlÊt aytasıñ digÊndÊ yalàız özim şu yaydı salıp altmış birinçi yılı, üç yıl yalàız oturdum. anan şu menÊn türklÊr köpÊyÊliú ayıl bolaylıú, yurt bolaylıú dĆp uşunça ayıllÊr türk bolup úaldı. anan onoàu úTtar yam türk. men özüm esepte türk urusıdÊn úTra úTnas uruài deyt. anan keàin türk yam urusı köp da, bÊÊrın toluú ayta albaym. Ćndi şu yerdÊ uruàlÊrdı ali ayttım. cindilÊr urusı deydi. barlas urusı deydi, yüzlÊrdÊn bar azırÊú. anan manabo úTra úTnas urusı köpirÊú, mına bizdin uruú. emi bĆyerde taàa curt da şon üçün özimizgÊ úaraştÿ bTldardı kel kel dĆp şu yĆrdÊ ayıl bololu, yurt bololu dĆp çoúaltúanmız. şon üçün bizdin uruà köpürÊú. türkstÊn oblastı dĆp úoyàandın mÊnÊsi özi türk, hazirati payàambÊrdin nÊbÊrÊsi. ham sam yapaz dindÊgi Tdam. Thırgı Tdam Tta dĆydi. şu yapazdın bTlasının atı türk ĆkÊn. kitap boyunça aytışımça, özüm anı úayaútan bilÊm. menin Ttam yam bilmÊydi anı. bizdin vaútımızda aligidey revolyutsiyalıú oúÿmuz da kÊm boldı. TtalÊrimiz bolsa oúuàan ĆmÊs, bilmeydı. anan oşoào úarap aytışımça bu yĆrdegi eldi bÊrdıàın türk

Ttaydı. türk deydi. türktün halúının kövü dır menÊn kÊp urat: kelÊdür. ketÊdür, anan şunday başlasa şunday. anan úaysı uruà úanday payda boldı,

úay yĆrden bölünüp çıúTı şu kitÊptÊ bÊÊrın aytadı.

Anlatan: Akyol Hudaykulov (1936)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Kayrat Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

IX

men bir miñ toúuz yüz otuz altınçı yılı tÿlġanmÊn. Ttamdın Tti hudayúulu özümniñ Ttim aúyol. bir miñ toúuz yüz ellik beşinçi yılı sovyet armiyasıġÊ armiyaġÊ barġanmÊn. birinçi barġÊndÊ karaġandı küy biçip irkutskiy omskide boldım. üç yıl üç ay sulujba úılıp keldim. ellik toúuzunçu yılı toúuzunçu

yanvarda kelip, yırminçi mayda üylÊndim. üylÊnip mına altı bTlali boldim.

ekki oġul tört úız bar. turmuşumuz yaman emÊs yahşi. yaşTşimiz yam yahşı. úıyınçılıú yoú. endi bizge yem türk deydi, uruġumuz úuva úalmÊk. bu yerÊ kelgÊnimiz TtalÊrımız aytişi boyunçÊ bir miñ toúuz yüz ontoúuzunçu yılı kelgÊnmiz ma şu yergÊ. şu yerdÊ yaşayaPmiz. burun andican respublikÊdÊ bolġÊnmiz küllesidÊ, TtalÊrimiz şo yerdÊ bolġÊn. Tta babamizdÊn beri türk

bolup kelgÊnmiz. Ttamizdin aytişi boyunça istanbul türkümüz. ayttım bir miñ toúuz yüz on toúuzunçu yılı kelgÊnmiz. şu yerdÊn beri ma şu yerdÊ yaşayaPmiz. burun andicandın külleside bolgÊnmiz TtalÊrimiz. Tndan burun bilmÊymiz. úırk yıl kalhozda işledik savhozda. úılgan işimiz raboçi boldı,

Tmaldar bolġÊnimiz yoú. úoy baútıú, yılúı baútıú. çapúı çaptıú. çöp

ördik. úılġÊn işimiz şu.

Anlatan: AysÊrÊ Fayzullayeva (1941)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Kayrat Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

X

fayzullayeva aysÊrÊ. bir miñ toúuz yüz úırk birinçi yılı tÿlgÊnmÊn. ma şu úayratta tÿlgÊnmÊn, öskÊnmÊn. ulutum türk. ellik toúuzunçu yılı kelin bolgÊnmÊn. turmuş úıldıú bTlalÊrimiz bar, tört úız ekki oġul. uruġumuz úuva úalmaú. yaman emÊs yahşi ortaça yaşÊdıú. şu bTlalÊrimnÊn yaşap keliyapmiz.

5 ilgÊri vaúıtta cöñ mınday toy bolar edi. çoñ mınday müsülmÊnçÊ dañıl duñul

bolmÊy cön ele toy bolup yÊr yÊr aytip barar edi. araba-saraba yüklÊp Tlıp Trardi. bTlÊli boldiú ekki oúul tört úızımiz bar. kalhozda çöp orTp, çöp bTylaP, tTmÊki ekip, oġul úızlÊrdi tarbiyalÊp karidik. bTlalÊrdi üyledik, kızlÊrdi çıkardik.

Anlatan: Şerabidin Ahmatov (1948)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Kayrat Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XI

men ahmadov şerÊbidin. bir miñ toúuz yüz úırk sÊkizinçi yılı, on beşinçi dekabırda tÿlġÊnmÊn. ayÿ úışlÊġıdÊ diúan ailesidÊ tÿlġÊnmÊn. Ttam, Tnam türk bolgÊn. bir miñ toúuz yüz altmış birinçi yılı birinçi sınıftı okuyÊmmiz. bir miñ toúuz yüz altmış altınçı yılı on bir sınıftı bütkÊnmiz. bir miñ toúuz

5 yüz altmış altınçı yıldÊn yetmişinçi yılġÊ deyre sovyet armiyasıda úızmat

kılġanmÊz. sovyet armiyasın bitirgÊndÊn kegin, bir min toúuz yüz yetmişinçi yıldan başlÊp Andican pedegok bilim yurtuna oúuşúa kirgÊnmiz, biyalogiya fakültetine. bir miñ toúuz yüz altmış altınçı yıldÊn beri mÊktÊptÊ oúutÿçu bolup işlÊymÊn. menin azırúı stajım otuz toúuz yılġa toldi. men otuz toúuz 10 yıl içide mÊktÊptÊ oúutÿçi, sÊkiz yıl mÊktÊptÊ direktir bolup işlÊdim. ayÿ

úışlÊġidÊgi diúan orto mÊktÊbidÊ direktir bolup işlÊdim. yaşlÊrġa şu tTlim tTrbiya beriş, bilim berişde özümizdin bar küç kudretimizdi, özümizdi bar bilimimizdi berip keliyÊpmiz. biz şu úayrat úışlÊġida bir úança türk millÊt yaşaydi. bu türk millÊtlÊr esasen türkiya istanbuldan kelip kTlġÊn. bu tarıhtÊ

15 istanbuldan kelip kalġandığı anıú. lÊkin bizdi tilimiz eski türki tillÊrdÊn

ÊlıngÊn. eski türki tillÊrdÊn ÊlingÊn bolup hazirgÊdÊ şu türki tilde gÊpirip kelemiz. türki til şiveside. azır men şu úayrat orto mektebide biyologiya oúutÿçusu bolup işlÊymÊn. yetti tÊ bTlam bar. yetti tT bTladan ekki tÊ úız çıúardik, ekki tÊ oġul üylÊdik. sekkiz tÊ nebere bar. oġullÊr hammÊsi üyli

20 cTyli boldi. bittTsi úaldi üylÊymiz. bittÊsi hTzır úazaústandTgi ahmad yassavi

üniversitetidÊ ekkinçi kursta oúuyt. informatik fakultÊtidÊ oúuydı, bu yıl ekkinçi kurs. ailemiz mustaúıl özgÊ yeterlik. úudayġa şügür yahşı hammÊsi. bulÊrdin hammÊsi yÊm yahşı tarbiya bolġÊn. úızlÊr hÊm hammÊsi tarbiyalangÊn yahşı. bilim alışkan. hazır küyÊlÊr bilen yahşı intimaú bolup

25 yaşıyapti. özimiz hÊm ailemiz bilen tınçlıú, esençilik hammÊmiz tınçmız úudayġa miñ mÊrtÊ şügür.

Anlatan: Şekerhan Ahmatova (1950)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Kayrat Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

men ellik ekinçi yılı, onunçu yanvarda tÿlġÊnmÊn. özbekstanda asÊkÊ degÊn şahardÊ tÿlġÊnmiz. andicanda asÊkÊ degÊn şahar. yetmişinçi yılı on üçünçü martta bu yergÊ, úayrat şahÊrgÊ turmuşúa çıúúanmÊn. mına hTzır úudayġa şügür yetti tÊ bTlam var. ulutumız türk úuva úalmaútan bolÊmiz. beş tÊ

5 neberem bar. mına yahşı yaşyapmız. küyöm oúutÿçu körüyÊpsilÊr. endi

hayTtimiz yahşı. bTlalÊrin baari úudayġa şügür ekki oġul üyledim, ekki tÊ

úız çıúardım. bir úız ekki oġlum úaldı. emi bu yaúı yahşı neme bolsÊ úudayġa şügür tınçtıú ele bolsun, şu ele men aytar sözüm. bizdÊ endi birini biri süyüp úalsa evvÊl oġul barıp úuda bolup baramız. hop desÊ emi barıp sivet taşÊymiz. 10 sivet taşÊp beş on gündÊn kegin yahşı veçer úılıp toy úılıp berÊmiz. bizdÊ eski

zamanda hÊligi yoú edi. burunki eskiçe toylÊr bolgÊn. endi hTzir veçer bolup, stol yasap nemÊ úılınÊdi, özgÊrdi. kiyimlÊr eski zamandın kiyimlÊri. endi hTzır emi modniy bolup. endi atlas köynÊk, al vaúıttÊki. baş kiyim romal edi. endi hTzır telpÊk moda bolgÊn. yahşı tollÊr. endi hTzır yahşı moda úılınÊdi

da. 15 endi biz bir yaġı özbekstandÊn kelgÊnbiz. bir yaġı kırgızlÊr köp yÊm alıp úaçıp, alıp kelinÊdi. bizde Tnday úılmas kelin tüşürüp, maşinada alıp kelinÊdi. toy künü alıp kelinÊdi. úırgızlÊrda alıp úaçıp kelinÊdi. bizde veçer úılıp zakza çıúıp alıp kelinÊdi. özbekistanda, asekede fermÊdÊ işlÊdik. fermÊdÊ sigir saġar edik beş yıl. altmış beşinçi yılı bütürüp yetmişinçi yılı

20 turmuşúÊ çıútı m. biz özü on bitte bTlamiz. yetti úız tört oġul. hammÊsi üylü cTyli. Yahşı yaşaşyaptı. ekki tÊsi biri şopur biri mTlçı. Tnam bar, Ttam ötüp ketkÊn. Tnam sÊksÊngÊ kirdi, şo yakta asekede ötö yam türklÊr köp de. polnıy úuva úalmaú türk bar. úuva úalmaú deyler.

Anlatan: Satkın Orozbayeva (1937)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ak-Korgan Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XIII

men on tÊ bTlali boldum ükÊ. unça bTlani östürdüm. hocayınım bilÊn birgÊ. kelin aldım, úız çıúardim, yetti úiz çıúardım. üç oġul üylÊdim. hTzır hayTtim yahşı yaman emÊs. bizdin uruġumuz, bizdi mahÊllÊdÊ TtalÊrimiz cindilÊr dep úoyar edi. cindilÊr uruútan bolamÊn. milletim uşu türk. unça bTlali bolup oturıp, bari küyöge çıúardim. úarıdım mına altmış sÊkizgÊ çıkıyapmÊn hTzır.

kelindi boldik, aldik maşina bilÊn alıp keldik. úaçúızıp. kelinim üç bTlali boldı. kÊttÊsi üç bTlasi bar. nebere úızlÊr barı köpeyip, yeterli bolup úaldıú úıyla. burun o mahÊlÊlÊrdÊ úıyınçılıú bolup úalġan o mahÊlÊlÊrda. hTzır yahşımÊn ükÊ. burun úıyınçılıú bilen işlÊdik, bTla baútıú, öte öte úıyınçılıú bolġan edi unça. endi mına tüzÊymiz.

Anlatan: Erçibay Orozbayev (1928)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ak-Korgan Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XIV

men bir miñ toúuz yüz yiġirmÊ sÊkizinçi yılı tÿlġÊnmÊn. Ttamdin Tti orozbay orozbay oġlu erçibaymÊn. tört oġul bir úız bolġÊnmiz. tört oġuldan ekki tÊsi ketti, bir úız yÊm ketti. hTzır ekki tÊ oġul úaldıú. tÿlġandan beri ma şu yerdÊ yaşÊymiz. kalhoz vaútıda çöpke çıúamız. ketmen çapamız. vaútıda traktÊr dÊgÊn nerse, maşina dÊgÊn nerse yoúudu. úoş menÊn aydar edik. erkeklÊr barı armiyaġa getip eç kim kalmÊdı. tolka ayallÊr úalgan vaútıda. ayallÊr úoş aydayÊrdi, uruú sepÊr edi. biz kiçkine on eki on üç yaşıdÊ şunday úattÿ zadaniye berÊr edi. undan kegin koperatifde işlÊdik, úıyınçılıú göp boldu. altı tÊ gişi işlÊdik. undan kegin yetmiş ekkinçi yılı iyiçovka degÊn yerimiz bar, oşo yergÊ barıp, traktÊrgÊ oúup gelip, on ekki yıl traktÊrdÊ

işlÊdim, savhozda. yassı savhozuda. úıyınçılıú bilÊn şo yerdÊ yTtamız, şo yerdÊ işlÊymiz keçe kündüz. keçe dalada yTtamız, kündüz işlÊymiz. undan kegin beş yıl mı altı yıl úoy baútım. savhozdun úoyunu. şu úıyınçılıúlÊr başımızdÊn taza öttü. undan kegin mına eki hoca bolğÊndÊn beri yahşı. yaman 15 emes, úıyla yahşı. neme bolsÊ özümiz işlÊp, özümiz bTla çaúanı baúıp,

özümiz areket úılıyapmız. hTzırça yahşımÊn. úıyınçılık yok. şu bTlalÊr, yetti úız, üç oġul bar. yetti úızdÊn yiġirmÊ nebere bar. ali çövÊrÊ körgÊnimiz yoú, şu kÊmpir ekövmiz. azır barı úızlÊr bTla çaúalıú öz üyü menen, öz turmuşu menen yahşı işleşyÊptı. endi azır pensiyaġa çıúıp aldıú. endi hükümet 20 pensiyanı beriyaptı, yahşı, yaman emes. şu pensiya menen tiriçilik

úılıyapmız. bTlalÊr yahşı işlep yaptı. úızlÊr, nebereler barı işlÊp, oúup yaptı. endi hTzır turmuş yahşı. endi zamanımız yahşı ükÊ, yaman emÊs. hamÊsını özügÊ bölüp bergÊn yerini işlÊymiz. işlese alamız, işlemese yok. Tzır işlese eç kim kem bolmÊydı. yerdi bölüp bergÊn, hammÊsini bölüp bergÊn. işlemÊgÊn 25 TdamlÊrga eç nerse yoú. ilgeri bu yer, ayÿ, toúay bolÊr ekÊn, eç kim yoú ekÊn

bu yerdÊ. eç kim yaşamayt ekÊn. Tta babalÊrimiz kelip, yaşap úalġan ekÊn. undan kegin toúaylÊrdi yoú úılıp, ogorod úılıp şu yergÊ aú-úorġan degÊn at úoyġan ekÊn. ayÿ-say, aú-úorġan degÊn at úoyġan ekÊn. ayÿ köp bolġÊn ekÊn, ekin ekilmeyt ekÊn, kegin aú-úorġan dep, aú-úorgan degÊn at úoyġan ekÊn. 30 tÿlġan yerimiz maşu aú-úorġanda tÿlgÊnmiz. yaşaşimiz ma şu, aú-úorġanda yaşayÊpmiz. azır yetmiş sekkizgÊ çıútı m. úıyınçılıúlÊrdı yÊm kördük, yahşılıútı yÊm kördük, yamanlıútı yÊm kördük. endi úıyla yahşı. bizdin millÊtimiz, Tta babalÊrimizin millÊtlÊri úuva úalmaú bolÊdi. úuva úalmaú deydi. uruġumuz úuva úalmaú deydi. şundan tarúagÊn, úuva 35 úalmaútan tarúagÊnlÊr ekÊnmiz biz. ulut türk, türkmüz. ma şu yerdÊ köp. ma

şu saydın şu yaġı, ayaútı berki yaġı kayrat, aú-úorġan hammÊsı türk bolÊdi. ÊtrÊfımız barı úırgızlÊr. úırgızlÊr neme salt úılsa, biz da şu saltı úılamız, yahşı yaşaymız şo yere úoşulup alıp. burun Tta-babamız aytıp kelgÊn da türk

ekÊnmiz endi. tÊgimiz türk ekÊn. maşu, mınabu ayÿ degÊn, yerdÊn alıp
40 kelgenmÊn, ma yakın, ma yerdÊn. vaútıda maşine saşine eç nesre yoúudu.

bunu barıp, maşu yerdÊ bir aú saúalımız bar edı, kösken degÊn, şu aksakal barıp gÊplÊşip alıp keldik. úalın palın yoúudu o vaúıtta. endi yaşap kelgÊnmÊn. at arabġa salıp alıp kelgÊnmen. úıyınçılıútı o vaúıtta. azır endi yahşı vaútıda. şunday úılıp alıp kelip şunça bTlalı boldıú. on tÊ bTla yiġirmÊ
tÊ 45 nebereli boldıú şu ayÊldan. yaman emÊs yahşı yaşayapmız. hTzır vaútıda

yahşı hTzır. hTzır úalın aladı, veçerge çıúadı, bTlalÊr zakze çıúadı, kekçini veçer úılıp bedri azır bTlalÊrgÊ, azırúı úızlÊr, azırúı bTlalÊr yahşı. endi biz vaútımızda úıyın edi cüda. eç nerse yoú. şunday úılıp zor körüp kelgÊnmiz endi. şu ayaldan şunça bala kördük mına, nebere, çövÊrÊ. hTzır yahşı
50 yaşayÊpmız, yaman emÊs. burun kelin alÊr bolsanız, ayal alÊr bolsanız,

yiġirme beş miñ otuz miñ úarız alÊrdı. azır mınday yoú. zaman yahşı. toúçuluk, yahşılıú. o vaúta úıyınçılıú edi. Ttala tapmaz idi o vaúıtta. Ttamız yaylTvġo barıp, bir alġı degÊn çöp bar. şu alġı çöptü alıp kelip, úazanġa sÿdu úuyup alıp, şunu úırıp, taştı salıp alıp, oşonu bizgÊ Ttala úılıp beredi. şunça
55 úıyınçılıú vaútı edi. undan kegin eç nesre yoú açarçılıú bolup ketip cıúırdı

úaynatıp içtik. eç nesre yoú. şunday úıyınçılıúlÊr bolġÊn. şo vaútılÊrda. azır yahşı, azır neme, azır zamanımız yahşı. azır barı bar. tınçlıú yahşı azır. şunday úıyınçılıúlÊrdi körgÊnmiz. butumuzda eç nerse yok. patinka degÊn nesrÊ nemÊ úıladı. oo bir on beş kilometre yerge barıp oúuymız. eç nerse
60 yoú. bittÊ üsti baştı yoú tahardan şım úılıp berardi. eç nerse yoú. bir tahar

köynek beredi. mınday tahar toúurdu vaútıda. şo tahardan şım úılıp beredi, şonu kiyip alıp mektepke baramız. çoúay, ilgeri bir çokay boladı, siler bilesizler mi bilmeysizler mi. şo çoúaydı kiyÊmiz, çoúay úatıp, ıylaP, şonu kiyip çeçip, úıynalıp, şunday úıynçılıúlÊr bolÊrdı. patinka degÊn nerse yoú o
65 vaútıda, eç nerse. şunday azaplÊrdı tartúÊnmiz. undan kegin mına savhoz bolup yahşı bolup úaldı.

Anlatan: Saypiddin Camankulov(1938)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ayuu Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XV

men camanúulov saypiddin bolamÊn. bir miñ toúuz yüz otuz sÊkizinçi yılı ma şu Ayÿ úışlÊġıda tÿlġÊnmen. bizdi Tta tegimiz özbekistannı külle degÊn cTyıdan kegenmiz, mına şu yergÊ. biz aldın kegen vaútımıznın sebÊbı, biz çTrbadar bolġan, Tta babalÊrimiz. Tta babalÊrimiz çTrbadar bolup, mına şu, erte bahar mına şu yergÊ kelip, çTrba menen şuġuldÊnıp geç güz yana úaytıp ma şu özbekstanġa úaytıp ketÊr ekÊn. şunday úılıp yürgÊn ekÊn, Tta babalÊrimiz. aldınúı Tta babalÊrimiz ma şu altaydan tarúap, istanbul türküden tarúap kelgÊn insan ekÊn. bulÊr ma şu istanbul türküdan tarúap, ma şu özbekstan, andican oblastını külle degÊn cayıġa oturuşlÊp kalġan ekÊn. anan şu külleden bulÊr çTrbanı toplap, mal, koy, mına şu ayÿ tamanlÊrġÊ kelip baúıp, mart aylÊrdan başlap, bThar aylÊrdan başlap keç küz, úar yaġışúÊ yaúın yana úaytıp küllege keter ekÊn. küllege barıp yana ma şu yerdÊ yaşap, ma şu yerdÊ yaşaşıp, yana uşunday úılıp yürgÊn insan bolġan ekÊn. biz úuva úalmaú bolÊmiz, tÊgimiz úuva úalmaú ekÊn. bizdi úalmaú dep aytar ekÊn, aldın. úalmaú türklerigÊ kirÊmiz ekÊn. bu úalmaú türkü bolgÊnlıġımız üçün, aldın şo úaysı bir türklÊrgÊ bölünüp, türkler şo yerdÊ salġılaşip nimÊ kılgÊndÊ bir salġilÊşkÊn insanın bittÊsini úÿp, Tşirip taştaġan ekÊn da. úÿġan, oşÊnda úuva úalmaú dep, úalmaú úÿdu degÊn nimeni yaratıp úoyġan ekÊn de sözdü. oşon üçün bizdi úuva úalmaú dep aytışıp úoyar ekÊn. Tta babalÊrimiz ma şunday dep kegen ekÊn. bizdin ürp adatlÊrimiz, ma şu úız çıúarÊmiz, oġul üyleymiz, toy úılamız. sünnet toy, úız toy, oġul toy üyleniş toylÊrini ötközÊmiz. bu yerdÊ aldın şu yeke çTrba bolġan ekÊn. yeke çTrbadan kegin sekin sekin atsıda toplanıp, oturup una kegin bu yerde kopÊyişip kalhoz úurulġan ekÊn. kalhozdu endi bulÊr, mınaşu ayÿġa kelgeni eç kim toçniy bilmeydi, bir miñ toúuz yüz yiġirmi beşinçi yıllÊri kegen dep aytışadı. bunu

anıú bilgen insan, bizde azır anıú bilmeyt ekÊn. bir miñ toúuz yüz yiġirmi beşinçi yılı kegen deyişedi, bu yÊm şunun ortası yiġirmi beş, yiġirme altınçı yıllÊrı kegen ekÊn. şundan kegin bulÊr sekin sekin bulÊr yeke çTrba bolup unan, kÊlhoz tüzüşüp, toplanışıp, şu sekin kalhoz uyuşturulġÊn ekÊn toplanıp, 30 toplanıp. şu kÊlhoz uyuşturuldu. kÊlhozda bolup, úança yıl kÊlhoz bolup işlÊdi TdamlÊr. undan kegin, kÊlhoz bolgÊndÊn kegin savhoz boldu. savhoz

bolġÊndÊn kegin bu yÊm tarúap sekin mına yeke çTrba azırúi yana mına bu neme bolup úaldıú, yeke çTrba azırúi, diúan çTrba bolup yaşap úaldıú. azır mına azır diúan çTrba, yeke çTrba bolup yaşap keliyapmız. endi bizdin yaşaş 35 şeriatimiz orta. orta endi unça mınça úıyınçılıúlÊr yÊm bar. yahşı yaşagÊnlÊrimizden bar. orta yaşÊymiz çTrbadar. mal, ekin, piste, mÊkkÊ,

noúat, koy, mal, şulÊr bulÊr şugullÊnÊmiz. bizde bolġan işlÊr azırınça şu. bir miñ toúuz yüz altmışınçı yılı üylengÊnmÊn. biz üylÊngÊn vaúıtlÊrdÊ mındaúı artislÊr bolgan emes. yaş bTlalÊr toplanıp alıp, bu yerde irdÊp, aşullÊ aytıp, 40 çildirmÊ çTlıp. úızlÊr, kelinler çildirme çTlıp, oyunġÊ tüşüp, coro bTlalÊr menen toplanıp alıp, özümüzdü teñ tuşlÊrımız küyövlÊmÊk bolġan. ma şu

menÊn toy ötközadi. maselen bizde toydun nemÊsi, başlanışı, bizde küyöv yançı bolup, küyöv bilen küyöv coroloru toplanıp şu úaynTtanıki baramız. úaynTtanıke barġandan kegin bir uydu yasap úoyadı. anan kegin yasap,

50 aúsaúallÊrdı tüzeydi şo aylanıp oturup tüzep úoygÊn nerselerni yep, úaġan nerselerni ma şu coro bTlalÊrimiz, yançi bolup barġÊn bTlalÊrimiz, bölüp bölüp neme, çarsılÊrgÊ bererdi. uşulÊrdı alıp tarúap ketÊmiz. undan kegin

çıúıp alıp, úızdı bekitken cTyġÊ barardik. úızdı bekitken cTyidan sekin unu az maz pul berip, a şu bekitken üydün egesigÊ, anan o puldu alġandan kegin 55 bizdi kirgizerdi, biz tÊngÊ ye bolmÊsÊ puldu toplap úızdı başidan çaçar edik aylantırıp. çaçıp çaçsılardı dep úoyarıdıú úızdı. biz undan küyö bala barıp nemeni çaçıp, puldu, oşo úızdın başını sekin mınday silÊp, undan kegin úaytıp

çıúarıdık. undan kegin úızdı kelinler, yÊngÊlÊri úızdı alıp çıúarıdı. undan kegin yÊr yÊr aytıp, çildirme çTlıp, úızdı Ttasiniken alıp keler edi. Úızdı

alıp kÊliP, kızdı Ttasıdan, tÿġan uruġlÊrıdan, úarındaşlÊridan, ake, ükÊlÊriden rTzıçılıú alıp, úızdı Tta enÊsidan pTtT alıp, enÊn kegin bizdi aldiġÊ úoşup çıúarıbererdı yÊngÊlÊri. kegin yÊngÊlÊri yÊr yÊr aytıp, kÊmpirlÊr bolup

úızdı ortaġlÊri bolup hammÊsi sekin maşinÊgÊ salıp, sekin úaynatniúÊ alıp kelÊrdi. úaynatnikÊ alıp kegÊndÊn kegin, hTligi úızdı yükünü tüşürüp alış üçün kÊmpirler çıúıp kelÊredi üstüġÊ. kÊmpirler çıúıp kegende aligi tüyÊ çöktü dep úoyar ekÊn. tüyÊ çöktü dep, ali yüktü tüşürmey turup, alar ekÊn. kegin, anan kegin, úuda tamandan aligi kÊmpirlÊrgÊ pul berip, rTzı úılıp yüktü

tüşürüşer edi. kegin yüktü tüşürüşüp küyö bTlanın üyüne yükler edi, alıp kirer edi. alıp kirgÊndÊn kegin. yÊr yÊr aytıp úızdı, kelindi ayÊgige úoy soyadı bizdÊ. úoydu soyup, aligi úoydu soyġÊndÊn kegin, kelindi yÊr yÊr aytıp, ap kelÊdi çimilikkÊ. çimilik bolÊdi. ma şu çimilikkÊ alıp kelip úuyadı da, ortaúlÊrı, yÊngÊlÊri úızdı aldıda úaladı, küyöv bTla sekin eşke çıúıp ketÊdi,

úızdı alıp kelip úuyup. undan kegin eşikte oyun, külkü úılıp oturuşadı coro bTlalÊr menen. aligi soyġÊn úoydu şo úuda tamandan kegÊn úudalÊr Pişirip yeyişedi. aligi úoydu, ayaġigÊ soyġÊn koydu. kagin anan kegin bunu yep bütüp, úızdın ortaúlÊrı, küyöö bTlalÊr hammÊsi özlÊriçÊ oturuşup, oyun úılışadı. çildirme çTlışadı. hÊr úıl oyunlÊrıdı úılıp oynap, oyunġÊ tüşüp,

şunday úılıp oturuşÊdi. endi hTzır mına zamanġÊ nemÊ úılıp, artislÊr çıúıp, hTzırgi zamanda artislÊr bilen, coro bTlalÊr menen stol tüzep, stolda oyun

kılıyaptı. bizdin vaútımızda unday bolġÊn emÊs. tolkÊ üydün içidÊ oyun úılġÊn tÊşúÊrdı oyun úılıp ele oturġÊn. azırúı zamanda stol tüzÊp, artist alıp kelip, video alıp kelip, videoġÊ tüşüşüp, artistin aşullÊsini eşitip ma şu taşúarıda oyun úılıp ötkazışyaptı. a bizdin aldimizda, bizdin dovrumuzda unday bolġÊn emÊs. hTzırki dovrda mınday oyunlÊr menÊn ötkazışyaptı. azırgilÊrdi şeriati, azırgilÊrdi yaşaşı, bizdi üyleniş nememizgÊ úaraganda en

kÊttÊ fÊrkli, en kÊttÊ bulÊrdÊ özgerişler bar, hTzirgi yaşlÊrda. bTla tÿlup bir yaşúÊ kegÊndÊn kegin, bTla az maz turup kiçine bolsÊ unun butunu baylaP, bir

üçtÊ törttÊ bTlalÊrdı çaúırıp, haligilÊrġÊ tuşoo úılıp, úant mı, pul mu körsetip bTlalÊrdi yügürüştürüp, bålalÊrdı úoyup úoyup, hTligi bTlalÊrdi kimisi birinçi 90 kelip, bTlanın ayağıdan tuşoo kesedi. şo kesken bTlaġÊ pul mu neme atÊġÊn bolsÊ, pul mu kant mı oşo nerselÊrni çTçıp şu kesken bTlagÊ beredi. hTligi bTla yügürüp úaladı. ayağı menÊn yügürüp úaladı, ayağıma basıp úaldı degÊn, oy bilen şu nerse için resimlÊrdi bizdi türklÊrde ötküzÊdi.

Anlatan: Satımbay Mırzayev (1933)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ayÿ Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XVI

men bir miñ toúuz yüz otuz üçünçü yılı tÿlgÊnmÊn. ayÿ úışlaġıda. biz özümüz úuva úalmaú türklerden bolÊmız. bizdin nÊmımız úuva úalmaú türkü. úuva úalmaútan şu yerde tÿlup, şu yerdÊ ösüp, men özüm bir miñ toúuz yüz ellik beşinçi yılı üylengÊnmÊn. undan bir miñ toúuz yüz altmışınçı yılı 5 savhoz bolup, burun kÊlhoz mÊhÊlda oúuşta yürdük birinçi kÊlhoz bolúanda.

undan kegin oúuştu büttük. undan kegin üylendik. undan kegin bir miñ toúuz yüz altmışınçı yılı savhoz boldu. savhoz bolup, savhozda işlÊp, şu yerdÊ ösüp, şu yerde yürüp, şu hTzırgi vaútıda endi savhozdan kegin mına hTzır endi özümüzdü yaşap şu yerdÊ ötküzdürüp, bTlalÊr baúıp, özümüzdü turmuşumuz 10 ortÊ, ortÊ neme, úıyınçılıú, başúa hammÊsi ortÊ bolup şu mene işlÊp ürüppüz azırınça. bizde endi bu boyunça çÊllÊr mınday úılıp bizge aytçı emes ükÊ. bizde endi şo kezde biz yaş bTla, otuz üçünçü yıldan kegin neme, mÊktÊpkÊ oúudum. undan kegin kÊlhoz bolup ketti. mına endi hazırkı şo boyunça şu biz tÿlgÊndÊn beri şu yerde işlep, şu yerde turup, hTzırki TdamlÊr menen birge 15 bolup kÊlhozdu ötközdürdük, kÊlhozdu kördük, undan kegin savhoz boldu,

savhozdu kördük. şu menÊn azır ortaça bolup, azır işlep, şu yerdÊ turuppuz endi. azır endi burunúı zamandakilÊrdi çÊllÊr aytar edi. yahşı zamanlÊr boldu. yahşı nerseler boldu aytarıdım. şondon ança mınça uúúan nerselerimiz şu boldu.

Anlatan: Bahrinsa Camanúulova (1945)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ayÿ Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XVII

ulutumuz şo, úuva úalmaú türk bolÊmiz. úırú beşinçi yılı tÿlgÊnmÊn ma şu ayÿda. Ttamız şo uruşúÊ barúan ekÊn, uruşúÊ barıp kegenden kegin úırú altınçı yılı tÿlgÊnmÊn. úırú beş dep yazıp úoyġan ekÊn. undan kegin ma şu yerde ösüp, úÊttÊyip turmuşúÊ çıúTı ú hocayınġÊ. hocayınġÊ çıúúandan kegin,

bir yıldan kegin hocayın armiyÊġÊ ketti. armiyada boldu. bittÊ úızlı bolġanmız

üç aydan kegin üç aylık bolgÊndÊ kız, armiyaġa ketken. bul mahalda üç yıl edi, eki yarım yılda kelişti armiyadan. yaşo yahşı, tiriçilik ötüyapmız ükÊ. bu kegiçe ma şu úaynanam barıdı. úaynagamın úoluda oturdıú. úaynTtam hÊm uruşúÊ KetkÊn ekÊn. uruştÊn kemey úoyġÊn. menim hocayınım şo úaynTtamdan üç aylıú úalġan ekÊn armiyaġa ketkÊndÊ. ekki tÊ bulÊr ekki tÊ tÿşúÊn, süylÊgÊn akÊm, úaynagam. bittÊsi ma şu havluda yaşap, akem on bir bTlali boldu. bTlalÊr bar azır bizdÊ. altı tÊ. altı bTlanın üç úız, ekki oġul üylÊp, cTylÊdik azır bittÊ úız úaldi. yaşov yahşı, tiriçilik ötüyaptı.

Anlatan: Muhammad Camankulov (1942)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ayuu Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XVIII

biz bir miñ toúuz yüz úırú ekinçi yılı ayÿ úışlaġıda tÿlġanmız. millÊtimiz úuva úalmaú türkten bolÊmiz. bizdin Ttamız armiyaga Ketkenden kegin úattÊyip, yettinçi klaskÊ çeyin oúuduú. oúÿ bolġÊndÊn kegin, úıyla úıyınçılık bolup úoy baútıú. undan kegin altmış birinçi yılı üylÊndim. üylÊngÊndÊn

5 kegin armiyaġa Kettik. armiyada ekki yarım yıl slujba úıldıú. undan úaytıp

kelip, mına hTzır altı tÊ bTla bar. ekki oġul tört úız. azır bTlalÊrdi, üylÊdik, úızlÊrdÊn bittÊ úaldı. bizdin üylÊngÊn mÊhÊlimizdÊ hayTt úıyınçılıú bolġÊn. maşinÊ bolġÊn emÊs. burun toy tamaşa, çildirmÊn-pildirmÊn bolgÊn. kelindi köçürüp kelgÊndÊ yÊm bittÊ maşina bilÊn alıp kelilÊrdi. mına biz endi şo 10 mahÊllÊrdagidÊ burın serap çıkmÊzidı. hTyat úıyınçilik. Tvkat masÊlÊsi yÊm

bir normalniy hTzir bolġÊndÊ endi. hTzır hÊm mına yeterlik yahşı. endi biz, TtalÊrımız neçe úay mahÊlÊda kegen bu yergÊ, kay mahÊldÊ cTyġÊşgÊndigini yahşı sorÊp, bilip nimÊ úılġÊn emespiz dÊ. bu ayÿnu nTmını nemÊgÊ ayÿ degÊndigini hTzırgi yetmiş seksÊngÊ çıúúan çÊllÊrgÊ hÊm sorÊsÊk yahşı 15 aytalmeydi. şu neme sevÊp ayÿ Ttalıp úalġÊn desek, endi bir aytıp úaladı,

burun bu yerde hiç insan bolġÊn emes ekÊn. mınday úalın toúay zor bolgÊn ekÊn dÊ, endi şundÊki Tdam mojna bir ayÿ yaşap úalġan ekÊnmikin, ya bir nemÊ bogÊn mı, maúalı úanday bir şu ayÿ Ttalıp úalġan ekÊn dÊ. biz ma şu yetmiş, seksÊngÊ çıúúan çÊllÊrgÊ süyleymiz köpünçe ey neme sevÊp bizdin 20 úışlÊġımız ayÿ Ttap úalġan desÊk, anı daú kÊsÊ aytúan Tdam yoú, aytalmayt

yahşı úanday bolÊrın. Tma burun biz bu yerdÊ, burun mahÊldÊ, bu yertÊ halk boġan emÊs ekÊn. kiyin boġan ekÊn dÊ bu yertÊ. biz türklÊr birinçi kegÊn mahÊldÊ özü mınabu zargÊrdÊ şamurat degÊn yergÊ kegÊnmiz. türklÊr birinçi kegen mahÊldÊ. kiyin üç bölük bolup kegÊn ekÊn. bir böleki içkÊ kegÊn ekÊn. 25 ekkinçi bölÊgi maşu zargÊrgÊ kegen. kegin, anan kegin bu türklÊrdi

bir Tdam

yıúúan ekÊn dÊ. bu yertÊ, maşu yertÊ bTlalÊrı bar oşanın. rızave degÊn kişi ötken, mınday rÊis bolup. şunday türklerdi toplÊymÊn. toplÊyin dep bir kÊlhoz, şo mahÊldÊ kÊlhoz bolgÊn dÊ. şo yerdÊ bir kalhoz úılıp bizdi bir kÊlhozdÊ toplÊgÊn ekÊn dÊ. eger bolmÊsÊ uje bizdi birinçi kegende zargÊrgÊ 30 yayişkÊn eken. kiyin anan kegin oşo Tdam toplÊgÊn ekÊn dÊ. şundÊn biz

toplÊnip úalıp kegin yana úanday biyerden úanday tTrúap ketti, dep úaldı, biz toplÊgÊn türklÊr úanday tarúırap ketti dep úaldıú emi. misalı bul úaytıp ketip úaldı köpçiligi. şunday bolġÊn ekÊndigi burun bu kÊlhoz úurÊlġÊndÊ nohayetki nalok küçtüü bolġÊn ekÊn dÊ. sisteması ötö küçtüü bolġÊn 35 ekÊn dÊ. mınabu naloktu barasin, mTnday úıldı degÊndÊ, naloktu çıdamÊstÊn

köp tÿġanlÊrimız özü úaytıp ketti úTldi. şundÊ çıdaġanlÊr kalıp ketken ekÊnmiz, çıdamaġÊnlÊr ketip kalġÊn ekÊn dÊ. şunda türklÊr tarúırap ketken ekÊn. bolmasa burun biz ayÿda nemesidÊ tört, altı, yetti brigada bolġÊn ekÊn. bulÊr hTzır kegin tarúırap, hÊr yaka köçüp ketken ekÊn. yana hTzır endi 40 özbekstandagi tÿganlÊr bar azıraak. biz tÿlġÊn yerimizgÊ kelişimiz kerÊk edi

dep, hTzır endi kelişkÊ ayla yoú deym. úayaúa kelebiz?

Anlatan: Bozyigit Aktayev (1932)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ayuu Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XIX

men bir miñ toúuz yüz otuz ekkinçi yılı tÿlġÊnmÊn. tÿlgÊnimdÊn beri mına şu yerdÊ ösüp, şu yerdÊ úattÊyıp, bTlali çTúali bolup, bolup ösüp şu keliyapÊtı bTlam. endi millÊtimiz türk deydi. türk uruġudan bolÊmız. endi Tta babalÊrımız neçençi yılı kegen onı biz bilmÊymiz. mına şu yerTÊ ösüp, şu

5 yerTÊ úattayıp, bTlali çTúali bolup, yaşap keliyapmız bTlalÊrım. mına on

bTlanin TtasımÊn. tört úızım bar, altı oġlum bar. neberelÊrim bar. şu yerdÊ yaşap, şu yerdÊ ösüp, yürüptü bTlalÊrım menen ma şu yerdÊ. emi köp yıldan beri şu çTrbada, koy çTrbada yürdik. işlÊTik bTla çTúam menen yürüpmüz mına şu yaşap. neme gÊpti gÊpiremiz, yaşovmuz mına şu. men tÿlup öskÊn

10 yerim şu yer. Tta babalÊrımız endi, TtalÊrımız yÊm şu yerdÊ tÿlup,

özbekistanda nemÊ bolġÊn dÊ tÿrasÿdÊ. tÿrasÿ degÊn yerdÊn nemÊ bolup, kegin bu yergÊ haligidÊ haksız úulaú bolup, bolġÊn payiklÊrdÊ kep úalġan ekÊn. bu yerdÊ yaşap, bu yerdÊ nemÊ bolup, unda kegin mına biz, tÿlup, ösüp, şundan beri bTlali çTúali bolup, işlÊpi çTrbada yürdük köpünçe biz.

Anlatan: Nazirbay Korgonbayev (1916)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Ayuu Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XX

endi biz, ilgeri, biz özü türk halkı derdi. türk halkı bolup biz ilgÊri Tta bavamız aytarıdı, bizdi İstanbul úTltTtay degÊn cerdÊn kegÊnmiz dep, aytardı. endi şo yerdÊn kelip mına, ilgÊri mına özbakistandı asÊkÊ degÊndi, küllÊ degÊn yerdÊ, şo yerdÊ Tta babalÊrımız şo yerdÊ yaşÊġÊn ekÊn. undan kegin

5 kelip kelip mınabu yerlergÊ , on yetinçi yılı, on sÊkizinçi yıllÊri köçüp kelgÊn

ekÊn dÊ maşu yaúa. yaylovġÊ çıúıp, biz endi türk halkı bütkül mal çTrbada bolup yürüp, şu yerde işlÊp, şu yerdÊ undan kegin mal çTrba menÊn mına şu yerlÊrdÊ úalıp ketkÊn ekÊn. mına otuzunçu cıldan bu yaġı, biz ma şu yerlÊrdÊ úoy baúıp, şunday úılıp ötkÊnmiz. mına şundan şu yaġı, neçinçi yıl bolsÊ yÊm

10 biz bütkül çTrbada ötüp kegenmen men özüm. çTrbaçılıú úılıp, çTrbada kÊttÊ

bolup, şu yerlÊrdÊ önüp ösüp, şundan bTlali çTúali bolup, şu yerdÊn kÊlhoz úurduú. kÊlhozdÊn kegin savhoz boldu. kÊlhozlÊrda cüdÊ kÊttÊ miynetlÊrdi úıldıú. özümüzdü ahvallÊrı kÊlhoz mahÊldÊ bizge cüdÊ úıyınçılıú bolġÊn. hükümet kÊlhoz úurış cüdÊ úıyın boldu. hÊr bir TdamlÊrdÊn biz yaş

15 vaútımızdÊ kÊm kirÊşÊ aldı, mal aldı, topraú aldı. bizdÊgi yaş vaútılÊrda

kÊlhoz úurduú. kÊlhozdÊn kegin anan kÊlhozlÊrdÊ oraú ordüú, ketmÊn çÊptiú, kÊmbayinlÊrgÊ işlÊdik. şunça yıl undan kegin yürüp-yürüp unan krgin biz çTrbagÊ öttük. mına çTrbada unan kegin yahşı cürüp niççe yıl cıyırmÊ yıl, otuz yıl bu yaúta kÊlhozda, çTrbada işlÊdik. kÊlhozda işlÊp, yürüp yürüp kegin

20 mına savhoz boldu. altmışınçı yıldan bu yaġı kÊlhoz bolup işlÊdik. çTrbada

úoylÊrdı yahşı baútıú. úoydun Trúasıdan barmaġÊn yerlÊrgÊ yÊm hükümet alıp bardı. şu vaútilÊrgÊ işlÊp işlÊp yürdik. mına hTzır ahirgi vaútılÊrda yetmiş altınçı yılı pensiyaġa çıúTı m. mına bu yaġi pensiyada yaşayapmız. biz özümüz millÊtimiz türk. mına şu türk bolup men endi, kırġızdan

25 üylengÊnmÊn, rTzımÊn, mına hTzır altı bTlali boldum. ekki úız sÊkiz bTlam bar azır endi. altı oġul, ekki úız sÊkiz bTlam bar. mına bulÊrdı önüp östürüp, ma şundÊn bu yaġi ma şu yerdÊ şu çTrbada ösüp keliyapmız bTlam. endi biz kılġan mihnÊtlÊrimiz tolka şu çTrba menÊn öttük. mına bul savhoz yÊm yahşi ilip, mihnet úıldiú. mına savhozda yahşı mihnet úılıp, çTvan bolup işlÊp,

30 barmaġan yerlÊrgÊ barıp keldik. hamı yerdi körüp keldik. emi medallÊrdi aldik. hTzır bul medallÊr bizge besplatna bTluyaptı. hTzır hükümÊt bizdi endi úarap körse, bergÊn medallÊrdı besplatna. hTzır endi şo medallÊrdı eç kim úımmat kılmayaptı dÊ. mına emi biz emi úarıp úaldık. işlÊdik işlÊdik. hTzır işlÊgÊnlÊr közgÊ körünmeyaptı, bizdi şo işlÊgÊn işlÊrimiz eç kim çoñlÊrgÊ

35 körünmeyaptı. bolmÊsÊ biz barmaġÊn yerlÊrgÊ bardıú emi çTrbanın arúasınan.

mına men maskvaġa barıp keldim. şo ellik beşinçi yılı çTrbanın arġasıdan. bul özbakistannın bütkül territoriyasın hÊmmÊsını úıdırıp keldim. undan kegin kelip yürüp, úoydu baúıp, yahşı mihnetlÊrdi úıldıú. pişkekke bardiú. mına özümüzdi o vaúta frunze dep úoyardı. frunzege barıp keldik. şunday bolup

40 yürüp mına emi úudayġa şügir şu yaşúa yettik. mına sÊl toúsangÊ yaúındap

úaldıú. undan bu yaġı şu tiriçilik úılıp keliyÊpmız. mına úudayġa şügür altı bTlam bar. altı bTlam şu yerdÊ hÊmmÊsı ma şu yerdÊ. biri úayratta, beşöv şu yerde. şunday bolup bTlalÊr menÊn tiriçilik úılıp oturuyÊpmız. mına endi bizdin körgÊn künlÊrimiz şu. mına Tta babalÊrimiz mına Tta babalÊrimiz yÊm

45 ma şu yerdÊ öttü. şu yergÊ köçüp kelip, ilgÊri mına on yetinçi yıllÊrı şu yergÊ

kelip kÊlhoz úurulup, şundan şu yerdÊ turup, şu yerdÊ ösüp úalġan. yerimiz küllÊdÊ. asÊkÊnin küllÊsidÊ. endi şo yaútan şu yaúa kelip, ma şu yergÊ úÊlip, úırgızstanġa kelip, úırgızstanda şunça yıl yaşayapmız. hTligi rTsim rusumlÊr úanday. toy tTpTlÊr úanday, úılıp ötkÊn bir sira. endi emi ilgÊridÊgi mına

50 mınday, kelin tüşürüp, kelin köçürüp, birbirine úuda bolup, şunday

úılganlÊrini bilÊmiz endi bu, tillÊrini bilmÊymiz dÊ. úanday tildÊ boġan türk tili? endi biz bulÊrdı bilmey úaġanmız da. endi eger şo vaúta, şo türklerdin kelin köçürüp, toy úılış ulÊr rTsmini, birbirigÊ şunday boġÊnlÊrin sTl bilgÊnmiz endi. úuda bolup, úanday köçürüp baradı, úanday kelÊrdi, oşolÊrdı

55 ança mınça bilip úaladıú. bizgÊ misalı hTligidÊy úız köçürüp kegende yÊr yÊr

aytardı. kelin tüşürüp kelip, úarıya kÊmpirlÊr birbirigÊ at çTbışıp úudalÊr kelip çoġulup, şunday úılıp at mingenlÊrin bilerdik. kegin kegin bulÊr

yoúalıp ketti. kegin barıp barıp mına bTla çTúalÊr özü menen, öz úÊlÊlÊrı menen şunday bolup, tiriçilik ötüp ketti. endi biz tilimizdin úanday ekÊnin bilmÊymiz. endi

60 türk dep yazılamız. türk tilini biz bilÊlmay úaldıú dÊ. biz endi şu yerdÊ tÿlup,

şu yerdÊ kÊttÊ bolup, TtalÊrımız yÊm şu yerdÊ ösüp, Tta babamız oşodan kegin, maşuġa kelip tÿlġÊn ekÊn dÊ. ulÊr yÊm türk tilini yahşı bilmÊydi. milletimiz türk endi. bizde hÊm türkler hÊm har úılġÊ bölüngÊn ketken türk. mına úuva úalmaú deydi. bizdi úuva úalmaú deydi. başúa cindilÊr deydi. göş

65 yemes deydi, nan yemes deydi. şunday bolup barımızdı atı bir Ttadan tarúap

ketip, şunday nTmlÊr úurulup úalġan ekÊn. endi şunday úılgan bolup, türk bTrı bir Ttanın bTlası. kegin özü bir Ttadan tÿlup, birini cindilÊr úoygÊn. birini úuva úalmaú úoyġÊn. birini göş yemez úoyġÊn. birini bÊnglilÊr úoyġÊn. birini aligidey nemÊlÊr úoyup úoyġÊn. uşunday bolup ösüp kegen ekÊnmiz dÊ. endi

70 bul úırġız menÊn özbek misalı endi bizde endi barıp barıp, birbirimizgÊ

bTlalÊr üylönüşü, başúa boluşu, barı öz ihtiyÊri boluşu bolup mınday bolup ketti dÊ. mına misÊlı menin özüm, Ttam, türk tÊgi. türk bolup, kegin özü ektÊ üç tÊ hTtın alıp cürgÊn ekÊn. biri türk, biri úırġız, biri özbek, şunday bolup, tört tÊ beş tÊ hTtın alġan ekÊn. şundan endi, bir özbek hTtından biz bolup

75 úalġanmız, özbek hTtından. bizdin endi ake ükÊlÊrimiz varıdı, ulÊr türkten

hTtın alıp, türk bolup úalġan. misalı özüm oyaúta buyaúta cürüp kegin úolda bar boldik, yoú boldik, bu yerde úoy baúıp bir úırġızdan üylÊnip úalġanmÊn. menin ayalım úırġızıdı. hakikat úırġız. endi úırġızdan altı bTlam bar, ekki úızım bar, sÊkiz bTlam bar. endi ayalım ötüp kÊtti. endi özümüz ma şu menen

80 úılıp endi kelinlÊrdin úoluda oturupmız dÊ endi. azır mına bittÊ kelinim

úırġız, başúası barı türk. beş kelinim türk. bir kelinim úırġız. mınday bir urÿ bolup, birbirmizgÊ mınday úatnaş bolup, úırġız menÊn şunday aralÊşkÊnmiz

dÊ endi.

Anlatan: Anar Toyçiyeva (1948)

Derleme Yeri: Oş İl, Özgön İlçesi, Kayrat Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXI

ulutum garÊgürün. garÊgürün mahÊllÊsi dÊ. şu yerdÊ tÿlup östüm. ulutum yÊm şu úayratta bolamÊn. úayratta tÿlup ösüp, şu yerdÊ işlÊp, tTmakidÊ işlÊdik. mÊktÊptÊ nimÊ bolup işlÊgenden kegin, turmuşúÊ çıúıp, undan kegin pensiyaġa çıúTı ú. sÊkiz bTlam bar tört úız tört oġul. tört úızdı turmuşúÊ

5 berdim. üç oġul üylÊdim. bir oġlum oştÊ oúuyaptı. yaşaşımız yahşı endi.

nebereli boldik. ilgÊri Tta TnalÊrımızdÊn uúúan tarıhımız, ilgÊri ötö úıyınçılıú bolġÊn dÊ. Tta TnalÊrımız azırda işlÊp, keçesi kündüzlÊp işlÊp, frontlÊrgÊ, uruşlÊrgÊ avúat, pradukta cönetişip, bTla baúışúa yÊm úol tiyişmÊgÊn. açarçilik bolġÊn. kiygÊn kiyimleri yÊm bolmÊġÊn. hükümÊt bir som

10 tölÊmÊsidi al mahÊldÊ. bir tıyın bermÊsidi. úança bolsÊ yÊm işleşeridi,

hükümÊtkÊ. yekti yektir yerler barıp örÊridik, yektir yektir çöplÊrdi örÊrdik, bÿydÊydi örÊrdik. keçkÊ burun haligidÊy úılıp bÿydÊydi yançişeridi. uşundan kegin kündüzü bÿydaydı yektir orap öredi. undan kegin baylÊşip, unı arabaġa yüklÊşÊridik. özlÊri yüklÊp barar, undan kegin unudu işlÊr, bÿydÊylÊrdi

15 toplÊp, undan kegin frontúÊ cönetişerdi bulÊr. oşo úıyınçılıúlÊr úırú birinçi

yıllÊrı, úırú ekkinçi yıllÊrı, úırú üçünçü yıllÊrı frontúa cönÊtkÊnmız bolġÊndÊ. biz úayrat ayılıda, şu yerdÊ tÿġulup, şu yerdÊ öskÊnmiz. Tta babalÊrımız yÊm ma şu yerdÊ tÿġulup ma şu yÊrdÊ ösken. TtalÊrimiz hÊm. misal üçün úaynTtalÊrimiz frontúÊ ketken. fronttÊ yoú bolup keldi. bunun eç

kim

eşitmÊgÊn.

Anlatan: Irısbay Toyçiyev (1936)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Kayrat Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXII

garÊgürün cönündÊ emi bulÊr, burun bulÊr, bu yÊr úışlÊú bolġan dÊ şu yer úışlaú bolup turup anan pÊlÊnçı úanday bir sart bolup úalġan. bayağı uruş cañcalda sen pÊlÊnçı bolup úalsÊñ, garÊgürün bolup úalasañ, sen sart bolup úalasañ degÊn. sen garÊgürünsÊn. sen tacan hTlksÊn dep, nTm úoyup úoyġan.

oşandan tarúap ketkÊn. misal üçün meni úuva úalmaú deydi. bu yağım

garÊgürün. úuva úalmaú misalı başúa urÿ bizdiki. bizde úoy baúıp yürüp úuva úalmaú dep, şo úoy baúıp yürgÊndÊ oşondoy bir salta aytıp úoyġan bir aúsaúÊllÊrın ağızdan çıúıp ketip, ulanıp ketkÊn dÊ bul kÊp. şunday bölünüp bölünüp, emi misalı barı ele bir türk. şunday úılıp ele, nTm úoyup úoyġÊn dÊ

uşu. ayÿda tÿġulup, ayÿda yaşagÊnmÊn, türk mahallÊdÊ. şo ayÿ dep úoyadı.

şo yerde ayÿ bolġan mı, ayÿ dep úoyuptur. ayÿ dep úoyġan. şo yerdÊ tÿġulup otuz altınçı yılı yaşap, kiyin ellik birinçi yılı bu yaúa köçüp úaldıú úayrÊtúÊ. şu yergÊ kÊliP, ellik birinçi yıldan beri şu yerdÊ, yürüp, kÊlhozda işlÊp, úıyınçılıúlÊrdÊ bolgÊnmiz dÊ. Ttamız bir sıra armiyaġa ketip barıp, üç

yaşardeydi. tört aġayım, bir alıp ketken. şonın içidÊ en kiçigÊsi menin Ttam

kÊttÊydı. uyam úırú toúuzunçu yılı keldi, undan kegin ellik birinçi yılı bul úayrÊútÊ köçüp kelip, ellik birinçi yıldan beri şu úayrÊtta yaşÊymiz. şu menÊn kÊlhozdÊ işlÊp, kÊlhozda bolup úıyınçılıúta işlÊgÊnmiz dÊ biz. bittÊ nan üçün işlÊgÊnmiz, bittÊ nan üçün. ekki bermesidi. bir kündÊ bittÊ nan, işlÊrdik.

keçeyi kündüzü at minerdik. bayağı bir taş barıdı, bÿydaydı aça turġan, şo taştı atúÊ minerdik keçesi uúlÊgÊndÊ attan tüşüp, dumalap, úayta turġuzup, mingizip şunday úıyınçılıúlÊrdÊ yaşagÊnmiz dÊ. hTzırkiler nemÊ rahatta yaşayaptı, hTzır şunday.

Anlatan: Dilber Daniyarova (1952)

Dereleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgörüş Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXIII

ulutum türk. neme úışlaġıdÊ tÿġulgÊnmÊn zargÊr uçastkasıda. özgÊrişkÊ tüşkÊnimgÊ otuz beş yıl boldu. kelgenden beri tTmeki nemÊlÊrdÊ işlÊdik. toúuz tÊ pÊrzÊntim bar. barını yahşı östürüp, tört kelin aldım. bir úız çıúardım. çTlım yoú. ötüp ketti. burunúı yılda. ekki yıl bolup úaldı. hocayınım ötüp ketkÊnigÊ. özüm endi şunday úılıp, dokturġÊ yatÊmÊn. ekkinçi gruppanın nemesimÊn. gruppada, ciger boyuça nemege çıúúanmın gruppÊġÊ. pensiyanermÊn. pensiya alamÊn. burunúu türklÊr endi, burunúu türklÊr nemedÊ yaşaġÊnmiz. sivet, nemÊ bolmÊġÊn. çıraúlÊrda yaşap kelgÊnmiz. çıraúlÊrda nemÊ çıúarıp, kızlÊrdı sepini yÊm çıraġlÊrda neme úılġanmız, körpe töşÊgini. körpe töşÊgini çıraúda tikkenmiz barını. bizdi mahÊldÊ zakiz nemÊ yoúudu. köçürüp kelip ele kirgizip, úoyarıdı. zakizgÊ çıúmÊġÊnmiz. veçer bolmÊġÊn. burungi hTyatımızda. hocayınım yÊm yahşı yaşap keldik. sÊkkizinçi sınıfkÊ çeyin okup, turmuşúÊ çıúúanımdan kegin, bu yerde onbirdi bittim bu yerge kelip. bu yerde burun sÊkkizgÊ ele mektep barıdı. kegin bu yaúúa kelip keçe veçirniy oúudik. toúuzgÊ çeyin oúuduk. onbir nemÊ atestat

alamız dep oúudıú bu yerdÊ. Tta TnalÊr beremen degÊngÊ bergÊn. nemeni úızlÊrdı. Mınday birbirimizdi körip, birbirimizdi süyüp nemÊ úılġanımız yoú. Tta Tnanin nemÊsigÊ úarap, aşu menen turmuş úurġÊnmiz. rayiġÊ úarap. eskiçesi. bir ayal arúalı meni tapúÊn. undan kegin meni çaúırıp, neme úılıp

20 körsÊtÊydi hocayındı. unda bir úolġÊ sÿ úuydum kirip, uçuraştik. şu körgÊnim

şu boldu. kegin dağı bir ekki bardı. barıp uçuraşıp nemÊ úılıp ortadaġi Tdam endi şungÊ nemÊ úıldı. men ayttım, Tta Tnam bilÊdi. men özümçÊ azır bir nerse dey almÊymÊn. şo Tta Tnam hop desÊ mÊyli men nemÊmÊn dedim. Tta TnamgÊ ortamçı Tdam kirip. nemÊ úılın endi sizdÊ úız bar ekÊn deydi. boptı.

25 siz kepsiz. berem dep, kimgÊ berer edim dep, Tta Tnamiz şungÊ rTzı boldu.

şu menen bolup keldi. undan kegin bir ekki dağı men neme úılıp ayta bardım. bazar uçÊrġÊ özüm çıúÊyin, kegin keçeyin özüm nemÊ úılıp körüp, bilip alayın dedim. unda menin úaynTtam taza úattıġ da. hocayınımı yÊm çıúartmasıdı. özümüz úılamız kiyim keçeni. nemÊni sen çıúmÊysin dep,

30 úaynTtam özüm nemÊ úılaydı. men ayttım. çıúsın dedim. özümüzgÊ yaraşa,

hiç úılmÊsÊ kiçine sÊrpÊy úılışımız kerÊk kÊlÊmiz aylanıp disem nemÊ úılıp, úaynTtam zTllaP, nemÊ úılmÊy çıúıp ketti. çıúıp barıp, men aytúÊn nerselerdi nemÊ úılıp aldırdi. sen nedir ki dep kegin úaynTtam nemÊ úıldı. endi burunki bulÊr çıúarmasıdı da. köçÊgÊ. sen özünçÊ nemÊ bolup kettin. bazar úıldın.

35 men ayttım endi hTzır burunki nemÊnin nemÊsi emes. kiyimdi alaylı dÊ endi.

dep şunday úılıp ketip hocayınıma aylanıp, kiyim úılıp, turmuş úurdik. toy boldu. undan kegin neme dÊyli alıp keldi. úaynTtan taza zotÿ Tdamıdı. köçÊgÊ çıúartmasıdı kelinlerdi. üydÊ alıp oturardı. unda dop kiydirip, dopli kiydirip köçÊgÊ çıúartmasıdı menin aynTtam. bir mahalda nemeden uruş bolup ketti,

40 ekki balai bolganda úaynTtam ekÊmiz uruşup kettik men köçÊgÊ çıúúan

nemÊ boyunça. bazarġÊ Tpam kelgÊn ekÊn, çıúsın. ma şu yerden çaúırġÊn kiyim alıp bereyin degÊn ekÊn. men çıúıp kettim. kesem úaynTtam sendaúa, nimÊ yok. köçÊgÊ çıúıp kettin, meni nemÊ úılmastan dep ÊkÊlÊmiz ança aytışıp, men kaynÊmġÊ çıúıp kettim. men arúamdan hocayınım çıúıp ketti. bul

45 hocayınım burun yÊm bir üylÊngÊn dÊ. üylÊnip, üç ay turmuş úurup,

úaynTtamdın şunday zortÊligidÊn nemÊ úılmÊgÊn. ÊkÊlÊmiz turmuş úurup kettik. nemÊ bittÊ bTlam tÿúulgÊndÊ çıúıp kettim arúamdan hocayınım çıúıp ketti. şu menÊn hayTt neme úılıp yaşadik. ekki üç bTlali boldıú úaynanamkidÊ. men ayttım. hocayınım yahşı, barmÊym heç yaúa. tiriġlik úılamÊn. silÊr sorÊy

50 turġÊn Tdam bardır dep, nemÊ úılġanımdan kegin.

úaynTtam şu menÊn úaldı, şu menÊn tiriġlik úılıp kettik hocayın ÊkÊlÊmiz. başımızdan unça ele úıyın işlÊr öttü, endi tiriġlik úıldıú.

Anlatan: Pazilat Karakozuyeva (1953)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgörüş Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXIV

men özüm şu özgÊrişliymÊn. Tta Tnam yÊm özgerişlik. şu yerdÊ tÿlġÊnmÊn. türkmÊn. úuva úalmaúmÊn Tta yaú menÊn. şu yerdÊ kattÊ bolgÊnmÊn. küyöv menÊn şu yerdÊ gÊplÊşip yürüp, tikkÊnmÊn. altı tÊ bTlam bar. oġullÊrdı üylÊdik. úızlÊrdı çıúardik yahşimiz. úaynTna, úaynTtam yÊm yahşı. úaynTnam

5 ölüp kalġÊn. úaynTtam bar. men özüm yÊm yahşı hürmÊt úılgÊnmÊn.

úaynTna, úaynTtnın hürmatin yahşı cTyıgÊ koyġÊnmÊn. úayınsiñdilÊrim bar. kaynaġalÊrım bar. ulÊr menÊn uruşmÊgÊnmÊn, talaşmÊgÊnmÊn. úız

deymiz úayınsiñdilÊrimizdi. úayınaġalÊrımızdı kÊttÊ bTla, kiçi bTla dep çaúıramız. Ttın aytmÊymiz. işti yahşi úılamız. köp çizÊridim tTmekini. köp çizÊridim.

aşunday yürüp kÊsÊl bolup úaldım. bTlalÊrdı baútıú. kÊttÊ úıldıú endi üylep çTylaP úudayġa şükür endi. oturuppız. tTmÊkini köp köp tereridik. söküp alÊrıdı. kökünü terse uruşarıdı kökünü almasıdı.yahşı çizdirirdi tTmÊkini yahşı úılıp uzuş kerÊk. tÊklÊp, çireylik úılıp. çizgÊndÊ yÊm yahşi çiziş kerÊk. özÊgidÊn yahşi úılıp, çizse yahşı boladı. yÊm yahşı úılış kerÊk. yahşı úılış kerÊk. yahşı acıratıp. şondon kegin yahşi boladı, yahşı aladı birinçi sortkÊ.

Anlatan: Tamara Azimova (1938)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgörüş Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXV

otuz sÊkkizinçi yılı baştÊpÊ úışlaġida tÿlġamÊn. birinçi hayTtım úıyın keçken ummÊ. on beş yTşimdÊ turmuşúa çıúúanmÊn. on yıl turmuş úılıp acırap ketkÊnmÊn. undan özümdün aġamdın oġlı şu yerlik şu sTlÊkÊgÊ tutmuşúÊ çıúTı m. undan on tÊ bTla tTptım. bunda turmuşum úıyınkerçilik keçkÊn yoú úudayġÊ şükür. bTlalÊrım hTzır bar, tiri hÊmmÊsi. öz hTlidÊ yaşıyaptı. endi mehnÊttÊn úıynalıp, on beş yTşımdan bu yaġı rÊssa kıynalıp yaşÊgÊm.

ulutum úuva úalmaú. hTkiki türk dÊ endi. úuva úalmaú çista. men aralaşma yÊm mesmin. bu yergÊ kegÊnimgÊ, altmış toúuzunçu yılı kegÊnmÊn. şundan beri şu yerdÊ yaşıyapmÊn. úıynÊlgÊnim yokmÊn endi. úıynÊlgÊnim, úıyınçiliúlÊr,

az ginÊ kemçilik boġÊn. lekin boġÊn bilÊn, birinçi yaşÊgÊnimçÊ úıyınçılıú

körgÊnmÊn. birinçi turmuşta cüdÊ úıynalıp yaşagÊnmÊn. bTy TdamlÊrgÊ turmuşúÊ çıúúÊnmÊn. on beş yaşimda. meni taza yÊm úorlÊgÊn, úıynÊgÊn. lÊkin ungÊ yÊm çıdÊp yaşap kegÊnmÊn undan kiççigÊ turmuşúÊ çıúTı m. bir tÊ úıynÊlgÊnim yoúmÊn. endi bTlalÊr barı özümen özü, gÊnÊ ekki tÊ úız, ekki tÊ

oġul üylÊnsiz. úuday nasipsÊ ulÊr yÊm üylÊnÊdi cTylÊnÊdi. endi özgÊrişkÊ

kÊliP, bu yÊrdÊ yamanlıú körgÊnim yokmÊn. bu yerdÊ hürmeti yÊm yahşi boġban lekin. köpirÊk úıyınçılıú şo yaġda boldu. endi ötüp ketti. ötüp ketkÊn işkÊ úaytiş bolmÊydi. endi hTzır turmuşumuz yahşi. lÊkin mındÊy bTla çTúamız ülüş tÿrali kÊmçil bölünmÊdi. bizdi yÊrlÊrimiz solup ketti. uşunday

úılıp yaşap keliyÊpmız. endi on ekki yıl işlÊgÊndigi içidÊ hTligi bTlalÊrimizi

bÊhçÊġÊ berÊr idik. sahÊr bTrmÊsÊk işimiz çTtaú edi. künümüz yetmÊsÊ aylik ala almaz edik umman. yaşaş şerÊyÊtımız mınday bolġÊn. bolġÊn úıynÊlgÊnmiz. úıyınçılıúlÊrdi yÊnişúÊ harÊket kılġÊnmiz dÊ. biz unda mına hTzır bTspasida beşte turup işkÊ barbÊsÊú, işimiz çTtaúdı, umman. úeç úalsÊú

úıyıngÊrçilik bolÊridi. bTlalÊrdi bThçÊġÊ taştap, narı-beri iplÊp tTmÊki

tizÊridik. şo vaútta keçÊsi men on ekki birgÊ doġru tTmÊki tizÊridik. undÊy úılmÊsÊ künümüz yetmezidi. ayligimiz bÊrilmÊzidi. úıyıngÊrçilik bolgÊn dÊ endi. endi mınabu toúsanınçı yıldan biyÊġıgÊ öz erkimiz özümüzdün úoluda. hThlÊsÊk ekemiz, hThlÊsek úoyamız. şu úırsıú bolup, yerlÊrimizdi sÿ alıp

ketkÊn, hTzırki úıyıngÊrçilik bolġÊn. undan kegin yenip çıúTı ú úıyıngÊndÊn.

üydÊ hamır, nTn, bTlalÊrdın üstü kiri, gÊnÊ işi, oşonda iş yumuşlÊr köpedi unda. üygÊ yÊm hÊm körÊridik, bTla yÊm baúar edik. uşundÊy úılgÊnmiz. hTzır endi mına yahşı, hTzır hThlÊsÊ barıp işlÊymiz, hThlÊmÊsÊ barıp işlÊmÊymiz. öz erkiyiz özümüzdin úoluda. yaşaş tarzımız şunday yaşap

keliyapmız. hTzır nTlıy turġÊn yer yok. hTzır özüyün erki, özüyün úoluda.

hThlÊgÊndÊ yaşaş mümkün. hThlÊp yaşaş kerÊk dÊ. úuva úalmaú degÊn ulut bolġÊndÊ. bolġÊndÊ bulÊr endi, hTligidÊy, ÊsÊptÊ lTliçÊ TdamlÊr degÊn. al degÊnda sen ölgüdöy úÿ halk ekÊnsÊn dep turup, bu millÊtkÊ úuva úalmaú dep úoygÊn ekÊn. millÊtimizdi uşundÊy aytúÊn ekÊn. endi cüdÊ öcÊr halk bokġÊn

ekÊn. birövgÊ bir nersÊ bermÊs halk ekÊn. oşan üçün, biz özümizgÊ

uşundÊy dep úoygÊn ekÊn. şu laúap úoyulup úÊġÊn. úalmaú degeni men covop berÊlmÊymÊn. úuva úalmaú degÊni endi hTligi, nemÊ desÊm, silÊr tillerinde tüşündürüş kerÊkedi. şundÊy cThıl Tdam bolġÊndÊ bizdÊ endi. öz hThlÊġÊnin úılıp, özünçÊ bir nerselÊrdi yenip çıúıp kÊtişkÊ hareket úılġÊn dÊ.

sen úÿ úalmaú bolup úalġansÊn degÊn dÊ. uşundan úalıp úalġan úuva úalmaú.

Anlatan: Zumrathan Mamutraimova (1954)

Derlema Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgeriş Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXVI

assalamu aleyküm, kelgenlÊrige rahmat. endi şu yerdÊn hürmet úılıp, arıú attap suu boylÊp bizni izlÊp kelipsizlÊr üngÊ rahmat. men şu türklÊrdÊnmen. Tta Tnam türk. özüm yapTlaúbaşımen. endi yapalTúbaşımen. yapalakbaştı hiçbir yaútan sorabapmÊn. yapalTkbaştı emne üçün yapalayı bolup ketedi,

neme üçün yapalakbaşı bolup kalgÊndi surayalbapmÊn. özüm orta hTl ailÊdÊnmÊn. Tta enÊm yok yetim. undan kegin şu bir yeri bar, sevdim. yadúÊ ketmÊdim. endi siler hTyatıdan gÊpirip ber diyepsiler toġru mu? hTyatımdan gÊpirip bersem, erim pedÊgok. özüm Tdi raboçiymin. şu sevadı sevadı desÊ özimdin bölÊmdi sevip úalıpmin. meni seviptı. şun üçün eköömüz

birbirimizni üç yıl küttik. kÊltÊlÊr yedik. cüdÊ yedim, men cüdÊ köp yedim. sevgi şunday úıyın ekÊn. turmuş úurdum. hTyatımdan nTlımÊymÊn. altı tÊ parzÊntım bar. üç kız, üç oġlum bar. özüm bölÊma tÊgip aldım. endi úızlÊrdı uzaak berÊmÊn desÊm, bitÊsini bu úoşunam aldı bitÊsini bu úoşunam aldı úızlÊrdı. şunu menÊn bittÊ oġul üylÊdim. kelin pedÊgok. olġum Tdi raboççiy.

özüm şu mal yetÊlÊyman, úazıú úaġaman, keçkÊ siġir saġaman. úaymaú yeymen. şu úaymaú yeyişim úıyın ekÊn. gene nimÊni gÊprişim kerÊk? bölÊm menÊn úoşunaydi dÊ kÊttÊ babalÊrim. undan kegin bir gün mengÊ cit tumardan kelgÊn hat kelip úaldı. asÊkÊdÊ okuridi. undan kegin hTligini açıp, cüdÊ hTrsant boldum. yürÊgim gürs gürs gürs uruyaptı. enden kegin oúup

körsÊm, zumrathan men seni tTbari umur boyu sevÊmen, vÊy, mınça mÊzzÊ dedim. hTligini oúudum. çöntekke saldım, undan kegin talaġÊ kettim. endi diyúÊnçiydik. kesem, yana hat kelip kÊldı. vaútıda poçtada kelÊdi, beş tiyin tölÊp turup poçtÊdÊn alÊr edik. öz úoluġÊ berilsin degÊn hat kelip úaldı. endi bu kimden keldi desÊm, bu başúa, yana bittÊ úoşunadan kelip úaldı. zumrat

men seni sevÊrıdım. senin hiç yerini sevmÊzdim. çaçım uzundu da, senin çaçını mayda úılıp örüp nemedey úılıp arúañÊ taştap yürgÊnini men

severidim deydi. cüdÊ hursant bolupyaptım. yüregim gürs, gürs boluyaptı. ekki tÊ yiġit seviyaptı dep. sÊkkizinçi sınıftı bitiriyapmın da. şu, undan kegin, bu iş yÊm ötüp ketti. undan kegin yana bittÊ hat keldi pÊkÊnT bTladan, men samolottu

tacikistÊnġÊ uçup oynÊġÊnġÊ ketmÊkçi bolup úaldık kanikuldÊ dÊdÊm bilÊn. undan kegi u bTla menin sumkamdı aldı, podderjka úıldı, pul tölÊp, dÊdÊm menan birle nemÊgÊ cönÊtti tacikistÊngÊ. uyaúa barıp endi kelişimde, yana o pÊkÊnT bTla meni kütüp turuptur. men hiç unı, meni sevÊdi dep oylÊmÊgÊnmÊn. endi kelgÊndÊn kegin sumkalÊrımızdı tuda-suda alışıp üygÊ

kirişti. enden kegin kirdi bizdin üydÊn dÊdÊm bargan oynatúanga. sÊkkizinçi kılastı bitkÊnmen. özüm boyÊm bar ekki metir. ekki metirden hÊm aşık, çaçım bar, til yÊm bar şunça. şunu menÊn keldik tüşdik, oturdik. pÊkÊnT bTla meni úanday úılıp aladı. özü mınça bolsa, men úança yatıpmın. kün öttü. ertesi, birinçi tumÊrdÊn bolgÊn hat, yigit kirdi asÊkÊdÊn keldi. nemelÊrdi tügdü.

üzümlÊr, örük almalÊr özÊdi. bir yÊnga salıp ortamçı úoyup undan kegin gÊplÊştik. mÊzzÊ úılıp gürs gürs gürs yeyapmÊn. kün ötti. ertesi kün gÊplÊşmÊk bolup úaldıú men hÊm úızık bolup úaldım. hTligi bTla figürÊlik, çiraylik, akuratnıy degÊndÊy. gÊplÊştik. ekÊlÊmiz gÊplÊştik, seniki nemÊ deydi, meniki nemÊ deydi. endi ulÊr sTl neme bolġÊn, köp bTlalik aile bolġÊn.

men tÊ karolga oúşayapman. úoy zümrathan sen karolga okşÊmÊgin. Tÿġan cigÊr damız. men seni yahşı kördüm alamÊn. şunu menÊn anan gÊplÊştik ekinçi, üççünçü künü ötti. bir hapta gÊplÊştik oúuşúa kÊtti. Ttamdın maskviçi barıdı. maskviçtin yanında ekelem gÊplÊşip otursÊk, Ttam kolugÊ ötmÊkçi bolup úaldı. nemÊ barıdı. sezip úaldı. o oylÊdi ki yama barıdı. maskvuçke

kelgÊn endi bitÊ, yarımtÊ olan degÊn nersÊlÊr bolsÊ kerÊk. oy kimsÊn, kimsÊn? o oyaġına biyaúa aylanadı ben biyaġını o yaúa aylanadım. endi

kimimiz úolgÊ tüşÊmiz, u meni avaylayaptı, men unı avaylayaptım. şundÊn kegin, ahırı úolgÊ tüşüp úaldı. bölÊm tüşüp úaldı. a men kirip kettim. bölÊm úolgÊ tüşüp úaldı, neme úılıp yürüpsen, neme kerÊk sengÊ, neme kerÊk? menge úız isterim, faúat

55 bittÊ úız isterim. başúa hiç nersÊnin kerÊgi yoúÊdi. men moskviçinizden hiç nersÊ almÊymÊn, maskviçinizge şayba koşsÊm koşÊmÊn ki, şayba almÊymÊn. men tolka zumrathandı alamÊn dedi. şo menen kirişip kettik. enden kegin yana işlÊr öttü öttü, úaynTnam bolsa, çarvTl hattın da. şunu menen úısúasını úısúartıp úoyubereyin. toborÊ yetiştik. hTyatımdan hiç nTlımÊymÊn. ungÊ üç

60 tÊ oġul berdim Tval seniki bolsun dedim. kegin üç tÊ úızdı özümgÊ tuġdum. üçten ekki tÊ úızdı cTylaştım. bittÊ oġuldu cTylaştırdım. bittÊ oġuldu cTylaştırdım. úudayġa şükür ekki tÊsi moskvada. bittÊsi üyde. yaşayapmız. ama boyum cüdÊ uzunudu. hTzır erim menen pastayıp ketti. gürs gürs ceydi vaútilÊr kelgÊndÊ. tildÊgÊndÊ, yamanligidÊ. hTyatım şu.

Anlatan: Corobay Yoldaşev (1928)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgörüş Köyü.

Konusu: Hayatından Kesit

XXVII

toġru kelip, úoy baúıp úoy baúıp, úoyçu bolġÊn ilgÊri. malçi bolġÊn. şo spetsiali şu bolġÊn. şu menÊn kelip kelip kelip, özbekstanın úara-bulaú degÊn yergÊ toútÊġÊnmiz. bu yerdÊ niççe yıl, Tta-TnalÊr turġÊn. biz bilmÊymiz. undan bu yaġı özgÊn reyonuġÊ kelgÊn. bu yaú yÊm türkstan bolġÊn.

5 türkistangÊ kelip bu yerdÊ úoy baúışıp, şu yerdÊ úışlaú bolup úalġan dÊ bizdin

Tta enÊmiz. Ttamız birinçi yetmiş deydi, mergÊn deydi, úıragay deydi, saúı deydi. yoldaş deydi, martmısa deydi. menin TtalÊrdın Ttı şu. şulÊrdan

tarúÊgÊnmiz. Tta türktÊn bolġÊn. bizdÊ hTyattÊ Ttamız bir üylÊngÊn. bizdin TnamizgÊ. bulÊr ölüp ketkÊn. biz ekki bTla yetim kÊlıp, kööp vaútıda, sayuz

10 vaútıda, rasiyanı vaútıda yaşap keldik dÊ. úanday bir diyúÊnçılıú, başúa neme iş úılıp, işlÊp özümüzdü kÊttÊ úılıp keldik. ekki Tna bolġÊn bizde. burun Tnam ötüp ketkÊn, kegin ögey Tna menÊn yaşap keldik. tolúa biz úılġan işimiz şu, çTrbaçılıú, diyúançılıú, şulÊr, bulÊr yaşap keldik. undan başúa bir iş körgÊnimiz yok. hiç yergÊ barganımız yoú. bir yergÊ iş kılgÊnimiz yok. hiç iş

15 úılgÊnimiz yok başúa. biz toklÊ spetsialımız şu. toġru yürüp toġru türgÊnmiz. yalġan gÊpirgÊn emÊsmiz. uruluú úılġÊnimiz yok, türmÊgÊ tüşkÊnimiz yoú. sovrap bergÊnimiz yoú. şunday keliyapmız biz. menin bilgÊnim şu, şu yaşúÊ kelip türk bolup, ma şu yaşap keldik. köp úıyınçılıúlÊr kördük dÊ biz. köp úıyınçılıúlÊr kördük. köp úırúınçı yıllÊrda úıynaldik. úamış toúudik. sevara

20 toúudik, sattıú. özümizni baktıú. undan başúa iş úılmadik.

Anlatan: Karasaç Yoldaşeva (1930)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgeriş Köyü

Konusu: Hayatından Kesit.

XXVIII

tTmekide işlÊgÊndÊ úıyınçılıú bolgÊn emes, ayliklÊrdi bergen şo vaútıda. soyuz tarúagÊndÊn kegin úıyınçılıú boluyaptı. bTlalÊr her úayaúa barıp işleyaptı. rasiyada işleyaptı ekki oġul, ekki ele bTlam. oġul bTlalÊrdın barı ele ketken rasiyaġa. endi úudayġa şügür. allah ırısúımızdi bergÊn ekÊn.

5 yeyiyapmız, içiyapmız, yürüppüz, oturuppuz, sal hTyat bolÊt tÊ. şu endi bilgÊnim şu.

Anlatan: Tursun Azimova (1930)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgeriş Köyü.

Konusu: Hayatından Kesit

XXIX

ulutum türk. Tta babalÊrımız yÊm türk. hÊmÊsi yÊm türk biziki. Tnam hÊm türk, Ttam hÊm türk. bizdi balhalvay deydi. Ttamdın ulutun balhalvay dep úoyar edi. men özüm on tÊ bTla baútım. burun işlÊp savhozgÊ povur bolup yürdüm. bTlalÊrdi baútik. işi úılıp, mınday úılıp çTl kÊmpir. úoy baútik,

5 yaylovgÊ çıútik. aşundan úılıp ömrümiz öttü balam. endi úarıp, üygÊ kelip

oturuppuz. bTlalÊr kÊttÊ boldu. baarılÊrı üy cTy úılıp, barın çıúardik. altı úızdı çıúardik, tört oġlu üylÊdik. şunu menÊn úudayġa şükür oturupmuz. úudayġa şükür oturupmuz úarıp. bTlalÊrımız yÊm yaman emes hÊmmÊsi. úızlÊrımız hÊm biri meditsina, biri oúutÿçu. ballÊrımızdan biröv oúutÿçu bittÊsi. en kÊttÊ

10 oġlumuz ellik beşke çıúTı , nemÊ rasiyaġa ketti. úalġan bTlanın hÊmmÊsi şu

yerde úudayġa şügür. işleşyaptı barı hÊmmÊsı özledik. burun úıyınçılıú mahÊldÊ Ttamız uruşúa ketti. undan kegin men on ekki yaşımda işlÊdim. ekki tÊ ükkÊm boldu, bittÊ özüm bolgÊnmÊn. Tnam boldu, apam boldu endi mınday úılıp, turmuş úurduú. mınday ötüyapmız bTlam. mihnÊt úılıp ötüyapmız.

15 çTrbaçıyız da. men úoyçu bolup, povur bolup úarıdıú bTlam. çaartaş degÊn

yaylovmuz boldu cüdÊ sonun úoy baúa turġan ceri. şundaúa güldÊp turadı. sÿlÊrı undan sonun. şu yerdi yÊm kördük bTlam. yahşı kördük barını. undan kegin aytiymez digÊn yaylovmuz bar, ayyılmaz degÊn yaylovlÊrımiz bar. şu yaylovlÊrgÊ barıp yürdik. bTlalÊr kattÊgiçÊ. burun maşinÊ bolmazdi. kede úoy

20 úaytardik bTlam. eşek minip, at minip şunday úılip yürdik. kegin maşinÊ

bolup, úıyınçılıú boldu bTlam undaúa kördik. şunday úılıp öttik bTlam. burun yÊm úada salt yÊm yahşı boldu kegin yÊm yahşı boldu. yaman bolġÊn yoú bTlam. mihnÊtkÊ baylıú ekÊn dÊ balam. mihnÊt bolsÊ kÊm bolmaysız ekÊn. kÊm bolmadik. dünyaga yÊm rahmat ayttıú úudayġa şügür. ol kezde kel dedik.

25 barını úoydik. şunday úılıp öttük úudayġa şügür hiç yaman bolmadik bTlam, úudayġa şügür, allahga şügür.

Anlatan: İsmail Azimov (1927)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Özgeriş Köyü

Konusu: Hayatından Kesit.

XXX

birinçi biz türk urÿdan bolÊmız. endi şu türk uruġ, orta aziya şu türk uruġdan tarúÊġÊnlÊr ekÊn. türk Ttanın bTlalÊrı ekÊn bardığı. úırġız bolsun, tTtar bolsun, başúırt bolsun, özbek bolsun, türk bolsun hÊmmÊsı şu orta aziyanın TdamlÊrı türk ekÊn. bizdi Tta babamız özü yÊm türk, Tnamiz yÊm türk bolup, şulÊrdan

5 tarúaġÊnlÊr şu urÿlÊr ekÊn. şunda biz türk bolup hazirġÊ çeyin türk bolup

yaşap keliyapmız. kegin biz şo türkistan şo nikolaydan kegin sovyet hükümötü úurulġÊndÊn kegin, men özüm yiġirmÊ yettinçi yılı tÿlgÊnmÊn. şu sovyet hükümÊti dÊvridÊ işlÊdim. on ekki yaşlÊrda şu uruş, Tta mekÊndik uruş başlÊrda biz úatnÊş almadik yaş ekÊnmiz. işlÊdik bu yerde. diyúançılıútÊ

10 işledik, çTrbaçılıúta işlÊdik bu yerdÊ. uşunday úılıp. uruş basıldı úırú beşinçi

yıllÊrdan kegin çTrbaçılıú işigÊ özüm ihtiyarım menÊn ötüp, çTrbaçılıúúÊ öttüm men. ötüp çTrbaçılıútÊn kegin, úoy baútıú, mal baútıú, úoy çTrbasıdÊ fermÊlÊrdÊ işlÊdik. men şunday tüşündürÊmÊn. Tta TnalÊrımız türk Tta şunday ekÊn. orta aziya türk Ttadan tarúaġanlÊr ekÊn. türk Ttadan tarúaġandan kegin,

15 bu özü tarıh boyunça, bizdi peygÊmbÊrlÊrimizdi ekki ÿlu bar ekÊn. bittÊsi

eran, bittÊsi turan ekÊn. endi eran tamanı bütkül çet mamlÊkÊtlÊrdÊgi araplÊr, ÊranlÊr, oşo bütkül müslümanlÊr tarúaġÊn ekÊn erandan. munu erandıú dep úoydı. turan degÊndÊn türkstan, türklÊr tarúaġan ekÊn. bu türklÊr orta aziyanı soraġan ekÊn. özü bittÊ türk bolġÊn ekÊn. bu yerdÊ úırġız eşmÊt taşmat degÊn

20 ulut bolmaġan ekÊn. türkistan bolġan ekÊn şu yer. orta aziya mına şu.

türkstandan bıraú bizdin babalÊrımız türkstanda yaşap, bu yerdi úalmaúlÊr basıp kelgÊn ekÊn. basıp kelip taşkende çeyin úalmaú halúı. bütkül úalmaú halúı úÿp taşkende çeyin cetkizip úoyun bu yerdi úalmaú el degÊn ekÊn. şunda türkstanilÊr hÊmmÊsı Ttanıp çıúıp, endi türkstandan tarÊgÊnlÊr, úırġız

25 bolot, başúırt bolot, tTtar bolot, türk bolot, özbek, bütkül hÊmmÊsı,

türkstandik Tdam çıúúan ekÊn. úalmaúlÊrgÊ at úoyġÊn. úalmaúlÊrdı úÿġÊnmÊn deyişet ekÊn. úÿp barıp turup, ipek yoli dep úoyat çegÊrÊ. çegÊrÊgÊ barıp şo yergÊ toútotup, şo yerdÊ çegÊrÊ úılıp misal üçün, úalmaúlÊrdan bir Tdam kelip tutup, endi kelip turup şo yergÊ toktotup, şo yerdi çegÊrÊ úılıp toútotuşup bir

30 úalmaútan bir kattÊ insan kelip turup aytúan ekÊn. biz úalmaúmız desek, silÊr

bizdÊn hÊm ötkÊn úuva úalmaú ekÊnsiner. endi silÊrdi atlÊrı úÿ úalmaú boldu, úuva úalmaú boldu degÊn türktün Ttı barı úuva úalmaú bolup úaldı. şundan kegin biz bu yaúa ötpÊylik. siler bu yaúa ötpÊgile dep, hTzırgi

çegÊrÊ şo úıtay çegÊrÊsi bizgÊ çegÊrÊ bolup úalġan. undan kegin bu yer türkstan sorap

35 türkstandan tarúÊġÊnlÊr biz. úudayar han degÊn padşa ötkÊn. úudayar han

degÊn padşanı Ttası türk bolúÊn, Tnasi úırġız bolgÊn. lÊkin türk Ttanın bTlalÊrı bul. bundÊn kegin, nikÊlÊy padşa bolġÊn orus padşa bolup türkstandı sorap turup, bay mamlekÊtkÊ aylanıp, türktör úoygÊ úızıġıp, úırġızlÊr cılúıgÊ úızıġıp, úaşgarilÊr eşek aydaş şo, her bir urÿgi kesiplÊrgÊ úızıġışıp iştep bulÊr

40 bay bolup ketişti. türkiyenin türktörü, mına şu yerdÊn ketkÊn. şu yerdÊgi

türktördön ketkÊn. oşol üçün ulÊr yÊm türk Ttanın bTldarımız deyt. Ttamız türk deyt. biz Thırı eli curtumuzġÊ baramız degÊn bulÊrda yÊm maúsat bar. nemÊ üçün orta aziyaga keliş kerÊk, nemÊ üçün orta aziyaga úoşuluş kerÊk. orta aziya bütkül türk boluş kerÊk. şun üçün ulÊr aytadı. ulÊrdı bittÊ bizgÊ çoñ

45 Tnamiz aytúÊn ekÊn. yetti kişi şundan çıúıp ketkÊn ekÊn şu orta aziyadan.

bararsan bararsan ayağımız istan bolup, türkümsen türkümsen, başımdagi börkümsen bolup aylanıp Tta curtuna kelirsen dep, úoygÊn Tnamizdin sözü bar ekÊn. oşo üçün şo yerdÊgi türklÊr, şu yerdÊgi türktün bTlalÊrı.

Anlatan: Rabia Yoldaşeva (1954)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Dön-Bulak Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXXI

biz şo türkiyada yaşaġÊn türk tÿġanlÊrımız bar dep, kelipsizlÊr.

kelgenlÊrinizge hursantmız. siz kelip, türkiyada yaşaġÊn türklÊrdi şunday tarıhini bilip, tartıp ketiptirsizlÊr. çet eldÊ yaşagÊn türklÊr barı bilip tursa, kiyin kelişigÊ, yahşı boladı. men özü tÊgi suzak rayunudanmÊn. familyam

5 yoldaşeva rabiya biz, sÊkiz tÊ bir tÿġuşkÊnmiz. Ttam çTrbada yürgÊn.

toúsangÊ çıúıp öttü. apam bar, bir tÿġuşkÊnlÊrim bar. bu yergÊ yetmişinçi yılı kelin bolup kelgÊnmin. beş oġlum, bir úızım bar. úudayġa şükür ektÊ oġlum üylÊngÊn. üç tÊ neberem bar. hayTtımdan hapa bolmÊymÊn. yahşı hayTtımız bar. bTlalÊrı hÊmyahşı oúuġÊn, tüşüngÊn. Tlla bersin. silÊrgÊ yÊm rahmat. kelgÊniñergÊ.

Anlatan: Mükerem Batırbekova (1956)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Dön-Bulak Köyü

Konusu: Hayatından Kesit

XXXII

men bir miñ toúuz yüz ellik altınçı yıl, on beşinçi aprelde, suzaú rayonuda karl marks kÊlhozda tÿlġÊnmÊn. Ttamın Ttı batırbek turġunbayev. apam batırbekova cumagül. özüm aşu yerde tÿġlup östüm. birinçi klastan onunçu kalskÊ door gaydar mektÊptÊ oúuġÊnmÊn. oúup, yetmiş törtünçü yılı, onunçu

5 klastı büttüm. yetmiş altınçı yılı turmuşúÊ çıúúÊnmÊn. sÊksÊn birinçi yılı bu

yergÊ kelip bTlali boldım. öndük östük rözgÊrim yTman emes. yTman kün körgÊnim yoúmÊn. hÊmmÊsi yahşı. úızlÊrımda úuday úalasa, úızlÊrımda neberem bar. tört tÊ. kÊttÊsi, ekkinçi klasta oúuydu. hocÊyinim özü şu yere, özü şoför bolup iştÊydi. bTlalÊrım bar. bTlalÊrım rasiyaġa barıp işlÊydi. özüm

10 hTyatım yahşı. dun-bulak ayıliġÊ kelgÊndÊn kegin men, yTman kündü körgÊnim yokmÊn. eldi aldı bolup, yaşap yürüppüz. çTlim Ttı yolbolduyev

dastan. aşu dastan bilen ömür, turmuş úurġÊnimgÊ, yiġirme ekki yıl, paçti yiġirmÊ tört yıl boldu. yiġirme tört yıldan beri biz yaman turmuş úurmadik dÊ. maşundan men mına üç úız, ekki oġul, beş bTlali boldik. şundan beri

15 yahşımiz. hTyatımız yahşı. dun-bulak ayılıda yÊm yahşı yürüppüz. mına dun-bulaúlilÊr yÊm endi bizdi hÊmmÊmız yÊm yahşımız. dun-bulaúda endi, özümün suzaú rayonumda úanday úılıp yaşap, úanday öskÊn bolsam, dun-bulaú ayılda yÊm şunday yürüpmÊn. men özüm, Tta Tnam yÊm türk. apam hÊm türk, Ttam hÊm türk. endi türklÊrim arúıl millÊtkÊ úoşuladı. mınaúa

20 ulunma nime deydi, bizdÊ mınday nemÊsi bölünÊdɛ́. úısaköz, tüyÊçi, bTrlas degendey. menin Ttam, özüm Ttam tüyÊçi. apam hÊm tüyÊçi. hocÊyinim, bu yerde ömür yoldaşım, bTrlas. úaynTtam hTm bTrlas türk bolġÊn. úaynTnam hÊm türk. menin hocÊyınım Ttası bTrlas bolgÊnden kegin, hocÊyinim yÊm bTrlas. úaynTtam şu selsovet bolup iştÊgÊn ekÊn. rÊis bolup iştÊgÊn ekÊn. ayıl

25 hükümetide zveno bolup iştÊgÊn ekÊn. úaynTtam hÊm kÊttÊ işlTrdÊ işlÊgÊn ekÊn. endi bTlası hÊm uşunday yahşı. özüm türkmÊn çistÊ türkmÊn.

Anlatan: Abdumomun Toyçiyev (1932)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Boston Köyü.

Konusu: Türklerin Yaşadıkları Yerler

XXXIII

men toyçiyev abdumomunmÊn. men şu neçe yıldan beri bostan ayılıda iştÊyɛ́p, bTla çTúalɛ́ bolup, türk nTmida yürüppüz. men özüm ulutum türk, cindilÊrdÊn bolÊmÊn. biz úuday úalasa şu yerdÊ yaşagÊnimizgÊ ellik yıl aşıú bolġÊn bolsÊ, bTlalɛ́ çTúalɛ́ bolup, oynap, külüp, el yurt menÊn, toy tamaşamız,

5 el yurtumuz barı bir, toy tamaşamız hÊmmÊsi bir. şu yerdÊ yaşÊgÊnimizgÊ, el

bolup yürgÊnimizgÊ köp yıl boldu. Tta Tnalerimiz maşu yerdÊ úattayıp, şu yerdÊ yürüp, türkmüz biz. ulutumuz cindilÊr dep, bizgÊ öġrÊtip ketkÊn dÊ. emi şu türk ulutumuzdu úuday úalasa esimizden çıúarmay yürüppüz. Tta Tnamiz aytúÊn gÊpirleri boyuça şu. bostandan burun biz özü ayÿda yaşagÊnmiz. ayÿ

10 úışlÊġtÊ yaşagÊnmiz. ayÊ úışlÊútÊn naspimiz kötÊrilip kelip, úırú yettinçi yılı

şu yergÊ kelip cayġaşúanmız. úırú yettinçi yıldan beri şu yerdÊ el yurt, úırġız, türk, özbek, tacik barımız arÊlÊş şu yerdÊ yaşıyapmız da. şu bilgÊnim. biz eñ köp türkümüz özgÊriştÊ, baş tevede. undan úalıberse dun-bulaúda. undan úalıberse böksö yol, çınbayda. undan kegin ayÿ úayratta. endi úalġan türklÊr

15 köp bu yerlÊrdÊ çaçúın da. calal-abadda bar, bazar-úorġanda bar, oşta bar,

aútaşta bar, úarasuda bar türklÊr. emi aravanda bar. türk Tta úoomlÊrını baştap hÊmmÊsi bir ekki türk Tta úoomuda birgÊlÊşip toy tamaşa úıldik.

Anlatan: Anar Toyçiyeva (1945)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Boston Köyü

Konusu: Hayatından kesit

XXXIV

men türkmÊn. ulutum türk. özüm barlaslÊrdanmÊn. bu yergÊ kelin bolup kelgÊnmÊn. altmış beşinçi yıldan beri şu yerdÊ yaşaymÊn. bostan degÊn ayılda. bTlali çTúali, nebere çevereli bolup úudayġa şügür oynap külüp yürüppüz. menin Tta Tnam dun-bulaú degÊn ayılda yaşagÊn. dun-bulaú degÊn

5 ayılda yaşap, Ttam öttü, úuday úalasa apam bar. oynap külüp ükÊlÊrim

yürüşüptür. şo yerdÊn emi şu yergÊ men kelin bolup tüşkÊnmin. bostanda

men kegenimden beri,çTrbadaişlÊdim,tTmekide işledik. diyúançılıú úılıp yürüppüz.

Anlatan: Mahpurat Anarkulova (1951)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Boston Köyü

Konusu: Yaşamından kesit

XXXV

men anarúulova mahpuratmÊn. ellik birinçi yılı tÿlġÊnmÊn. tÿlġan ayılım hÊm şu yer. tüşkÊn yerim hÊm şu yer. oşondÊn beri şu yerdÊ yaşÊymiz. bTla çTúalÊrımız bar. yetti tÊ bTlam bar. bTla çTúalıú, yahşı kelinlÊr bar. tört tÊ kelinim bar. Tta babalÊrım hÊm şu yerdÊ öskÊn. ulutumuz türk. urugum

5 barlastan bolÊmÊn. bizdin Tta babalÊrımız hÊm şu çTrbada TdamlÊr ekÊn.

mala, úoy baúúanmız çTrbada. yaşÊgÊn yerlerimiz yahşı. yaşovmuz yahşı. şu toúsan beşinçi yıldan beri şu yerdÊ sÿ bolmay kalıp, sÿdan gÊnÊ kiçine úıyınçılıú bolup úaldı. hÊmmÊsi yahşı. bizdi çoñ TtalÊrımız hocabat rÊyonuda bulaú-başıdÊ yÊşÊġÊn. kegin mal úoylÊrdı bu yaúa alıp çıúıp yürüp, şu yaúta

10 úışlaP, şu yerdÊ úalıp ketişkÊn ekÊn dÊ. hTzır çoñ TtalÊrımız, tÿġanlÊrımız şo

bulaú başıda yaşÊydi. bulaú başidÊ türklÊr bar. şirmÊn-bulaúda türklÊr bar. özbek respublikasıda. tÿġanlÊrımız köp şo yaúta. anan bazar-úorġanda türklÊr bar. menin Tta babalÊrım bazar-úorġanda yÊm yaşÊgÊn. men özüm şu bazar-úorġÊndÊ tÿlġÊnmÊn.

Anlatan: Toktalı Abdurahmanov (1938)

Dreleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Tölös Köyü

Konusu: Tarih hakkında

XXXVI

mınday da. misalı men özüm mekkÊnimdÊ, men abdurahmanov toútalı. şo abdurahman degÊndin oġlu bolTmÊn. unun Ttası ömer, ömerdi Ttası úudayberdi, unun Ttası beymurat, unun Ttası muratbay, muratbaydı Ttası allayarbay, allayarbaydı Ttası, hudayarbay degÊn bar. hudayarbaydı Ttası,

5 bediyarbay degÊn, bediyarbaydı Ttası, pakhalvay degÊn bar. şo bir tekedÊn

TdamlÊr hTzır mına bediyarbay degÊn kÊttÊ Ttasının Ttını koyġÊn, hudayÊrbÊy kÊttÊ Ttasını, mına misaldÊn aytÊyliú, mına ömer, oşol üçün menin kÊttÊ Ttamdı Ttını úoyġÊn. uşunday úılıp, şo Ttı öçmÊsin dep, úarıyÊlÊr birigÊ biri, úoyulup kelgÊndÊ şo üçün, men aytıp úalsam úanday oúşaş, atlÊrı oúşaş. mına

10 misaldan aytÊylik. mına bul ömer menin Ttamdı Ttıni úoyġÊn. cumaş cumaş

Ttanın Ttını úoyġan. maşunday úılıp aytılıp kelgÊn dÊ. endi mınday da bTldar. yahşı kelipsiler. emi bu biz türk evlÊtlÊrı úadimki vaútıdan tartıp, şo üç Ttanın eñ kençe bTlası yafÊz evlÊtlÊrdan tarÊġÊn. bu örÊÊn bundan maşu bu yaġı úaşúÊrgÊ úadalıp úaşúÊrdÊn hevagÊ door, şu yafÊz ÊvlÊtlÊrdÊn tarÊġÊn, türk

15 uruġlÊr. emi nar yaġını men aytmÊy úoyÊ úalayın. undan beri nemÊ

türklÊrdin manası, beş yüz yiġirme sÊkiz yıl türk doru bolġÊn bu yerdÊ. beş yüz yiġirme sÊkiz yıl. şunda mına bu pişpÊk deymiz mi, pişkek hristiyan dinlÊrdi mÊkÊni bolġÊn mındayça aytúÊndÊ, pişpÊk. menin bilgÊnim boyuça. tarıhtan hÊm surap körgülÊ. şo pişpÊktÊ hristiyan dinlÊrdi tabılġalÊrı çıúanda

20 kiyinki vaútılÊrda. oúup körgÊnmiz. endi şu mÊsÊlÊdÊn, büt bu yerdi tazalaP

başúa millÊtlÊrdi úÿp oturup, türklÊr mına bu rasiyanı, uyaúa barıp úalġanı hÊm neması yÊm şo baltikÊ deñizini boyuda hTzırgi leningrad bar. anan şu yergÊ barġanda anan kegin saldatlÊrı lekin kegin ketebergÊn dÊ. şo saldatlÊrdı biyerden úariyalÊr, úayırmanı, dua úılıp, úollÊrıni açıp úariyalÊr

şuday aytúÊn

25 yeri bar da. bararsan, úÊlÊrsÊn, itayaġın altın bolÊrsan, türkümsÊn türkümsÊn

başımdÊki börkümsÊn. börk deb, tebeteydi aytadı aligi. bararsañ kÊlÊrsÊñ itayaġın altın bolÊrsan degÊn sözü bar. mına hTzır şunu körüyapmız bTlalÊr. men úayerge barsam, oşkÊ barsam, başúa yergÊ barsam ırañıdan tanıym úanday da mına bTlalÊrım bilÊdi. sen kimsÊn, úayerden keldin, dep sorÊydi

30 men dÊ bir adÊt bar da. emi şunu üçün sayuz boldu bolġÊn uçurda neme üçün

mına aytÊylik, özbekistan, úırġızıstan, mına mınday eker çeker bölüngÊn. munu maanasi bar. endi mına, toġrı kepti aytıp úoyġanin zÊlÊli yok, şo keginki vaútıda bulÊr birikip kÊtsÊ, birikip úança köp bolsÊ, oşançÊ baylik, úuvvat bir bolÊt dÊ. hazır endi kikçine biri

35 menen biri, úoşuna bolsa yÊm yahşı emÊs. bölÊk bölÊk. sÿ talaş, başúa talaş,

nemege? şuni aúıllilÊr oylap turup şundÊy bölġÊn dÊ misalı. mına hTzır úarap körüñ, mına mınday bölüp úoyġan. nemegÊ kerÊk bolsÊ. şunda şo türkstan rayonu dep, türkstan vÊlayatı dep úadimden aytılıp kelgÊn. şungÊ köñüldü uyaúa burmÊy, başúa yaúa burup

40 turup, undan kegin toúta, bulÊrdı bölÊk bölÊk úılımız dep, undan kegin bölüp,

bar yoúu özü yetişmÊy turġÊn vaútıda, avtonomiyalık dep úoyġan. nemege respuplikaġa yetmese edi küçü, a neme üçün oşodÊy úoşup almadı, bittÊ buyardÊ bir nersÊ bar bTlalÊr. keginki vaútıda bulÊr birikip ketmesin, bölÊk bölÊk pütürÊylik dep ali

45 misaldan bittÊ Ttadan altı oġul bolsa, altı oġlu yüz hÊmmÊsi bir iş úılsa, bir

menÊn biri maslÊhat úıla turġan bolsa, cüdÊ sonun boladı. oşo biri bu yaúa tartıp, biri şu yaúa tartıp oturup undan kegin, ye munu üyü bitmÊydi, ye munu cTyi bitmÊydi, birini úarnı toymÊydi, biröv tüzük bolsa, yer tayadı.

mındaraú bolsa, mınday boladı. maana köpçülük yahşı. birimdilik yahşı. şunu bolup

oturup, unda kegin emi emi kiçine oñolup ketÊdi. emi kiçine oñolup ketkÊndÊ, mınaúa işlÊr boluyaptı. nemegÊ, egÊr bir bolġanda endi baúıbat bolÊrdı, yahşı bolÊrdı. tosmaú yoú bolÊrdı. tosúÊndÊ misaldan ÊytÊlik. bu yerdÊn tossa, men köp baramÊn dÊ. endi ekki tÊ kelin şo yaútan özümdün tÿġandarından. küllÊdÊn aldım. biri küllÊnin özüdan, biri hocabattın

etÊgiden, úırġızstan menen özbekistandın çegarsıda, ortasıda. bargiçÊ

úıynalgÊnmin. pasporttu úara anan mınday úıl, momunday kıl. şu menÊn beş som ber. on som ber nemÊ bizgÊ bu kerÊk emes edi dÊ negizi. bunun manası şunday bTlalÊr. endi, tınçlıġin bersin başúa bolsin. zaman tınç bolsin. men köynümde bar li Ênşaallah, bir vaútıda sekin sekin uşunday úılıp oturup baarı

bir boladı. intimaúúa keladı. ıntımaú bar yerde ırıs bar deydi. úaçan ıntımaú

bolup şu yollÊr açılıp, birimdik bol oturġan bolsÊ, bu yer yahşı. hammı bar. cüdÊ hÊm yahşı. lekin bu yaúta yÊm bar uyaúta yÊm bar. çTrba yahşı. şunu üçün alla tınçlıġini úoysa, kögülde bar. şu nerseler boluşu mümkün, úuday úalasa Ênşaallah. töölÊs boyuça mınday eç bir aşıúça gÊp yok. manası ele

töölÊsti maanası, bu yerdÊ türk mahÊllÊ ele Tdam köp, töölÊstÊ ekki tÊ üylük

Tdam bolġan. unun manası hTligi menÊn aytúanday, şun üçün töölÊs dep úoyġan. bolmasa hÊm eski bu yerde atı çınbay, azır malhana bar ġo, şunday bu yaġı çınbay. kegin bölünüp, mınday bu yaġı töölös dep úoyġan. bu yer hÊm töölös. çınıġı adı bu yer,

çınbay, oşo tört üylük türktÊn tarúaġan şu yer. mına körÊsiner. mına şu yerdÊn

tartıp, oo yerden tartıp, arıyaġı bar. mına talımcandın bTlalÊrı üy saldı. oo narginÊen tartıp. hÊmı şu türk mahallÊ. türkten tarúaġan. bir Ttadan taúaġan.

Anlatan: Cakıp Artıkbayev (1931)

Derleme Yeri: Oş İli, Özgön İlçesi, Tölös Köyü

Konusu: Hayatından kesit

XXXVII

menin ulutum türk. Tta babalÊrım şu, özbekistandın küllÊ degÊn yerinen aú-úorġandan kelgÊn ekÊn, çoñ TtalÊrımız şu yergÊ. cer alıp. menin özüm çoñ Ttam, isa, isanın Ttası bediyar bekÊn şunı men bilbey úaldım. Ttamdın Ttı artıkbay. hatınım úırġız. toúuz bTlanın Tta Tnasi bolduú. toġuzdan ölüp ölüp,

5 üç oġul ketti, altov úaldı. tört oġul, ekki úızım bar. yiġirmi ekki neberem bar.

ekki çeberem bar. şon üçün özü tÿlup öskön, şu özgöndün töölös degÊn cerindebiz dÊ. ilgeri Tta babalÊrımız, çoñ TtalÊrımız cer alıp úalġan ekÊn. Ttam cooş momun bir kedey dıyúan üybülöösündö tuġulup, kalhozda malçı boldu. savhozdun malın baúıp cürüp şu maldın arúası menÊn keldi. Ttadan şu üç

10 oġul, ekki úız úalġan. ulÊr hÊm ölüp, üçöö elebiz. ekki oġul, bir úızbız. şunda

caşoobuz cakşı, caman emÊs. baldarın büt barı caylanışúan. bala çakalı bolġon. biz úaramoyunmuz. bizdin uruġumuz úaramoyun. şu küllÊdÊ aú-úorġan degÊn cerde úaramoyun bolot ekÊn. ilgeri bul úaramoyun dengenin sebÊbi, toy Tamaşaúa çıúúanda çıúırġanda bizdin Tta babalÊrımız büt barı

15 atúa minip, teri ton kiyişken. baarı úara caka kiygen. bulÊr büt baarı úaramoyun dep, karamoyun bolup úalġan ekÊn. tÊgÊ curtum bolsa, özbekistanda şu şahyıldız degÊn yerdÊ, kısaközdön bolot. ulÊrdı kısaköz dep úoyġon. emi azır caman emes, caşoo. töölös degen, úırġızdın bir urÿsu ekÊn. töölös, teñizbay, tesma, bulaş şunday dep urÿġa bölünüp ketkÊn de bulÊrda.

20 tazdan. oşentip, oşonun urÿsunun biri töölös bolot ekÊn. bu yerden töölöstön

tört üy úalġan. úalġan üy bolup. úalġanı çınbayġa ketken. uyaúa ketkÊn bolup, tört üy úana töölös bolgon bu yerde. töölöstün manisi, úandaydır bir úırġızdan çıúúan urÿ ekÊn de. bul celÊlabadda yem bar. ar yerde bar da töölös urÿsu. emne üçün töölös bolup úalġan men toġrusun bilbeymin. anan ayalım úırġız.

25 özü nemeden bul. aksu rÊyonundan bolot. oşo yaútan bir úıyınçılıú vaútıda, cer titiregende Tta Tnasi ölüp úalıp bulÊr detdomgo alıp kelet ekÊn, özgöngö, úızdar internatına. anan bir erkebay degÊn kişi úızı coú. munu ÿrdap, ÿrdatıp alıp úız úılıp baúúan da, taġdır nasıbi maġa tuş kelgÊn. caşoobuzga şu úoşulġanmız. men ciyirmi ekkide elem, bul, ciyirmede şunday ekÊn. şunday

30 úoşulup alıp elüü eki, elüü üç cıl boldu. baş úoşúonumuzġa. anın içinde armiyaġa barıp keldim men. üç cılga úızmat úılıp keldim. men kelgenden kegin, caman emes, caúşı caşavTtabız. bala çaúanı baúıp, üylöp, caylaP özün negizin úılıp úoyduú. barı bala çaúalı, turmuşu caúşı. caman emes. kiçigim mına üydö, keçe celalabadga ketken ekÊn murdaġı künü, kel elek. şu kiçiktin

35 úolundamız biz. emi başúa bizde úanday deyt, mına biz tegi urumuz osman türküne úoşulasıñar deyt. osman türkü úayaúta ekÊn bilbeym çınıġı. osmon türkü úaġazda bar, kitepte bar ee? oşoġo úoşulasıñar deyt. ilgeri bir kinodo kördüm ele bir murunu çoñ çoñ türktör şu, kavkaz menen uruşıp cürgönünü. gruzinderdi uruşıp cürgönün kördüm. türkiyÊnin türklÊri boyunça, bulÊr

40 ilgeri, menin uġuşum, beş cıl, türkiyÊnin türklÊri beş cıl kavkazdı surap turġan deyt. basıp alıp. bir miñ toúuz cüz ciyirmi ekkinçi cılı, şu orustardın atçan armiyası budyennıy şo prival degÊn cer bar ekÊn. oşonı aşıp tüşüp bu yaútan, batumdu, şo yerde accarski dep úoyat ekÊn. men úızmat úılġan cerim musulman ekÊn alar. şo yerde atçan armiyasın úÿp çıúúan ekÊn dÊ. türklÊrdi

45 úÿp çıúúan ekÊn. şo yerdÊ úalġan türklördü gruzin familyasında cazılıp, accarskiy avtonom respuplika, biz barúanda. azır úanday ekÊnin bilbeymin. düynödögü türktörgö kuday, ömür bersin, nısap bersin, tübölügü tüz bolsun.

11. SÖZLÜK

A

Tddiy :Tek (II/13)

agızlÊnTır- :Yeni doğan bebeğe ilk yiyeceği verme töreni. (I/10)

Tmbar :Ambar (I/91)

TmbÊrhÊnÊ :Ahır

amur :Emir, yönetici.(III/4)

Tlmahan :Sincab

alÿ :Patates

andava :Mala

Thır :Son (IV/95)

apkel- :Getirmek (I/18)

aralaş :Karışmak (IV/94)

Traz :İstek, arzu (II/29)

Trdakla- :Saygı duymak (II/22)

asır :İkindi vaktı

astana :Koridor

Tşık :Ayak bileği

athana :Ahır

attarçı :Şarkıcı

avayla- :Dikkat etmek (XXVI/52)

aylant- :Döndürmek (I/23)

abdeste :İbrik

Êytéş- :Atışmak (I/45)

ayvan :Avlu

Tcina :Cin

Tva :Amca

Tvkat :Yemek, geçim. (I/10)

Tza :Yas, matem

Tzadar :Yaslı, matemli

azırÊk :Az, biraz.(VIII/19)

B

bÊççÊ :Kayın

baktılé :Şanslı (I/20)

balañ :Yöre Türklerinde bir boy (III/34)

baland :Yüksek (VI/8)

bTlış :Yastık

bÊġımdat :Sabah namazı

bÊrgÊk :Baş takısı

barlas :Yöre Türklerinde bir boy. (III/30)

ballas :Barlas boyunun yöredeki söyleniş biçimi. (III/29)

bayla- :Bağlamak (I/66)

baytal :Doğum yapmamış at.

beşilik :Yaba

beşikkurt :Tahta kurusu

bet :Yüz (I/20)

bildizik :Bilezik

bile :Birlikte

bittÊ :Tek, yalnız (I/82)

biyak :Bu taraf (III/50)

biyer :Burası, bu yer.

böcü :Korkunç

bölÊk :Ayrı, ayrıca, bundan başka.(I/100)

burén :Önce (I/49)

bThar :Bahar (I/73)

bTkan :Yöre Türklerinde bir boy (III/35)

bTmdat :Sabah namazı

bTnhTlvTy :Yöre Türklerinde bir boy (III/34)

C

cTm :Büyük leğen

cañcal :Kavga dövüş, kargaşa (VII/7)

cavan :Sandık

cTvek :Göğüs takısı

cTy :Yer, Ölü kabiri (I/87)

cTylÊ- :Yerleşmek (IV/36)

cici :Bebek

coro :Damadın arkadaşı (XV/40)

cöne- :Yönelmek, göndermek (I/87)

cüda :Ayrı (III/9)

Ç

çTrba :Ziraat, tarım ve hayvancılık (IV/3)

çapkı :Orak (IX/15)

çÊnÊ :Kızak

çap :Sol taraf

çapkı :Büyük orak

çarsı :Bele bağlanan bez.

çarpaya :Ayaklı köşk, oturulan yer.

çavkarlık :Yöre Türklerinde bir boy (III/34)

çaydıç :İbrik

çaydööş :Çaydanlık

çaydiş :İbrik

çegara :Sınır (III/50)

çepiçka :Boncuk (IV/23)

çıçanak :Dirsek

çilepçin :Leğen

çimilik :Halka

çımıldıú :Perde

çırmoo :Bir ot çeşidi

çillÊ :Kırk gün (I/12)

çildirmÊ :Küçük def

çimbet :Duvak

çogay :Altın takı.

çovli :Süzgeç

çoyul- :Parçalamak, dağıtmak (I/64)

çögün :İbrik

çööçe :Civciv

çömelek :Küçük ot yığını

çömülTür- :Suya batırmak, yıkamk. (I/13)

çövÊrÊ :Torunun çocuğu (XIV/49)

D

dÊnışman :Akıl danışılan, bilgili, bilgi sahibi kimse. (IV/17)

davur :Devir (IV/96)

dÊdÊ :Baba (III/12)

dÊmille :Hoca (I/89)

demolmak :Dinlenmek

dÊvrÊ :Dönem

dımlÊ- :Demlemek (I/71)

dil :Gönül (II/9)

dobuş :Ses (I/96)

doppı :Kadın baş giyimi.

dumulat- :Yuvarlamak (I/27)

dürri :Türlü (I/103)

dɛ́ykan :Çiftçi (IV/3)

dTstarhon :Sofra, özel törenler için hazırlanır. (I/23)

E

eglik :Kazanın bir çeşidi

ehsan :Bağış (I/116)

ehsTl :Bağış (I/97)

eker-çeker :Parça parça (XXXV/31)

ektÊ :İki (I/24)

emi : :Şimdi (VII/4)

Ćndi :Şimdi (III/23)

epizod :Epizot (III/49)

er :Er, yiğit (II/8)

ey :Ey. Seslenme.(II/1)

ĆnĆkey :Andan kiyin: ondan sonra.(I/77)

ĆnÊ :Anne (I/18)

ĆnÊsÊy :Yenisey (III/21)

Ćniki :Ondan sonra (I/28)

ençi :Düğün hediyesi

Ćşit- :Duymak, dinlemek (IV/4)

F

fÊrk :Fark, başkalık (III/46)

front :Cephe (XXI/7)

G

ġaladan :Çekmece

gÊp :Konuşma, söz. (III/15)

ġÊpir- :Konuşmak.(I/25)

gÊr :Mağara

garam :Büyük ot yığını

göş :Et (I/29)

gɛ́nÊ :Biraz (I/104)

gilÊm :Kilim

H

hadelek :Sıpa

hakikÊt :Gerçek, esas (IV/4)

hamması :Hepsi, tamamı.(I/72)

hamurturuş :Maya

handik :Böyle (III/23)

hapa bolmak :üzülmek, darılmak

hÊsÊnet :İyilik (VI/1)

hatın :Hanım (III/46)

hayda- :Sürmek (I/38)

hazTn :Hazan (II/28)

hevas :Heves (II/14)

hÊzır :Hazır, şimdi (I/54)

hodÀ :Tanrı (VI/3)

hTdÊlÊk :Sıpa

hTdik :Sıpa

hThla- :İstemek (XXV/33)

hTligi :Bu, öteki anlamlarında (I/78)

hTlva :Helva (I/109)

hTt :Mektup (III/51)

hayıt :Anma töreni

hor aytmak :Hep bir ağızdan konuşmak

huftan :Yatsı namTzı

I

ırÊsım :Gelenek (I/8)

ırısúılɛ́ :Nasipli (I/10)

ısırgı :Tütsü

ıssık :Sıcak (I/10)

İ

ihtiyar :Güç, serbestlik (II/5)

ilgÊri :Önce, eski zamanda (VII/21)

indÊmÊy :Sessiz, ses çıkartmadan (I/25)

ini :Erkek kardeş (III/51)

intizÊr :İntizar (II/30)

istikÊn :Bardak (V/20)

iyman :İman (VI/8)

K

kanaka :Hiçbir

kÊmzir :Yelek

Kara Kurn :Yöre Türklerinde bir boy (III/34)

Kara KTnas :Yöre Türklerinde bir boy (III/35)

karındaş :Kardeş (I/80)

kartuşkÊ :Patates

kÊtÊlÊk :Küçük Kova

kay :Nere (VIII/30)

kayak :Nere (VIII/25)

kayrak :Bileme taşı (I/27)

kayta :Tekrar (I/54)

kefgir :Kevgir, süzgeç (I/66)

kegin :Sonra (I/12)

kegindir- :Giyindirmek (I/14)

kennek :Boru

kÊlÊç :Ayakkabı

kÊlhoz :Devlet çiftliği (I/53)

kÊllÊ :Baş (I/109)

kÊlmÊ :Şahadet kelimesi (I/7)

kÊm :Noksan (I/3)

kÊmÊlÊk :Gökkuşağı

kempir :Yaşlı kadın (I/24)

kÊrrÊ :Kez, kere (II/16)

kÊpkil :Büyük kaşık

úaptÊl :Dağın eteği

kesÊ :Kase (I/72)

kÊttÊ :Büyük (I/2)

kılkılda- :Titremek (VII/24)

úımılla :Hareket etmek

kır :Kır, dağlık arazi (I/32)

kıştak :Kış geçirilen yer (III/37)

kıtay :Çin (III/49)

kıyıl- :Zor durumda kalmak (IV/45)

klÊs :Sınıf (VIII/7)

kogra- :Kavurmak. (I/105)

köpe- :Çoğalmak. (VIII/15)

köpirÊk :Çokça (VIII/19)

körÊ :İbrik

körmÊnÊ :Yüz görümlüğü

körpÊ :Döşek, battaniye

köylek :Gömlek

kuda :Dünür (VII/26)

kudurÊt :Güç, Kudret (VI/5)

kulak :Sürgün (VII/17)

úulluú bol- :Hayırlı olsun

úunan :Binek yaşa gelmiş at

úunÊcın :1 Yaşındaki sığır

Kuva ĶalmTú :Yöre Türklerinde bir boy (III/35)

KülKü :Eğlence (I/74)

küt- :Beklemek (I/18)

küymek :Yanmak (I/66)

KTltatay :Yöre Türklerinde bir boy (III/42)

L

lÊb :Dudak (II/6)

lTtafÊt :Hoş görünümlü (II/24)

M

maftun :Hayranlıkla bakmak (II/25)

mahallÊ :Bölge, mahalle. (I/99)

mahram :Merhum, Ölü (I/79)

mahsı :Ayakkabı

mÊkÊ :Darı, mısır

mTmagüldürek:Yıldırım

maşu :İşte şu (I/52)

mÊçit :Mescit (IV/11)

mÊslÊhÊt :Görüşme, düşünce alış verişi. (I/82)

mÊttÊ :Defa, kere, kez (I/69)

mına :İşte (III/22)

mındayça :Böylece (III/1)

mınTv :İşte bu (III/8)

mızlar :Kızlardan sonraki ikileme sözcük. (V/12)

mici :Parçalamak, yoğurmak

mingiz- :Bindirmek (XXII/22)

muna :İşte (I/54)

mürÊkkÊp :Zorluk (II/21)

myasorubka :Kıyma Makinesi (I/59)

mTna :Anlam (II/27)

mTrcan :Gerdanlık

N

nasahat :Öğüt (III/58)

nalı- :Pişman olmak (XXVI/11)

nĆbÊrÊ :Torun (III/5)

nimÊ :Ne (I/79)

niyÊt :Niyet (IV/94)

nTm :Ün, san (II/15)

O

onanırak :Sonra (I/48)

oblus :İl, bölge (IV/1)

oçered :Sıra (IV/11)

ohlov :Oklava

ora- Sarmak (I/21)

otkuz- :Oturtmak (V/20)

ovsın :Elti

Ö

öleñ :Düğünlerde söylenen geleneksel ezgi. (I/35)

ölig :Ölü (IV/28)

ögey :Üvey (XXVII/12)

öndür- :Yetiştirmek (I/58)

ören :Bölge (VII/1)

örgemçik :Örümcek

ös- :Yetişmek (I/2)

öt- :Geçmek (I/15)

özi :Kendi (III/22)

P

panTv :Korunma, sığınma (VI/4)

patinka :Çizme (XIV/58)

pTyandoz :Kilim (Gelinin yoluna serilen kilim)

payşÊmbi :Perşembe (I/95)

pTypaú :Çorap

peşin :Öğle namazı

pilepTya :Merdiven

piyalÊ :Tas, çay bardağı (I/72)

pradukt :Ürün (XXI/8)

protsent :Yüzde (III/10)

pTlvan :Pehlivan (IV/17)

pTşşa :Sinek

pÊkÊnÊ :Cüce (XXVI/29)

R

rÊis :Müdür (I/50)

rumol :Baş örtüsü (I/18)

rastarat :Onarım. (I/51)

roza :Oruç

S

saddÊ :Temiz (II/9)

sal- :Koymak (I/23)

sTlça :Koyun yününden keçe.

samavar :Semaver (I/56)

savhoz :Devlet çiftliğinin bir türü. (I/54)

saz :Güzel, çok güzel

sivet :Sepet (I/17)

sekin :Hafif, sakin (XV/57)

sÊrpT : :Giyim (I/29)

siñdi :Kız kardeş (V/3)

soorak :Soğukça (I/11)

sırga :Küpe

sırpaki :Kova

sovlıú :Doğum yapmış koyun.

sözme :Süzme (I/62)

sümÊlÊk :Tatlı türü (I/57)

süyünçü :Müjde

söri :Ayaklı köşk, oturulan yer.

Ş

şam :Akşam namazı

şamal :Rüzgar (I/37)

şatı :Ağaca çıkmaya yarayan merdiven.

şunça :Bu kadar (I/3)

şTlça :Keçe

T

tTġa :Dayı

talkı :Bir kuş türü (I/39)

tÊkçe :Raf

tahar :Bir tür dokuma (XIV/61)

taúınçaú :Takı

tap :Sıcaklık derecesi (I/11)

tarka- :Yayılmak (I/91)

tatapTya :Emeklemek

tÊ :Tane (I/24)

tÊg :Soy (I/2)

taşpTnar :Gaz feneri

tekçe çavan :Ekmek dolabı

tekkiz- :Değdirmek (II/18)

tekşer – :Kontrol etmek. (IV/13)

tÊs :Tas

tÊziyÊ :Taziye (I/88)

teşÊ :Keser

tɛ́yın :Tiyin, kuruş (I/51)

tille :Altın (IV/24)

tilpan :Telefon (V/18)

tike turmak :Dik durmak

tipirÊ-tikÊn :Kirpi

tiyak :O taraf (I/28)

toçniy :Tam olarak, kesin (XV/24)

toġ- :Doğmak (III/26)

tohlı :Bir yaşında kuzu.

torgamak :Doğramak

torpaú :Buzağı

toyhana :Eğlence yapılan yer (I/34)

töküle- :Dökülmek, başlamak. (I/73)

törböçÊ :Küçük kese

töre- :Doğmak (I/8)

turguz- :Ayağa kaldırmak (XXII/21)

tümar :Bele takılan takı.

tümgÊ :Düğme

tüştuuluú :Duvara asılan halı.

tükÊ- :Bitmek, tükenmek. (I/75)

tTñ :Tan (I/67)

tTmÊki :Tütün (XXIV/11)

U

uhrug :Un

unçÊ :O kadar (I/10)

ura-tĆvÊ :Bir yer adı (III/41)

urgaçı :Dişi

uruk :Boy oluşturan kabile. (I/81)

uruk :Tohum (XIV/7)

uruu :Uruklar birliği. Boy. (VIII/18)

Ü

üke :Erkek kardeş (I/2)

üzük :Yüzük

V

volÊylÊr :Bir tür ünlem (I/36)

vTpa :Vefat (I/78)

Y

yam :da bağlacı (I/74)

yanagı :Bu, söz konusu olan (I/13)

yañi :Yeni (I/80)

yangelik :Gelinin sadıcı

yapas :Yafes (III/17)

yapıl- :Kapatılmak (I/20)

yaraş- :Kakışmak (I/38)

yargın :Sırt

yatkız- :Yatırmak (I/80)

yÊngÊ :Yenge (III/47)

yeñgiş :Yeniş (IV/93)

yÊrdÊmçɛ :Yardımcı (III/29)

yapalakbTş :Yöre Türklerinde bir boy adı. (XXVI/3)

yapalay :Kısa (XXVI/4)

yassı :Yazı, düzlük

yengiçÊ :Ekmek yapıştıran alet.

yel-pTşşa :Sivrisinek

yetkilik- :Yeterli (I/58)

yıġla- :Ağlamak (I/96)

yigar- :Vermek. (I/7)

yillik :Yıldönümü

yubar- :Göndermek (III/51)

yüzlÊr :Yöre Türklerinde bir boy. (III/34)

yTg :Yağ (I/61)

yakandos :Yorgan

yTr :Yar, uçurum (I/33)

yTrat- :Aydınlatmak. (IV/97)

yTy :Yer, bölge (IV/6)

yoġaç :Duvağın açıldığı ağaç dalı.

yükünmek :Eğilerek selamlaşmak.

yüz açtı :Yüz açma töreni.

Z

zÊrrÊ :Zerre (II/18)

zTt :Kişi (I/2)

12. SONUÇ

Özgön bölgesi, bulunduğu konumundan dolayı, diyalektoloji alanı olarak genel bir bütünlük göstermesiyle birlikte, temel ses bilgisi ve biçim bilgisi bağlamında iki bölümde değerlendirilmesi gerekmektedir. Diyalektoloji araştırma alanının kendi içerisinde genel bir bütünlüğe sahip olması, bir ağız özelliğinin aynı zamanda farklı olarak tanımlayabileceğimiz ağızlarda da belirgin bir biçimde görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Bölge, Kırgız yazı dilinin güney ağzı ile Özbek yazı dilinin Fergana bölgesi ağızlarının kesişim noktasındadır. Daha güneydeki Tacik dilinin etkisi, yöre ağızlarında az da olsa ses bilgisi ve söz varlığında görülmektedir. Genel Türk yazı dilleri ve lehçelerindeki ortak ve kesin olan dil bilgisi kurallarının yörede görülen bazı farklılıkları, Özbek yazı dili ve ağızlarınıdaki gibidir.

Yörede, Kırgız ve Özbek Türklerindeki boy ve urukların yanı sıra, Barlas, Miñler, Yapalakbaş, Banhalvan, Yüzler, Kallar, Garagurn, Çavkarlnık Türkler, Böken, Kara Kanas ve Kuva Kalmak gibi Türk urukları da yöre ağızlarının biçimlenmesinde belirleyici olmuşlardır.

Derleme alanı olarak seçtiğimiz Özgön yöresindeki yedi köy, ağız özellikleri bakımından sınıflandırıldığında, Birinci ağız bölgesi olarak Döñbulak ve Özgeriş köyleri, ikinci ağız bölgesi olarak da Kayrat, Akkorgan, Ayuu, Töölös ve Boston köylerini içine alan bir tanımlama yapılabilmektedir. Birinci ağız bölgemizdeki Döñbulak ve Özgeriş köylerinin ağız özelliği, Özbek yazı dili ve ağızlarıyla ses ve biçim bilgisi açısından benzerlikler göstermektedir. İkinci ağız bölgemiz olan Kayrat, Akkorgan, Ayuu, Töölös ve Boston köylerindeki Türk uruklarının konuşma dilleri ise, daha çok Kırgız yazı dilinin güney ağızlarının etkisindedir.

Her ne kadar fonetik ve morfolojik olarak iki ayrı derleme yöresi belirlemeye çalışsak da, Özgön yöresi birbirinden çok farklı özellikler taşımayan ve anlaşılması çok kolay olan ağızların konuşulduğu bir bütünlüğe sahiptir. Yöredeki ağız derlemeleri sırasında farklı ağızların birbirlerini çok rahat anlayabildiğini, hatta farklı diyebileceğimiz ağız özelliklerinin birlikte kullanıldığını duymak da bu düşüncemizi kanıtlamaktadır.

Fergana havzasının en doğusunda bulunan ve Alay dağları sırtlarına dayanan bölgenin tarih içerisindeki dil katmanlarına bakıldığında, Oğuz Türkçesi ses özelliklerinin yöre ağızlarında kolaylıkla seçilebilmesi de, Türk diyalektoloji araştırmaları açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Örneğin Kırgız konuşma dilinde de çok belirgin olarak gözlemlediğimiz söz başındaki “k” ünsüzünün “K” ya da “g” ünsüzüne dönüşmesi durumunu yöre ağızlarında Oğuz Türkçesi konuşan urukların etkisiyle oluştuğunu ya da Oğuz Türk boy ve uruklarının yörede diğer Türk boy ve uruklarıyla sağlam bir bütünlük oluşturmalarından dolayı ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Derleme alanında ikinci ağız bölgesi olarak tanımladığımız Kayrat, Ak-Korgan, Ayuu, Töölös ve Boston köylerinde Kırgızcanın güney ağızlarının etkisi açık bir biçimde görülmekle birlikte, söz başındaki “y” ünsüzünün korunduğu ve

Kırgızcanın en belirgin özelliği olan ünlü yuvarlaklaşmasının yöre ağızlarında görülmediği gözlemlenmiştir.

Her iki ağız bölgesinde de ad durum eklerinin ve çokluk ekinin, Kırgız yazı dilinde olduğu gibi belirli bir düzenlilik içerisinde ses uyumunu gerçekleştirdiği de gözlemlenmiştir. Özgön bölgesi Türklerinin ağızları, Kırgız ve Özbek Türkçeleriénin ağızlarıyla bütünlük göstemektedir.

.

KAYNAKÇA

Abdullaev, E.*, Azırkı Kırgız Tili*, Bişkek, 1998.

Abdullaev, E., Bakinova, G., Beyşekeev, N. *Özbekstandagı Kırgızdardın Tilindegi Cergiliktüü Özgöçölüktör***,** Frunze, 1962.

Abdullaev, E. Mukambaev, C. *Kırgız Dialektologiyasının Oçerki*, Frunze, 1959.

Abdullaev F. A., *Fonetika Horezmskih Govorov*, Taşkent,1967.

Buran, Ahmet, Alkaya, Ercan*, Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ, 1999.

Buran, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim (Hal) Çekim Ekleri*, Ankara, 1996.

Buran, Ahmet, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları***,** Ankara, 1997.

Buran, Ahmet, Oğraş Şerife, *Elazığ İli Ağızları*, Elazığ, 2003.

Derleme Sözlüğü, TDK Yay. Ankara, 1993.

Drevnetyurskiy Slovar, Leningrad, 1969.

Ercilasun, A. Bican ve d., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yay. C.I, s. 1073, Ankara, 1991.

Gülensoy, Tuncer**,** *Kütahya ve Yöresi Ağızları***,** TDK Yay. Ankara, 1988.

Gülsevin, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler ,* TDK Yay. Ankara, 1997.

Karmışeva V.N., *Etnografiçeskaya Gruppa "Tyurk" v Sostave Uzbekov*, Moskova, 1960.

Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1996.

Mukambaev, C., *Kırgız Dialektologiyası Cana Frazeologiyası*, Bişkek, 1998.

Oş i Fergana v İstoriçeskoy Perspektive, Bişkek, 2000.

Palivanov, E.D., *Etnografiçeskaya Harakteristika Uzbekov*, Taşkent, 1926.

Reşetov V.V., *Uzbek Dialektologiyasidan Materiallar*, Taşkent, 1961.

Russko Uzbekskiy Slovar, Taşkent, 1972.

Sevortyan E.V., *Etimologiçeskiy Slovar Tyurskih Yazıkov,* Moskova, 1974.

Şerbak A. M., *Grammatika Starouzbekskogo Yazıka*, Moskova, 1962.

Uzbeksko Russkiy Slovar, Moskova, 1959.